

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**Ανάμεσα στην πραγματική και ιδεατή βιβλιοθήκη.
Συγκριτική προσέγγιση έργων του Νικολάου
Μαυροκορδάτου και του Jonathan Swift για την ανάγνωση
και τα βιβλία.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Καντήρη Μαρία, ΑΕΜ: 60088

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Μαυρέλος, Καθηγητής

Κομοτηνή, 2024

ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Ανάμεσα στην πραγματική και ιδεατή βιβλιοθήκη. Συγκριτική προσέγγιση έργων του Νικολάου Μαυροκορδάτου και του Jonathan Swift για την ανάγνωση και τα βιβλία.

Καντήρη Μαρία και Α.Ε.Μ.60088

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης υποβλήθηκε στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης για την απόκτηση του τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών ειδίκευσης στην Νεοελληνική Φιλολογία

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Μαυρέλος, Καθηγητής Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ

2ο Μέλος: Ιωάννης Ξούριας, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α

3ο Μέλος: Αλέξανδρος Κατσιγιάννης, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης

Κομοτηνή, 2024

**DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF CLASSICS AND HUMANITIES
DEPARTMENT OF GREEK PHILOLOGY**

POSTGRADUATE COURSE
«TEXTS AND CULTURE»

MASTER DISSERTATION

**Between the real and the imaginary library. A
comparative approach of works by Nicolaos
Mavrokordatos and Jonathan Swift on reading and
books.**

Full Name of the author, Registration Number

A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master in Modern Greek Philology, Department of Greek Philology, Democritus University of Thrace

COMMITTEE OF EXAMINERS

Supervisor: Nikolaos Mavrelou, Professor

Member 2: Ioannis Xourias, Professor

Member 3: Alexander Katsigiannis, Assistant Professor

Komotini, 2024

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως (παρ. 2 του άρθρου 202 του ν. 5343/1932).

Βεβαιώνεται ότι η Καντήρη Μαρία είναι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχει αναφέρει ή παραπέμψει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανε χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνεται ότι αυτή η εργασία με τίτλο «Ανάμεσα στην πραγματική και ιδεατή βιβλιοθήκη. Συγκριτική προσέγγιση έργων του Νικολάου Μαυροκορδάτου και του Jonathan Swift για την ανάγνωση και τα βιβλία.» είναι πρωτότυπη και προετοιμάστηκε από την κ. Καντήρη Μαρία προσωπικά ειδικά για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Η συγγραφή της εργασίας πραγματοποιήθηκε εξολοκλήρου από την κ. Καντήρη Μαρία υπό την καθοδήγηση και τις υποδείξεις του επιβλέποντα Καθηγητή κ. Νικόλαο Μαυρέλο, και κατά τη διάρκεια εκπόνησης και συγγραφής της εργασίας τηρήθηκαν τα προβλεπόμενα από τον νόμο και τον αντίστοιχο εσωτερικό κανονισμό του Τμήματος. Έγιναν πλήρως σεβαστές οι Αρχές της Ακαδημαϊκής Ηθικής και του Κώδικα Δεοντολογίας, οι οποίες απαγορεύουν την παραποίηση των ερευνητικών/πνευματικών αποτελεσμάτων, την αναφορά ψευδών στοιχείων, την κατάχρηση της διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων και τη λογοκλοπή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	7
Summary	8
Ευχαριστίες.....	9
Εισαγωγή.....	10
1. Δομή της εργασίας	10
2. Λογοτεχνικό γένος και είδος.....	11
2α. Σάτιρα.....	12
2β. Συγκριτική Γραμματολογία	13
3. Πρώιμος Ευρωπαϊκός και Ελληνικός Διαφωτισμός.....	14
4. Διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων	18
5. Βιβλιοθήκη-Αναγνώσεις και «Ιδεατή βιβλιοθήκη»	20
6. Βίοι και Έργα Συγγραφέων	25
6α. Νικόλαος Μαυροκορδάτος	25
6β. Jonathan Swift.....	30
7. Έργα προς Σύγκριση	35
7α. <i>Φιλοθέου Πάρεργα</i>	35
7β. Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως.....	38
7γ. Η Μάχη των Βιβλίων (Battle of the Books).....	40
Κεφάλαιο 1: Σύγκριση Έργων στην προσέγγιση της διαμάχης Αρχαίων και Νεότερων	42
Α) Προσέγγιση Διαμάχης από τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο	42
Β) Προσέγγιση Διαμάχης από τον Jonathan Swift.....	49
Γ) Οι ομοιότητες και οι αποκλίσεις των συγγραφέων.....	60
Κεφάλαιο 2 : Σύγκριση Έργων ως προς τους Συγγραφείς και την προβολή Βιβλιοθήκης	62
Α) Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως - Φιλοθέου Πάρεργα :Ομοιότητες	62
Β) Κατάλογοι έργων και Βιβλιοθήκη Μαυροκορδάτων	67
Γ) Συγγραφείς στο <i>Battle of the Books</i> και η «Βιβλιοθήκη» του Jonathan Swift	72
Συμπεράσματα	80
Βιβλιογραφία	85

Περίληψη

Η έρευνα που πραγματοποιείται στην συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, έχει ως στόχο την ανάδειξη της ιδεατής βιβλιοθήκης και της συνειδητής επιλογής ανάγνωσης βιβλίων στο κλίμα της επικρατούσας διαμάχης Αρχαίων και Νεότερων σε έργα δύο συγγραφέων κατά την περίοδο της πρώιμης νεωτερικότητας. Οι πηγές που αποτελούν το αντικείμενο μελέτης για την παρουσίαση του θέματος είναι τα έργα *Φιλοθέου Πάρεργα*, *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* του Νικόλαου Μαυροκορδάτου και *Η Μάχη των Βιβλίων* (The Battle of the Books) του Jonathan Swift. Τα δύο πρώτα έργα ανήκουν στα σημαντικότερα συγγραφικά δείγματα του Νικόλαου Μαυροκορδάτου, επιφανή πολύγλωσσου λόγιου με εξαιρετική πολιτική σταδιοδρομία στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες αλλά και βασικού εκπροσώπου του Πρώιμου Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Το *Φιλοθέου Πάρεργα* (1716-1717) εκδίδεται μόλις το 1800, στην Βιέννη, από τον πηλιορείτη λόγιο ιερομόναχο Γρηγόριο Κωνσταντά και θεωρείται ως το πρώτο νεοελληνικό μυθιστόρημα με ρεαλιστικό θέμα και σε πεζό λόγο. Το *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, με άγνωστη την ημερομηνία συγγραφής του, δημοσιεύτηκε πρώτη φορά από τον αρχιμανδρίτη του πατριαρχείου Ιεροσολύμων Κύριλλο Αθανασιάδη (1862 νε΄-ξα΄) στην εισαγωγή του για την έκδοση της *Ερμηνείας εις τους αναβαθμούς της οκτώηχου* του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθόπουλου και αποτελεί ένα σύντομο δοκίμιο με κεντρικό θέμα τα οφέλη της ανάγνωσης. Το τρίτο έργο ανήκει στον Jonathan Swift, κληρικός και αρχιμανδρίτης του Καθεδρικού Ναού του Αγίου Πατρικίου στο Δουβλίνο καθώς και αξιοσημείωτος συγγραφέας με μεγάλη συμβολή στο είδος της σάτιρας. Το έργο του *Η Μάχη των Βιβλίων* (The Battle of the Books) που εκδόθηκε το 1704 ως μέρος του έργου *Η Ιστορία ενός Βαρελιού* (A Tale of a Tub) και πραγματεύεται την αντιπαράθεση Αρχαίων και Σύγχρονων συγγραφέων με τον ευφυή τρόπο της αλληγορίας και της σάτιρας. Η σύγκριση των αποσπασμάτων των τριών έργων θα φέρει στο προσκήνιο τις όποιες ομοιότητες αλλά και τις στοιχειώδεις διαφορές στην αντιμετώπιση της διαμάχης και της αξίας των βιβλίων για την υπόσταση της Βιβλιοθήκης.

Λέξεις-Κλειδιά: Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων, Σάτιρα, Βιβλιοθήκη

Summary

The research carried out in this particular master's thesis aims to highlight the ideal library and the conscious choice of reading books in the climate of the prevailing dispute between the Ancients and the Moderns at works of two writers during the period of early modernity. The sources that are the subject of study and for the presentation of the study are the *Φιλοθέου Πάρεργα, Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* by Nikolaos Mavrokordatos and *The Battle of the Books* by Jonathan Swift. The first two works belong to the most important writing examples of Nikolaos Mavrokordatos, an eminent multilingual scholar with great political career at Danubian Principalities but also main representative of the Early Neo-Hellenic Enlightenment. The *Φιλοθέου Πάρεργα* (1716-1717) was published in 1800, in Vienna, by the πηλιορείτη λόγιο ιερομόναχο Γρηγόριο Κωσταντά and it is considered to be the first greek novel with a realistic theme and in prose. The *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, with an unknown date of writing, was published for the first time by the αρχιμανδρίτη του πατριαρχείου ο Jerusalem Κύριλλος Αθανασιάδης (1862 νε-ξα) in his introduction to the edition of the *Ερμηνείας εις τους αναβαθμούς της οχτωήχου* του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθόπουλου which is a brief essay with principal theme the advantages of reading. The third work belong to Jonathan Swift, cleric and Dean of St Patrick's Cathedral at Dublin and an exceptional writer with great contribution at the genre of satire. His work with the title *Η Μάχη των Βιβλίων* (*The Battle of the Books*) is published in 1704 as part of the work *Η Ιστορία ενός βαρελιού* (*A tale of a Tub*) and it is referring to the battle between Ancient and Modern writers following the intelligent way of allegory and satire. The comparison of the three texts would brought to the spotlight their similarities and the differences to the approach of the battle and the value of books for the existence of Library.

KEYWORDS: Neo-Hellenic Enlightenment, Quarrell of the Ancients and the Moderns, Satire, Library

Ευχαριστίες

Μετά την περάτωση της παρούσας διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας μου, που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» με ειδίκευση στην Νεοελληνική Φιλολογία θα ήθελα να παρατηρήσω πως κύριο έναυσμα για την συγγραφή της εργασίας αυτής αποτέλεσε η επαφή, ήδη από τις προπτυχιακές σπουδές, με το μεγαλείο της πνευματικής προσφοράς της οικογένειας Μαυροκορδάτων στην περίοδο του Πρώιμου Διαφωτισμού και το ενδιαφέρον που μου προκάλεσε η σύγκριση απόψεων και έργων που αφορούν την υπόσταση της βιβλιοθήκης. Αισθάνομαι ακόμη την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτού του κύκλου σπουδών μου. Πρωτίστως, οφείλω την ευγνωμοσύνη μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου και καθηγητή του τμήματος, κύριο Μαυρέλο που αφιέρωσε αρκετό από τον πολύτιμο χρόνο του για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στο οποίο παρείχε σταθερή καθοδήγηση, ωφέλιμες συμβουλές και αμέριστη βοήθεια στην επίλυση αποριών και διορθώσεων. Ακολούθως, είναι σημαντικό να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τους κύριους Α. Κατσιγιάννη και Ι. Ξούρια, που συμπληρώνουν την τριμελή επιτροπή, για τις παρατηρήσεις τους και για την παροχή βιβλιογραφικών πηγών στις οποίες στηρίχθηκα για την εκπόνηση της εργασίας. Τέλος, θα ήμουν αγνώμων αν δεν αναγνώριζα την συμπαράσταση και την εμπύχωση που μου προσέφερε η οικογένεια και οι φίλοι μου όλο αυτό το διάστημα.

Εισαγωγή

1. Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία αφορά την συγκριτική ερευνα ανάμεσα στα αποσπάσματα των έργων *Φιλοθέου Πάρεργα* και το *Περί Γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* του Νικόλαου Μαυροκορδάτου και το *Η Μάχη των Βιβλίων* (*The Battle of the Books*) του Τζόναθαν Σουίφτ. Τα έργα αυτά αποτελούν τα σημαντικότερα τεκμήρια της συγγραφικής προσέγγισης της επικρατούσας διαμάχης ανάμεσα σε Αρχαίους και Νεότερους και ταυτοχρόνως αποτυπώνουν την προσωπική ιδεολογία των συγγραφέων για την ανάγνωση και τον ρόλο της βιβλιοθήκης. Πριν από την επικείμενη σύγκριση, στο εισαγωγικό κεφάλαιο κρίνεται απαραίτητη η σύντομη βιβλιογραφική αναφορά στην θεωρία του λογοτεχνικού είδους και γένους για το οποίο διαχωρίζονται αισθητά τα έργα αλλά και στην οριοθέτηση της απαρχής της ιδεολογίας του πρώιμου Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Διαφωτισμού. Ακολουθούν υποκεφάλαια τα οποία είναι αφιερωμένα στην κατανόηση της απαρχής του επίκαιρου ζητήματος της διαμάχης και της διάστασης που έλαβε μεταξύ των λογίων της Αγγλίας ενώ περαιτέρω προστίθενται επεξηγηματικές πληροφορίες που αφορούν την υπόσταση της πραγματικής και «ιδεατής» βιβλιοθήκης. Επιπρόσθετα, δίνονται οι συστάσεις για την ζωή και το έργο των συγγραφέων και οι περιληπτικές αποδόσεις των αποσπασμάτων που μελετήθηκαν.

Στο κυρίως μέρος της εργασίας εμπεριέχονται δύο βασικά κεφάλαια. Στο πρώτο αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος στο *Φιλοθέου Πάρεργα* παραθέτει ονόματα Αρχαίων και Νεότερων συγγραφέων και των έργων τους προσπαθώντας να διατηρηθεί ένα πλαίσιο ισορροπίας ενώ έπεται *Η Μάχη των Βιβλίων* στην οποία ο Σουίφτ παρουσιάζει μία πλασματική προσέγγιση της διαμάχης και αναδεικνύει εντονότερα η δική του θέση. Η ανακεφαλαίωση του κεφαλαίου επέρχεται με τον σχολιασμό των ομοιοτήτων και των αποκλίσεων ανάμεσα στα έργα. Όσον αφορά το δεύτερο κεφάλαιο διεξοδικότερα παρουσιάζονται τα βιβλία και οι συγγραφείς που όμοια εντοπίζονται στα τρία έργα με αποτέλεσμα να δίνεται μία ειδικότερη προσοχή στον διδακτικό ρόλο των βιβλίων και στην αξία της ανάγνωσης που πρεσβεύει η «ιδεατή βιβλιοθήκη» του Νικόλαου Μαυροκορδάτου συγκριτικά με την σατυρική και διαφοροποιημένη οπτική γωνία του Σουίφτ. Η εργασία

ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία και με την παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας.

2. Λογοτεχνικό γένος και είδος

Ο προσδιορισμός και η εξέλιξη των «λογοτεχνικών γενών και ειδών», αδιαμφισβήτητα είχε αποτελέσει έναν από τους κυριότερους προβληματισμούς ανά τους αιώνες. Η θεωρία, η ιστορία, η κριτική και κατ' επέκταση η διδασκαλία της λογοτεχνίας διευκολύνθηκαν από την συστηματική οργάνωση και κατηγοριοποίηση των έργων σε ομάδες, δηλαδή την ίδια την ύπαρξη και διευκρίνιση των όρων «λογοτεχνικό γένος» και «λογοτεχνικό είδος». Οι πολλαπλές κοινωνικές και πολιτισμικές ζυμώσεις δεν καθιστούν ανεπηρέαστους τους όρους αλλά προκαλούν είτε μεταβολές και τίθενται σε πλαίσιο αμφισβήτησης είτε την δημιουργία νέων με έντονα στοιχεία ανάμειξης παλαιότερων μορφών. «Το πεδίο δράσης των ειδών» όπως επισημαίνεται από τον Αγγελάτο, δεν γίνεται να περιοριστεί μόνο στην προσέγγιση ανάλυσης και εξέτασης του έργου-στην μορφή, την δομή και το θέμα-αλλά συμπεριλαμβάνεται η πρόσληψη του από το αναγνωστικό και κριτικό κοινό, σε ένα ευρύ επικοινωνιακό φάσμα (ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ, 1997, 15).

Στις παρατηρήσεις του Αγγελάτου προβάλλονται δύο βασικά επίπεδα προσέγγισης του είδους. Το πρώτο επίπεδο θέτει ως θεμέλιο της διάκρισης των ειδών, «την καθαρότητα και την μείξη», με την οποία αποδόθηκαν από πολλούς μελετητές - όπως ο Bakhtin, Frye, Todorov, Genette- έννοιες που το προσδιόριζαν πιο συγκεκριμένα. Το δεύτερο επίπεδο αφορούσε «την διαλογική προοπτική», με την οποία παρατηρείται σύνδεση αλλά και μία συγκρουσιακή σχέση με το παρελθόν και επεκτείνεται στην ευκαιρία για ετερότητα του είδους (ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ, 1997, 16-17). Την ειδολογική καθαρότητα των λογοτεχνικών ειδών υποστήριζαν κυρίως και οι νεοκλασικιστές του 18ου αιώνα, καθώς θεωρούσαν έμπιστα ως πρότυπα, τα πρωτεύοντα λογοτεχνικά γένη και είδη των Αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων, με τους εξέχοντες σε αυτό, Αριστοτέλη και Οράτιο. Μέχρι και τον 20ό αιώνα, με την επικράτηση νέων ρευμάτων αλλά και κοινωνικών εξελίξεων, η σχετική θεωρία των ειδών και η λογοτεχνική παραγωγή εξακολουθούσαν να μεταλλάσσονται (ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ, 2016, 39-40).

Εντός του πλαισίου της οριοθέτησης των ειδών από τους θεωρητικούς είναι εύλογο να επισημανθεί σε αυτό το σημείο πως τα έργα του Νικόλαου

Μαυροκορδάτου και του Τζόνναθαν Σουίφτ, τα οποία θα αναλυθούν περαιτέρω στην συγκεκριμένη εργασία, ξεχωρίζουν ως προς την ειδολογική τους ταυτότητα καθώς εμπεριέχουν την μυθοπλαστική απεικόνιση της βιβλιοθήκης και δίνουν μία ερμηνεία στην «ιδεατή βιβλιοθήκη» που εκπροσωπούν ο καθένας. Η βιβλιοθήκη λοιπόν, είτε παρουσιάζεται ως ένας χώρος «προσωπικής δημιουργικότητας και στοχασμού» με τον ήρωα, ουσιαστικά τον συγγραφέα, ως αναγνώστη, ως μέσο προώθησης απόψεων και επαναστατικών δηλώσεων του συγγραφέα (SWIFT, 1992, 21-79). Ιδιαίτερα ακόμη, τα έργα του Νικόλαου μπορούν να ενταχθούν στην ειδολογική κατηγορία με τίτλο «περί αναγνώσεων», με το οποίο προβάλλεται ένα είδος κειμένου όπου, εγκιβωτίζονται προτάσεις αναγνωσμάτων με γενικότερο στόχο την αποκόμιση ωφελειών από την μελέτη τους (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-7).

2α. Σάτιρα

Ένας αξιόλογος αριθμός μελετητών¹ από την αρχαιότητα έως τον 20ό αιώνα, ακολουθεί μία κοινή γραμμή προσπάθειας και στην διασαφήνιση των στόχων και γνωρισμάτων του όρου σάτιρα. Οι μορφές που επισημαίνονται κυρίως είναι δύο, η «ποιητική σάτιρα», με σημαντικότερους εκπροσώπους τον Λουκίλιο, τον Οράτιο και τον Γιουβενάλη και η «μενίπεια» ή σατιρική πρόζα που άσκησε επίδραση στον Λουκιανό και τον Πετρώνιο. Από τον Μεσαίωνα και έπειτα, πρωτοστατούν «η πολυπλοκότητα», καθώς η ίδια η λέξη σάτιρα είναι δυνατόν να εκπροσωπεί ένα λογοτεχνικό είδος αλλά και ένα ειδικό συγγραφικό τρόπο έκφρασης, ενώ ακολουθεί η σύνδεση με την «ποικιλομορφία» διότι εντοπίζονται αρκετές μορφές και τεχνικές. Στην παρατήρηση έργων για την ανίχνευση των τεχνικών και χαρακτηριστικών της φαίνεται να εμπλέκονται το χιούμορ, η ειρωνεία, η υπερβολή, η αντίθεση, η χυδαιότητα κ.ά. (ΚΩΣΤΙΟΥ, 2005, 49-52).

Στους τρόπους λειτουργίας της σάτιρας εμπεριέχεται το κωμικό στοιχείο, η έντονη κριτική, η μίμηση ως τρόπος υποβιβασμού, εξυπηρετώντας πάντα έναν συγκεκριμένο σκοπό, γεγονός που αποτελεί και την ειδολογική διαφορά με την κωμωδία. Περισσότερο, ωστόσο, η σάτιρα, ξεχωρίζει για την ανατροπή μίας νόρμας

¹ Αναφορά στους Elliot, Frye, Rosenheim, Boilaue κ.ά, οι οποίοι ασχολήθηκαν εκτενώς με τα χαρακτηριστικά και το είδος της σάτιρας. Οι απόψεις τους παρατίθενται στα αντίστοιχα έργα του Δ. Αγγελάτου και της Κ. Κωστίου, τα οποία δηλώνονται ως ενδοκειμενικές παραπομπές και πηγές στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο.

με εργαλείο την παιγνιώδη παραμόρφωση ενός προσώπου (που πιθανόν να αποτελεί και σύμβολο εξουσίας) ή ενός κοινωνικού συστήματος, καταδεικνύοντας το στους αναγνώστες για αποκωδικοποίηση και κριτική (ΚΩΣΤΙΟΥ, 2005, 62-65). Η ενσωμάτωση αυτών των στοιχείων μαζί από την σάτιρα και με την προοπτική του μετασχηματισμού τους αναλόγως τον σκοπό, την κατατάσσει στην «διαλογική προοπτική» των ειδών του Μπαχτίν, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται η «μεταβλητότητα» και το «ευρύτατο πεδίο ενεργοποίησης της» (ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ, 2017, 26).

Η προσέγγιση των χαρακτηριστικών της σάτιρας συνδέεται έντονα με το έργο *Η Μάχη των Βιβλίων (The Battle of the Books)* του Σουίφτ που μελετάται στην παρούσα εργασία. Το έργο αποτελεί μέρος του σατυρικού έργου με τίτλο *Η Ιστορία ενός βαρελιού (A Tale of a Tub)*², στο οποίο ο Σουίφτ εφαρμόζει στοιχεία της υπερβολής και της παρωδίας για να υπονομεύσει τις πρακτικές και τις αντιλήψεις που εκφράζονται από τους ιδεολογικούς του αντιπάλους. Με αρκετές επιρροές από τον Μένιππο και τον Λουκιανό, επιλέγει την σάτιρα για να ασκήσει ο ίδιος κριτική αλλά και να ενεργοποιήσει την κριτική σκέψη των αναγνωστών του έργου του (SUAREZ, 2003, 128-135). Σε αυτό το σημείο φαίνεται και μία από τις πρωταρχικές αντιθέσεις-που θα αναλυθούν έπειτα-των δύο συγγραφέων καθώς ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος δεν ακολουθεί την σάτιρα αλλά ένα διδακτικό ύφος.

2β. Συγκριτική Γραμματολογία

Η σύγκριση έργων -που θα αποτελέσει και τον κορμό της ερευνητικής εργασίας- άπτεται σε έναν ειδικό επιστημονικό κλάδο, της «Συγκριτικής Γραμματολογίας», για τον οποίο καθίστανται πολλαπλές και αμφιλεγόμενες ερμηνευτικές προσεγγίσεις ειδικότερα τον 18ο αιώνα. Για την αφετηρία του όρου γίνεται λόγος μετά από την εμφάνιση μίας σειράς γαλλικών ανθολογιών που είχαν χρησιμοποιηθεί για την διδασκαλία της λογοτεχνίας και εκδόθηκαν το 1816 με τίτλο *Cours de Littérature comparée*. Ανεξαρτήτως από το πότε εμφανίστηκε ο όρος, οι αναφορές στο περιεχόμενο του επικεντρώνονταν στην μελέτη των διάφορων λογοτεχνικών κλάδων και των εναλλαγών του τρόπου έκφρασης. Υποστηρίζονταν

² Οι περισσότερες πληροφορίες για το έργο και τον συγγραφέα, δίνονται ενδελεχώς σε παρακάτω εισαγωγικό κεφάλαιο.

ότι η συγκριτική γραμματολογία συνδεόταν αναπόφευκτα με το στάδιο της ανάγνωσης κατά το οποίο ο εκάστοτε μελετητής βρίσκεται σε διανοητική θέση να διακρίνει κάτι βαθύτερο από τις πολιτισμικές διαφορές ή ομοιότητες και να χρησιμοποιεί την σύγκριση ως μέσο επιβεβαίωσης μίας υπόθεσης. Φυσικά και δόθηκαν από τους κριτικούς και μελετητές (Croce, Jost, Wellek και Warren), διαφορετικές θεωρίες και αργότερα με την εξέλιξη και μετάθεση του επίκεντρου σε καινούργιες ιδέες, δημιουργήθηκαν άλλες όπως αυτή του δομισμού, της σημειολογίας κ.ά. (BASSNETT, 1993, 2-9).

Το «ταξίδι του όρου» ακόμη και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στις Η.Π.Α διευκόλυνε την μετατόπιση του πεδίου έρευνας στο οποίο συμπεριλήφθηκαν και οι συγκρίσεις μίας εθνικής λογοτεχνίας ή με μία άλλη ή και με άλλες τέχνες. Με αυτό τον τρόπο, θεμελιώνεται πως το «φάσμα των συγκρίσεων δεν περιορίζεται» αλλά λειτουργεί για να συντελείται μία βελτιωμένη εκδοχή κρίσης όλων των πτυχών των έργων. Η διαδικασία συγκριτικής ανάλυσης των πτυχών των έργων, θα αποφέρει την ανακάλυψη ομοιοτήτων και διαφορών που είχαν μείνει απαρατήρητα και θα οδηγήσουν στο συγγραφικό στίγμα του λογοτεχνικού δημιουργού (ΠΟΛΙΤΟΥ-ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ, 2015, 17-21).

Στον επιστημονικό αυτό κλάδο της σύγκρισης άπτεται και η μελέτη σύγκρισης που επιχειρείται για τα δύο έργα του Νικόλαου Μαυροκορδάτου με το έργο του Τζόνθαν Σουίφτ. Με πρωταρχικό γνώμονα κάποια θέματα που ταυτοχρόνως παρουσιάζονται σε αυτά, πρόκειται να σχολιαστούν οι διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης τους και πώς αυτό αντικατοπτρίζει την ιδέα τους για την ανάγνωση, τα βιβλία και την «ιδεατή βιβλιοθήκη».

3.Πρώιμος Ευρωπαϊκός και Ελληνικός Διαφωτισμός

Στην συγκεκριμένη μελέτη περιλαμβάνονται έργα τα οποία μπορούν να θεωρηθούν και να μελετηθούν ως ιδιαίτερα δείγματα εκπροσώπησης του Πρώιμου Διαφωτισμού. Γι' αυτό τον λόγο, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η οριοθέτηση της απαρχής της ιδεολογίας του Διαφωτισμού στην Ευρωπαϊκή και Ελληνική σκέψη. Ο Διαφωτισμός ως φιλοσοφία γενικότερα (ως ώριμη σκέψη τον 18ο αιώνα) κατάφερε να εκφράσει την χειραφέτηση του ευρωπαϊκού πνεύματος από τα δεσμά της

μεσαιωνικής κοσμοθεωρίας διότι προσέφερε ένα εναλλακτικό σύνολο γνωστικών και αξιολογικών αρχών. Υπήρξε ένας αξιοσημείωτος αριθμός μελετητών που ασχολήθηκαν με την ανάλυση, ανάδειξη και περιοδολόγηση της διανοητικής εξέλιξης της νεότερης Δυτικής Ευρώπης που είχε και επακόλουθο αντίκτυπο στην ελληνική πνευματική ανάπτυξη (ΚΙΤΡΟΜΙΛΙΔΗΣ, 2009, 13-15).

Η καθολική έννοια του Διαφωτισμού στηρίχτηκε σε πολλαπλές προσπάθειες βελτίωσης της σκέψης της Δύσης και ωρίμασε σε κοινωνίες της Βορειοδυτικής Ευρώπης που βίωναν έντονες κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές (ΚΙΤΡΟΜΙΛΙΔΗΣ, 2009, 15). Πιο συγκεκριμένα προς το τέλος του 17^{ου} αιώνα και καθ' όλη τον 18^ο αιώνα πραγματοποιούνται μείζονος σημασίας διαφοροποιήσεις, με σημείο αναφοράς στον τομέα της οικονομίας, το ξέσπασμα της Βιομηχανικής Επανάστασης με χώρα αφετηρίας την Αγγλία οδηγώντας σταδιακά στην εμφάνιση του καπιταλισμού (ΑΘΗΝΗ-ΞΟΥΡΙΑΣ, 2015, 14-15). Σημαντική αναφορικά προσθήκη στις αλλαγές αποτελεί και η περίοδος θρησκευτικής κρίσης της Ευρώπης³, ενώ παρατηρήθηκε και η εντυπωσιακή ανάπτυξη της Νέας Φυσικής και Φιλοσοφίας (από τον Καρτέσιο και τον Γαλιλαίο). Δημιουργούνταν ακόμη, εκείνη την περίοδο, από τους ορθολογιστές και τους περισσότερους φιλοσόφους, οι απαρχές της τάσης - ανάγκης για μία νέα διανοητική σύνθεση καθολικά αποδεκτή που θα συνάσπιζε την θεολογία, την κουλτούρα και την κοινωνία. Η ρήξη ακόμη, ανάμεσα σε Bayle και ορθολογιστές φανερώνει πως, κατά την προσπάθεια δημιουργίας νέων θρησκευτικών αξιών δομείται ο κορμός του βασικού Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού (ISRAEL, 2006, 63-65). Ωστόσο, διακρίνεται ως αξιοσημείωτη επισήμανση και η ριζοσπαστική μορφή του Διαφωτισμού επικεντρώνοντας τις απαρχές πολύ νωρίτερα, τέλη 1740 με αρχές 1750, με σημαντικό φιλοσοφικό υπόβαθρο σε Αγγλία, Γερμανία, Ιταλία και Γαλλία, με την οποία τοποθετείται στο επίκεντρο μια νέα διανοητική φιλοσοφική πρόκληση. Η φιλοσοφία ορίζεται ως μία συζήτηση ανάμεσα σε κοινές και διαφορετικές κεντρικές ιδέες που ταυτόχρονα οργανώνουν και εύλογα οδηγούν σε αλλαγές στην κοινωνία μη παραλείποντας να επικοινωνηθεί η κάθε κοινωνική αδικία και απογοήτευση. Μετατρέπονται, με αυτό τον τρόπο, οι επαναστατικές

³ Πρόκειται για μια πνευματική κρίση που προκλήθηκε από το σχίσμα μεταξύ του Καθολικισμού και του Προτεσταντισμού (ISRAEL, 2006, 63-65).

ιδέες σε δύναμη ελεύθερης έκφρασης στην πνευματική ιστορία (ISRAEL, 2006, 35-38).

Όσον αφορά την οριοθέτηση της ιδεολογίας του Διαφωτισμού στον ελλαδικό χώρο, γίνεται αισθητή η διαφοροποίηση των απόψεων των μελετητών. Η κυρίαρχη άποψη, η οποία εκφράζεται από τον Κ. Θ. Δημαρά, τοποθετεί χρονολογικά τον Διαφωτισμό από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και έως την αρχή της Ελληνικής Επανάστασης (1774-1830). Διατυπώνεται αναλυτικότερα ο διαχωρισμός σε περιόδους (ταυτόσημες με αυτές που θέτει αντίστοιχα και ο Π. Κιτρομηλίδης) : στην περίοδο της ωρίμανσης και στην περίοδο της κορύφωσης. Τίθεται ως βασικό κέντρο ανάπτυξης αλλά και διάδοσης του Διαφωτισμού, η Γαλλία, εξαιτίας της εξαιρετικής προόδου που επισήμανε σε ζητήματα παιδείας καθώς και διατήρησης της αξίας και εξέλιξης των γραμμάτων. Η εκδήλωση του όρου βέβαια, όπως τονίζεται από τον ίδιο, και το πρώτο αντίκρισμα των ιδεών στην χώρα δεν είναι δυνατόν να έχει την αντίστοιχη γρήγορη εφαρμογή όπως στο ήδη γόνιμο δυτικό έδαφος της Αναγέννησης (ΔΗΜΑΡΑΣ, 1998, 20-25). Για αυτό και γίνεται λόγος για μια «σταδιακή εμφάνιση στον ελληνικό πολιτισμικό χώρο», χωρίς βέβαια να αγνοείται η μεταβολή της μετάδοσης της γνώσης με βασικό στόχο τον ωφελιμισμό και το «πνεύμα Εγκυκλοπαιδισμού» (ΑΘΗΝΗ- ΕΟΥΡΙΑΣ, 2015, 24).

Διαφοροποιημένη άποψη για μία πρωιμότερη εμφάνιση νεωτερικότητας με μετάθεση των χρονικών ορίων υποστηρίζεται από τον Ν. Μαυρέλο, κατά την οποία η συγγραφική και εκδοτική κινητικότητα σημαντικών Ελλήνων ιατροφιλοσόφων και λογίων στην Ευρώπη στην περίοδο 1664-1727 αποδεικνύει την μεταστροφή τους προς την επιστήμη, την τεκμηριωμένη αλήθεια αλλά κυρίως την απομάκρυνση από την μεταφυσική, την δεισιδαιμονία και την προκατάληψη. Ο πρωταρχικός ρόλος στήριξης αυτής της θέσης αποδίδεται στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ο οποίος το 1664 δημοσίευσε στην Πάντοβα την διατριβή του πάνω στο *Πέρι Αναπνοής* του Αριστοτέλη, ένα βιβλίο ιατρικής που ανάμεσα στα άλλα σχολιάζει και το βιβλίο του αρχαίου φιλοσόφου, προσφέροντας παράλληλα την σύνδεση της ιατρικής με την φιλοσοφία. Τοποθετώντας, ειδικότερα, στο πλαίσιο λογισύνης τον επιστημονικό τρόπο σκέψης με κυρίαρχα χαρακτηριστικά την παρατήρηση, το πείραμα και την διεξαγωγή συμπερασμάτων καταφέρνει πρωτοποριακά να διαχωρίσει τους τομείς των γνώσεων χωρίς να απέχει από την διαφωτιστική ιδέα που επικρατούσε τότε συγχρόνως στην Ευρώπη. Σε αυτή την

εξέλιξη συνέλαβαν, εκτός από τον Μαυροκορδάτο, και ο Κωσταντίνος Ροδοκανάκης με την εισαγωγή του φαρμάκου *Alexicacus, The Spirit of Salt* (1664) αλλά και λίγα χρόνια αργότερα, ο Εμμανουήλ Τιμόνης και ο Ιάκωβος Πυλαρινός τελειοποιώντας το εμβόλιο του δαμαλισμού. Δεν πρέπει να παραληφθεί ακόμη, ο Μιχαήλ Σκένδος, ο οποίος δημοσίευσε ανώνυμα το 1723 ένα βιβλίο με πρακτικές ιατρικές συνταγές αλλά με ενσωματωμένο έναν λιβέλλο εναντίον του βοεβόδα («Auctoris apologia adversus Mavrocordati sycophantias»). Αρχισε, λοιπόν, να μετατίθεται σθεναρά η προσοχή στην αξιοποίηση της πρακτικής ιατρικής συνδυαστικά με την κριτική και φιλοσοφική σκέψη, την βάση του Διαφωτισμού (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2019, 3-8).

Εντός του γενικότερου θεωρητικού συνόλου της απαρχής των ιδεών του Διαφωτισμού δεν μπορεί να θεωρείται τυχαία η παρουσία του ονόματος του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου καθώς η οικογένεια του πρωταγωνίστησε στις εξελίξεις, υπενθυμίζοντας τον ενεργό και αξιόλογο ρόλο που έλαβαν οι Φαναριώτες αυτήν την χρονική περίοδο. Οι Φαναριώτες ήταν «ελληνικές ή εξελληνισμένες οικογένειες με οικονομική ισχύ», οι οποίες κατοικούσαν στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, που αποτελούσε και έδρα του Πατριαρχείου. Κατάφεραν να ασκήσουν μεγάλη επιρροή στην οθωμανική κρατική μηχανή και με τα εξαιρετικά χαρακτηριστικά της γλωσσομάθειας και της φιλομάθειας να εξασφαλίσουν θέσεις, προσφέροντας τις διπλωματικές τους υπηρεσίες στην Υψηλή Πύλη (ΑΘΗΝΗ-ΕΟΥΡΙΑΣ, 2015, 17-18). Σημαντικά παραδείγματα που αποδεικνύουν αυτήν την δράση αποτελούν ο Παναγιώτης Νικουσίος που ασκούσε το αξίωμα του μεγάλου δραγουμάνου του Σουλτάνου, θέση την οποία ανέλαβε αργότερα και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ενώ και ο υιός του, Νικόλαος Μαυροκορδάτος, εκτός από δραγουμάνος αρχικά, κατόπιν διορίστηκε ως πρώτος Έλληνας ηγεμόνας στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες (ΑΘΗΝΗ-ΕΟΥΡΙΑΣ, 2015, 17-18). Με αυτό τον τρόπο φαίνεται πως λειτουργούσαν και ως «σύνδεσμος» ανάμεσα στην αυτοκρατορία και τα πολιτισμικά στοιχεία της Δύσης, προετοιμάζοντας το έδαφος για την φώτιση και την δόμηση πνευματικών κέντρων (ΔΗΜΑΡΑΣ, 1998, 22). Οι Φαναριώτες και ως λόγιοι διατηρούσαν ως βασική τους επιδίωξη, την προώθηση των νεοελληνικών γραμμάτων και την λογοτεχνική παραγωγή μέσω των οποίων θα προβάλλονταν και το πρότυπο του ιδανικού πνευματικά ηγεμόνα

στις αρχές των χρονικών ορίων της «φωτισμένης δεσποτείας» (ΑΘΗΝΗ-ΕΘΥΡΙΑΣ, 2015, 18).

4. Διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων

Κατά το χρονικό διάστημα εμφάνισης των νέων ιδεολογιών και της προόδου του Πρώιμου Διαφωτισμού -όπως παρουσιάστηκε στο προηγούμενο εισαγωγικό κεφάλαιο- συντελείται παράλληλα και η διαμάχη ανάμεσα σε Αρχαίους και Νεότερους. Πρόκειται ουσιαστικά για τον διαχωρισμό των λογίων που τάσσονται υπέρ της διατήρησης και προώθησης της αρχαίας παράδοσης, με όσους υποστηρίζουν το παρόν και την εμπιστοσύνη στις νέες επιστήμες. Για τους πρώτους, η προσέγγιση της γνώσης βασίζεται στην αυθεντία των αρχαίων συγγραφέων όπως του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη ενώ οι δεύτεροι αντιτίθενται σε αυτή την αυθεντία προτείνοντας την επιστημονική μέθοδο για την αναζήτηση και κατανόηση της αλήθειας. Στο πλαίσιο αυτού του επίκαιρου ζητήματος παρατηρείται η επιτακτική παραγωγή έργων και πραγματειών στις οποίες οι συγγραφείς καταθέτουν την γνώμη τους. Σε αυτούς συγκαταλέγονται και ο Νικόλαος και ο Σουίφτ, καθώς τα έργα τους θεωρούνται αξιόλογες πηγές ανάδειξης της επίκαιρης πραγματικότητας και της ενεργό συμμετοχής τους στη διαμάχη (BOUCHARD, 2021, 68-70).

Σε παρατηρήσεις του J. Bouchard για το συγκεκριμένο ζήτημα, γίνεται αναφορά στην έρευνα του Γάλλου ιστορικού Fumaroli, σε κάποιες πρώιμες εκδόσεις έργων του Trajano Boccalini αλλά και στην δημοσίευση της λατινικής μετάφρασης του έργου *Of the Advancement of Learning* του Bacon. Η μετάβαση της διαμάχης ανά τις χώρες και τις εθνικές γλώσσες οδηγεί τον Bouchard και τον Fumaroli, να διαφωνούν για την τοποθέτηση της γραπτής αρχής του ζητήματος, με τον Fumaroli να επιδεικνύει τα έργα του Καρτέσιου και του Montaigne αντιθέτως με τον Bouchard που επικαλέστηκε την προσοχή για τον Henri Estienne (BOUCHARD, 2021, 68-70). Βέβαια στις ποικίλες απόψεις που εκφράστηκαν κατά την ανάλυση της διαμάχης, επισημαίνεται ακόμη, πως δεν υφίσταται σύγκριση και αντίθεση αλλά αντικατοπτρισμός. Οι Νεότεροι «κοιτώντας στον καθρέφτη» θα δούνε τους ίδιους στο παρελθόν και αντίστοιχα οι οπαδοί των Αρχαίων με την εμπλοκή τους σε μία διαδικασία εξέλιξης, υπάρχουν στο παρόν, με αποτέλεσμα να γίνεται λόγος για ένωση

και όχι διαχωρισμό. Η μοναδική εξήγηση για την σύγκρουση αυτή, δίνεται στην υπερβολική προσπάθεια να μεταφερθεί αυτόματα το κλασικό πρότυπο στον μοντέρνο κόσμο (STANLEY ROSEN, 1989, 3-7).

Παρόμοια, ίσως και μεγαλύτερη, διάσταση πήρε η αντίστοιχη διένεξη μεταξύ λογίων της Αγγλίας εκείνη την περίοδο. Αφετηρία και αφορμή αποτέλεσε η δημοσίευση του έργου *Essay upon Ancient and Modern Learning* (1690) του William Temple, θερμού υποστηρικτή του κλασσικού αρχαίου παρελθόντος. Στο έργο αυτό περιλαμβάνονται οι φερόμενες ως επιστολές του Σικελιανού τύραννου Φάλαρι (6ου αιώνα)⁴ και οι Μύθοι του Αισώπου, με σκοπό την εξύμνηση της αρχαίας ευγλωττίας και του ρητορικού πνεύματος σε αντίθεση με τα νεότερα χρόνια. Η απάντηση, σε αντιδιαστολή με τα λεγόμενα του Temple, προβλήθηκε από τον Richard Bentley, μέσω του έργου του William Wotton με τίτλο *Reflections upon Ancient and Modern Learning* (1694) και αργότερα συγγράφοντας ο ίδιος την δική του διατριβή *Dissertation upon the Epistles of Fhalaris* (1697), όπου υποδεικνύει τα λάθη του Temple σε σχέση με την χρονολόγηση των επιστολών και αμφισβητεί την γνησιότητά τους. Ακολουθεί, ο Charles Boyle, με την έκδοση του έργου *Examination of the Dissertation*, θέτοντας του δικές του κρίσεις ενάντια στον Bentley. Σε αυτό το κλίμα των αντιπαραθέσεων, ο Σουίφτ έχει ανάμειξη με το *Battle of the Books*, δίνοντας το δικό του χαρακτηριστικό στοιχείο σάτιρας και γραφής (JUDITH C. MUELLER, 2003, 202-204).

Υπηρετώντας την προώθηση της ελληνομάθειας ο Νικόλαος, αφορμώμενος από τις επιστολές του Φαλάριδος και κυρίως από τον τρόπο σύνταξης των συμπερασμάτων του Bentley, συγγράφει και ο ίδιος επιστολές ως ρητορικά τεχνάσματα στα ελληνικά. Σώζονται οι έξι σε ένα χειρόγραφο στην Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας με τον τίτλο: *Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας ἐπιστολαὶ τινες κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Φαλάριδος*. Η αναγνώριση της παρουσίας του Νικόλαου Μαυροκορδάτου στην διαμάχη επέρχεται και από την επαφή του με προαναφερθέντες συγγραφείς καθώς στο γράμμα του Σκαρλάτου εντοπίζονται σχόλια και αναγνώσεις που αφορούν τον

⁴ Η επιστολική αυτή μυθοπλασία περιέχει 148 επιστολές που αποδίδονται στον Φάλαρι, ιστορικό τύραννο της Σικελίας τον 6ο αιώνα, ο οποίος αποτέλεσε το πρότυπο του σκληρού ηγεμόνα της εποχής. Οι επιστολές απευθύνονται σε μεμονωμένα πρόσωπα και σε διαφορετικές πόλεις και περιγράφονται δραστηριότητες του τυράννου ως πολιτικό και στρατιωτικό αρχηγό αλλά και στις σχέσεις του με υπηκόους, εχθρούς, φίλους κ.ά.

Montaigne, τον Boccacini ενώ κρίνεται σημαντική και η προμήθεια έργων του Estienne και του Καρτέσιου από τον Le Clerc, από τις σημαντικότερες επαφές του Νικόλαου και της οικογένειας Μαυροκορδάτων (BOUCHARD, 2021, 69). Ωστόσο, με μεγαλύτερη παρατηρητικότητα και με την διευκρίνηση του ίδιου του εκδότη του έργου Κωσταντά, το *Φιλοθέου Πάρεργα*, είναι αυτό που δίνει μια σαφέστερη εικόνα για την άποψη και όχι μόνο την ανάμειξη του Νικόλαου Μαυροκορδάτου στην διαμάχη αλλά και την περίτεχνη διαφοροποίηση του από τον Σουίφτ, η οποία θα αποτυπωθεί καλύτερα σε επόμενο κεφάλαιο.

5. Βιβλιοθήκη-Αναγνώσεις και «Ιδεατή βιβλιοθήκη»

Πριν την συγκριτική προσέγγιση των έργων στο κυρίως μέρος της διπλωματικής εργασίας καθίσταται αναγκαία η εισαγωγική αναφορά σε πληροφορίες και πηγές που πρωταγωνιστούν τα βιβλία και οι βιβλιοθήκες, καθώς αυτά είναι που επιλέχθηκαν θεματικά από τον Ν. Μαυροκορδάτο και τον Τζόναθαν Σουίφτ. Όπως επισημαίνεται από τον βιβλιογράφο Frognall Dibdin, από το 1800 και έπειτα στην Βρετανία, παρουσιάζονται με σταθερό αναπτυξιακό ρυθμό οι βάσεις για την προώθηση βιβλιογραφικών κωδίκων, ενώ ο παράγοντας που συντέλεσε σε αυτό ήταν η ύπαρξη αντιγραφικών μεθόδων το 1774. Έτσι οδηγηθήκαμε στην άνθιση των επανεκδόσεων, την επακόλουθη προβολή των εφημερίδων και περιοδικών και γενικότερα τον εκσυγχρονισμό της τυπωμένης σελίδας. Πρόκειται για μία περίοδο επιστημονικής επανάστασης στην παραγωγή βιβλίων και μια ταυτόχρονη ανάπτυξη πνευματικών επιστημονικών ιδρυμάτων που θα στηρίζουν την σύνδεση της πρώιμης με την σύγχρονη παραγωγή βιβλίων (JOHN KLANCHER, 2009, 30).

Η προσοχή αυτής της περιόδου μετατίθεται στην έκθεση της γνώσης από τα βιβλία τα οποία παρέχονται είτε μέσα από συλλογές βιβλίων είτε από τις βιβλιοθήκες. Οι συλλογές βιβλίων εντοπίζονται στην κατοχή αριστοκρατικών κοινοτήτων ή ακόμη σε άτομα μεσαίας τάξης, συνδεδεμένες αποκλειστικά με την ένδειξη πλούτου. Η συσπείρωση βιβλίων ιδιωτικής κατοχής αντιπροσώπευε σταδιακά την απενοχοποιημένη και μη ελεγχόμενη προσωπική χρήση βιβλίων και γνώσης. Με το πέρασμα του χρόνου, οι συλλογές βιβλίων αποτέλεσαν ένα συνεχές φαινόμενο για το οποίο συγγραφείς και πωλητές βιβλίων άσκησαν κριτική και εξέφρασαν την ιδεολογία τους για τις σύγχρονες αξίες αλλά ταυτοχρόνως παραχωρήθηκε θέση στην κατοχή συλλογών και από μικρομεσαίους επαγγελματίες και από γυναίκες. Αυτός ο

συνδυασμός ανάγνωσης βιβλίων και ιδιοκτησίας μεταμορφώνεται και παρουσιάζεται πρακτικά με την εμφάνιση της ιδιωτικής βιβλιοθήκης (BARBARA M. BENEDICT, 2009, 170). Σε ένα αντίστοιχο πλαίσιο ιδιοκτησίας βιβλίων μπορούν να ενταχθούν και τα έργα του Νικόλαου Μαυροκορδάτου -τα οποία θα μελετηθούν στην παρούσα εργασία- καθώς φαίνεται ήδη πρώτα από το απόσπασμα του *Φιλοθέου Πάρεργα* να σχολιάζεται η παρουσία βιβλίων σε βιβλιοθήκες στο σπίτι που διαδραματίζεται η ομιλία του λόγιου⁵ και στο *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* με τις αναγνωστικές προτάσεις δημιουργείται η διάθεση παρότρυνσης ιδιωτικής χρήσης και κατοχής βιβλίων (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 3-7).

Όσον αφορά τις βιβλιοθήκες, στην αρχαιότητα συμβόλιζαν τον πολιτισμικό έλεγχο ενώ στην Μεσαιωνική εποχή ήταν στενά συνδεδεμένες με την θρησκεία και την μελέτη αρχαίων. Ανέκαθεν αντιπροσώπευαν το εθνικό ιδεώδες και την προσωπική ταυτότητα αλλά πλέον υπήρχε η τάση υποστήριξης και προώθησης της μάθησης, της εξειδίκευσης και της προσωπικής βελτίωσης γνώσεων. Στις βιβλιοθήκες μεταφέρονταν συλλογές βιβλίων που σχετίζονταν με σοβαρά θέματα της περιόδου ή φυσικά και καλλιτεχνικά αντικείμενα με τα οποία απεικονιζόταν η σάτιρα με αποτέλεσμα να θεωρούνται το επίκεντρο της Βρετανικής κουλτούρας τον 17ο και τον 18ο αιώνα (JOHN KLANCHER, 2009, 33).

Τον 18ο αιώνα, στον δυτικό κόσμο, εξακολουθεί να κυριαρχεί η βιβλιοθήκη με τρεις ειδικές μορφές, την ιδιωτική (private), την συνδρομητική (subscription) και την δανειστική (circulating), με αισθητή την διαφοροποίηση μεταξύ τους στον σκοπό λειτουργίας τους. Στις ιδιωτικές βιβλιοθήκες της Δύσης περιέχονταν κυρίως κλασικά και επίσημα αναγνωρισμένα ιστορικά έργα καθώς και σύγχρονης κριτικής. Παρατηρείται πως η αγορά αυτών των βιβλίων από δημόσιες βιβλιοθήκες προκαλούσε το μεγαλύτερο ποσοστό συντηρητικών κριτικών για σχόλια -τα οποία βέβαια αποτελούν την σύγχρονη πηγή πληροφόρησης- που αφορούν την τάση για διαστρέβλωση της τυπικής συνήθειας λογοτεχνικής περισυλλογής. Οι μεγάλες δανειστικές βιβλιοθήκες παραχωρούσαν κυρίως περιοδικά και εφημερίδες εξοπλίζοντας κατά αυτό τον τρόπο τα 'δωμάτια ανάγνωσης' όπως ονομάζονταν και είχαν μετατραπεί οι βιβλιοθήκες. Λειτουργούσαν ως κοινωνικά κέντρα -όχι με

⁵ Στο συγκεκριμένο σημείο ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει ότι «ορώμεν βίβλους ουκ ολίγας, τας δε επί της τραπέζης κειμένας, τας δε εν οικίσκοις θρηγικοίς διειλημμένους αποταμιευμένας» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 114).

αποκλειστικό περιεχόμενο τα βιβλία- με παιχνίδια, χαρτιά και χορούς. Όσα βιβλία περιέχονταν δεν χρησιμοποιούνταν και δεν πρέσβευαν την επιμόρφωση και την γνώση αλλά θεωρούνταν μέσο προβολής της πολυτέλειας και ανάδειξης του κύρους εφόσον γύρω τους τοποθετούνταν και μερικά όμορφα διακοσμημένα έπιπλα και αντικείμενα αξίας. «Όπως ένα παιδί έχει στην κατοχή του ένα κερύ αλλά το καίει παρά μόνο όταν κοιμάται», έτσι ανάλογα γίνεται κατανοητή η απουσία αξιοποίησης των βιβλίων εκείνη την χρονική περίοδο (JOHN KLANCHER, 2009, 35-36). Σε αντίθεση έρχεται αυτή η ιστορική αναφορά στον τρόπο χρήσης των βιβλίων με την εξαιρετικά ωφέλιμη αξιοποίηση και παρουσίαση τους στα έργα του Νικόλαου Μαυροκορδάτου⁶ αλλά και γενικότερα από τον τρόπο που προωθούνται από την οικογένεια Μαυροκορδάτων για τον λειτουργικό τους ρόλο στην μόρφωση και διαμόρφωση λογίων. Ας μην ξεχνάμε ότι η εικόνα για τις βιβλιοθήκες στην Δύση δεν ανταποκρίνεται ούτε στο ελάχιστο με εκείνη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου δεν υπήρχαν ούτε δανειστικές βιβλιοθήκες, ούτε και πολλές ιδιωτικές, ενώ τα μοναστήρια και τα σπίτια ευπόρων ήταν τα μέρη που είχαν συσσώρευση βιβλίων (εκτός από τα χειρόγραφα, τα οποία καταλάμβαναν ακόμα ένα μεγάλο μέρος της αναγνωστικής επιλογής).

Σημαντικό είναι να προσθέσουμε πως οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες αντικατοπτρίζονται από τους συγγραφείς ως χώροι στους οποίους πραγματοποιείται μία διαδικασία αυτοδημιουργίας, για αυτό και δηλώνεται ο όρος «προσωπική αρένα δημιουργικότητας» (STEELE, 1711). Εκτενέστερα η βιβλιοθήκη που παρουσιάζεται μέσα από ένα μυθοπλαστικό έργο, με βιβλία προς ανάγνωση, αντικατοπτρίζει τον όρο «πλασματική βιβλιοθήκη». Η λογοτεχνική μεταφορά και αποτύπωση της βιβλιοθήκης αυτής κυρίως στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία, ταυτίζεται με τον αγγλικό όρο «imaginary library», γεγονός που συναντάται και στο *Battle of the Books* του Τζόνναθαν Σουίφτ (STEELE, 1711). Το μέρος αυτή της πλασματικής βιβλιοθήκης συνήθως προβάλλεται να διαθέτει διπλή λειτουργία, παρέχεται η φυσική τοποθεσία για διασκέδαση και απόλαυση αλλά και η εκπαίδευση και κατανόηση της διανοητικής αντίληψης. Ένα από τα πιο γνωστά παραδείγματα αποτύπωσης της «imaginary library χρησιμοποιείται από τον εκδότη Richard Steele στο έργο *H*

⁶ Ο τρόπος που κυριαρχούν θεματικά τα βιβλία και οι συγγραφείς τους στο *Φιλοθέου Πάρεργα* και στο *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* από τον συγγραφέα Νικόλαο θα παρουσιαστεί σε κεντρικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Βιβλιοθήκη των Κυριών (The Ladies Library) όπως προβλήθηκε το 1711. Στο έργο αυτό, χλευάζεται η σύγχρονη μεταχείριση της βιβλιοθήκης με την κατηγοριοποίηση των βιβλίων ανά μέγεθος, χρώμα και με επιπρόσθετα διακοσμημένα πολυτελή αντικείμενα και δηλώνεται ο προβληματισμός για την απουσία της πληροφορίας και της γνώσης. Έτσι, μετατρέπεται και ο ρόλος των βιβλίων σε αναμνηστικά αντικείμενα («souvenir») ή στην καλύτερη εκδοχή τους ως μέσο που επέτρεπε την επιτηδευμένη επίδειξη σε οποιονδήποτε επισκέπτη του ιδιοκτήτη της εκάστοτε βιβλιοθήκης (STEELE, 1711). Οι λέξεις κλειδιά που πρωτοστατούν στην μεταστροφή του σκοπού των βιβλίων είναι η έκθεση και η προβολή. Στην βιβλιοθήκη της ηρωίδας του συγκεκριμένου παραδείγματος, παρουσιάζεται η μεταβίβαση της αξίας της συλλογής βιβλίων σε αυτή της επιλογής τους, δημιουργώντας έναν ακόμα τίτλο για την βιβλιοθήκη, την επιλεκτική. Με διαχωριστικό στοιχείο το γεγονός ότι δεν εντοπίζεται η πληθώρα και ποικιλία έργων, αντίθετα η επιλογή ενός ή μερικών έργων για να αντιπροσωπεύεται μεμονωμένα κάθε κατηγορία και τα ίδια τα αναγνωστικά ενδιαφέροντα του ιδιοκτήτη (BARBARA M. BENEDICT, 2009, 193-195). Ακόμη στο σημείο αυτό οφείλεται να προστεθεί προς διασαφήνιση και ο όρος «ιδεατή βιβλιοθήκη» με την οποία δηλώνεται η βιβλιοθήκη που εμπεριέχει βιβλία που θεωρεί ο καθένας ως απαραίτητα και επιθυμητά προς ανάγνωση, ανεξαρτήτως της ύπαρξης τους σε μία πραγματική βιβλιοθήκη για την οποία θα υπάρχουν πραγματικές ενδείξεις κατοχής.

Ειδικότερα, όσον αφορά στους συγγραφείς που προσεγγίζονται στην παρούσα διπλωματική εργασία, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος αποδεικνύεται πως διαθέτει πρώτα την πραγματική βιβλιοθήκη σύμφωνα με τον κατάλογο του Κωσταντίνου και το γράμμα του Σκαρλάτου. Στο *Φιλοθέου Πάρεργα* διακρίνουμε ότι μέσα σε αυτό το πλασματικό κείμενο ένας μυθιστορηματικός ήρωας (Ο Γραικός) προβάλλει την «ιδεατή βιβλιοθήκη», την ιδανική μορφή βιβλιοθήκης που προτείνει με σημαντικούς συγγραφείς και βιβλία προς ανάγνωση. Το δοκίμιο ωστόσο, *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* διαφοροποιείται καθώς δεν αποτελεί ένα πλασματικό αποκλειστικά έργο αλλά ένα σοβαρό επιμορφωτικό κείμενο στο πλαίσιο προτάσεων συγκεκριμένων ρητορικών αναγνωσμάτων. Στην ακόλουθη σύγκριση των έργων που πραγματοποιείται γίνεται φανερή η κοινή ύπαρξη του όρου «πλασματική βιβλιοθήκη» («imaginary library») αλλά με αισθητές διαφοροποιήσεις καθώς ο Jonathan Swift παρατηρείται πως χρησιμοποιεί την βιβλιοθήκη με σατιρικό και

αρνητικό τρόπο για να εκφράσει κυρίως τις προσωπικές του απόψεις ενώ ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος υιοθετεί ένα επιμορφωτικό ύφος.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η βαθμιαία αλλαγή στις βιβλιοθήκες αλληλένδετα ασκεί επιρροή και στις αναγνωστικές συνήθειες. Είναι αναγνωρίσιμο πως οι αναγνώστες αναθεωρούν και θέτουν ως προτεραιότητα την λεπτομερή, εκτενή ανάγνωση («extensive») και όχι την εντατική («intensive»). Η μετατόπιση αυτή φέρει αλλαγή και στην ιδεολογία διότι η ανάγνωση δεν περιλαμβάνει την συγκέντρωση αλλά την απλή πρόσβαση. Μέχρι ένα χρονικό σημείο, το οποίο δικαιολογείται από την περιορισμένη πρόσβαση σε τυπωμένη πληροφορία, ο αναγνώστης διάβαζε μόνο την Βίβλο και φυλλάδια μικροπωλητών, σε επαναλαμβανόμενο ρυθμό με κύριο στόχο τον στοχασμό. Κατά την χρονική περίοδο 1787-1797, παρακολουθείται στη Δύση μια σημαντική πρόοδος στον αλφαριθμητισμό των ανθρώπων που δικαιολογείται από την αύξηση έκδοσης αντίτυπων της Αγγλικής Γραμματικής γύρω στο 1760. Με αυτό τον τρόπο εντοπίζεται και η στροφή των αναγνωστών, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών, σε νουβέλες, ρομαντικά δραματοποιημένα έργα και ποιήματα. Στις σύντομες λογοτεχνικές ιστορίες ανά κεφάλαιο, είχαν πρόσβαση όσοι αγόραζαν τα «βιβλιάρια» («charbooks») που πωλούνταν από πλανόδιους πωλητές και θεωρούνταν η πιο επίσημη μορφή ανάγνωσης τον 18ο αιώνα. Απευθύνονταν κυρίως σε χαμηλότερες κοινωνικά τάξεις και με την πιο απλή και κατανοητή μορφή γλώσσας, με δεδομένο ότι οι ανώτερες τάξεις είχαν ήδη τις προαναφερθείσες ιδιωτικές βιβλιοθήκες (STEVEN ROGER FISHER, 2003, 255-260).

Με πρακτικά στατιστικά δεδομένα, που αφορούν την Αγγλία και τις Αγγλικές συνουκίες της Αμερικής, το 1790, αποδεικνύεται η εξέλιξη. Αριθμούνται εξακόσιες δανειστικές βιβλιοθήκες και χώροι ανάγνωσης με ενοικιάσεις βιβλίων -που ποικίλουν και διαφέρουν ανάλογα με τις προτιμήσεις των ιδιοκτητών και των χορηγών- με πεντακόσιες χιλιάδες επισκέπτες. Στις νέες εκδόσεις με πρωτοφανής εκδοτικές προσωπικότητες συναντάμε μεταξύ άλλων ονομάτων, τον Τζόναθαν Σουίφτ με το έργο *Ta Ταξίδια του Γκιούλιβερ (Gulliver's Travels)*, το οποίο παραχωρείται προς ανάγνωση και σε «βιβλιάρια». Εν κατακλείδι, εισάγεται μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μία ακόμη νέα εποχή, αυτή του Διαφωτισμού, κατά την οποία η συναισθηματική προκατάληψη αντικαθίσταται με την κοινή λογική, εμπειρόχοντας και την οξύνουσα και την εγγράμματη νοημοσύνη (STEVEN ROGER FISHER, 2003, 263).

6. Βίοι και Έργα Συγγραφέων

6α. Νικόλαος Μαυροκορδάτος

Ο Νικόλαος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 3 Μαΐου το 1680, ως το πέμπτο παιδί του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και της Σουλτάνας Χρυσοσκουλαίου.⁷ Η καταγωγή του και από τις δύο πλευρές αποδεικνύεται υψηλή αλλά κυρίως για τον διακεκριμένο πατέρα του. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατέλαβε το 1673 την θέση του Μεγάλου Δραγουμάνου της Πύλης ενώ αργότερα τιμήθηκε από τον σουλτάνο με τον τίτλο του «εξ απορρήτων» για την διπλωματική του δεινότητα στις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης του Κάρλοβιτς το 1669. Υπήρξε ένας σπουδαίος διανοητικά άνθρωπος που ξεχώρισε για την πλούσια μόρφωση και παιδεία του, χαρακτηριστικά που συντέλεσαν στην ραγδαία αναρρίχηση του στην οθωμανική διοίκηση αλλά και βοήθησαν στην ανατροφή του γιου του που τον ακολούθησε παραδειγματικά (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 19-21).

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος έγινε ένας επιφανής πολύγλωσσος γνωρίζοντας ιταλικά, λατινικά, γαλλικά, τούρκικα, αραβικά, περσικά, ενώ με την παραμονή του στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες απέκτησε καλή γνώση και χρήση της ρουμανικής γλώσσας. Φοίτησε κοντά στον Χρυσάνθο Νοταρά -μετέπειτα Πατριάρχη Ιεροσολύμων- απέκτησε άριστες γνώσεις της αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας από τον ίδιο. Τα πρώτα δείγματα του συγγραφικού του ταλέντου εμφανίζονται στην εφηβεία του κατά την διάρκεια της οποίας συνέθεσε τέσσερις διαλόγους στα αρχαία ελληνικά μιμούμενος το ύφος του Λουκιανού. Αποτέλεσε ακόμη, υπόδειγμα αναγνώστη διαβάζοντας μία πληθώρα βιβλίων σε διαφορετικές γλώσσες, τα οποία κατείχε εξαιτίας των διπλωματικών σχέσεων της οικογένειάς του με το εξωτερικό, γεγονός που εξηγεί πρωταρχικά την δημιουργία της ζηλευτής βιβλιοθήκης, ένα από τα βασικά θεματικά κέντρα της συγκεκριμένης έρευνας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 21).

Στις διπλωματικές -και εξαιρετικά κερδοφόρες για τον Νικόλαο- σχέσεις με την Δύση, εμπλέκονται δύο εξέχουσες προσωπικότητες, ο Jean Le Clerc, λόγιος και

⁷ Ο παππούς του από την πλευρά του πατέρα του, ήταν πλούσιος έμπορος Χιώτης και η γιαγιά του προερχόταν από γενουατική οικογένεια. Από την μεριά της μητέρας του, ο παππούς του ήταν Κωνσταντινουπολίτης έμπορος και η γιαγιά του κόρη Μολδαβού πρίγκιπα (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 19-21).

εκδότης σημαντικών περιοδικών⁸ στο Άμστερνταμ, όπως το *Nouvelles de la republique des Letters* (1684)⁹ και ο William Wake, Αρχιεπίσκοπος του Καντέρμπουρι. Ο Νικόλαος διατηρούσε τακτική επικοινωνία μέσω αλληλογραφίας με τον Le Clerc, με σκοπό την προμήθεια βιβλίων, χειρόγραφων και διαφόρων αναγνωσμάτων. Η αδημονία που τον κατέκλυζε φανερώνεται από την πρόθεση του να «πληρώνει αδρά» για την απόκτηση μερικών αντίτυπων. Στην πληθώρα των βιβλίων που αποκτούσε εντοπίζονται έργα του Locke στα γαλλικά, του Newton στα λατινικά αλλά και έργα του Καρτέσιου ή που αναφέρονται στον ίδιο (BOUCHARD, 2021, 70-75). Ο Le Clerc ταυτόχρονα ήταν αυτός που έστρεψε τον Νικόλαο να απευθυνθεί στον William Wake για την ανεύρεση μιας συγκεκριμένης έκδοσης, δημιουργώντας μία νέα επαφή για την ικανοποίηση της αναγνωστικής του επιθυμίας. Οι 6 επιστολές¹⁰ που αντάλλαξαν αποδεικνύουν την προσφορά βιβλίων από τον Wake, με θεολογικό περιεχόμενο αλλά και βιβλία Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Ο Wake εκδήλωνε τον θαυμασμό του για τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο ως «εκπρόσωπο της πεφωτισμένης δεσποτείας με αισθητή την παρουσία του στην Ευρώπη» και εντονότερα μετά την ανάγνωση του *Περί καθηκόντων*¹¹, για την δίγλωσση έκδοση του οποίου μεσολάβησε στο Λονδίνο (TZIMAS, 2011, 88-92). Συμπληρωματικά, θεωρείται ευεργετική και η επικοινωνία του Νικόλαου με τον άββα Jean Paul Bignon, αρχιεπίσκοπο και βιβλιοθηκάριο του Λουδοβίκου XIV της Γαλλίας,¹² ο οποίος συνέβαλε κυρίως στην προβολή και διάδοση άλλου έργου του Νικόλαου, το *Φιλοθέου Πάρεργα*, εφόσον εντοπίζονται χειρόγραφα στην Βιβλιοθήκη του Παρισιού και του Βουκουρεστίου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 35).

⁸ Τα δικά του περιοδικά *Bibliothèque universelle et historique*, *Bibliothèque choisie*, *Bibliothèque ancienne et moderne* βρίσκονται σε πλήρεις σειρές στα χέρια του Νικόλαου όπως αποδεικνύεται από γράμμα του Antoine Epis. (BOUCHARD, 2021, 69).

⁹ Το περιοδικό αυτό βρίσκεται στην κατοχή του Νικόλαου εφόσον δηλώνεται φανερά στο γράμμα του Σκαρλάτου, μαζί με ένα ακόμα σημαντικό γαλλικό περιοδικό της εποχής, το *Journal des Savants* (Paracostea-Danielopoulou, 1990, 6).

¹⁰ Οι επιστολές αυτές δημοσιευμένες από τον J. Bouchard με τίτλο «Les relations épistolaires de Nicolas Maurocordatos avec Jean Le Clerc et William Wake» (TZIMAS, 2011, 87).

¹¹ Ο Νικόλαος αποστέλλει τα πρώτα χειρόγραφα του *Περί Καθηκόντων* αλλά λόγω της απόστασης δεν έφτασαν ποτέ στον Wake αλλά αργότερα του παραδόθηκαν κάποια αντίγραφα προς ανάγνωση από τον Le Clerc (TZIMAS, 2011, 94-95).

¹² Η αλληλογραφία και η σύνδεση του με τον βιβλιοθηκάριο του βασιλιά φαίνεται πως διατηρήθηκε επειδή ο Νικόλαος πρόσθεσε στις επιστολές τους έναν κατάλογο με βιβλία, που αγοράστηκαν στην Κωνσταντινούπολη για να δοθούν στην Γαλλική Βιβλιοθήκη του Βασιλιά το 1730. Στα βιβλία αυτά εμπεριέχονται το *Ιουδαϊκά* του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και το *Περί καθηκόντων βίβλος* (ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ, 1999, 307).

Όσον αφορά την διοικητική σταδιοδρομία του Νικόλαου Μαυροκορδάτου, διορίστηκε μεγάλος διερμηνέας της Πύλης το 1698 έως το 1709, χρονολογία που ανέλαβε τα καθήκοντα οσποδάρου της Μολδαβίας, έως το 1710, όταν στον θρόνο ανήλθε ο πολιτικός του αντίπαλος, Δημήτριος Καντεμίρ. Η δεύτερη ηγεμονία του κράτησε έως το 1715. Εξασφαλίζοντας την εμπιστοσύνη των Οθωμανών, το 1715 τοποθετείται στον θρόνο του ηγεμόνα της Βλαχίας. Όμως το 1716 φυλακίζεται μαζί με τους γιους του στην Τρανσυλβανία, έπειτα από την επέμβαση των Αυστριακών στο εσωτερικό της Βλαχίας. Εκεί συνθέτει το φιλοσοφικό του έργο *Περί καθηκόντων βίβλος* και αρχίζει την σύνθεση του μυθιστορήματος με τίτλο *Φιλοθέου Πάρεργα*. Η επαναφορά του τίτλου του βεβόδα της Βλαχίας πραγματοποιείται το 1719 και μένει στο θρόνο έως το 1730, την χρονολογία του θανάτου του. Ακόμη, στο συγγραφικό του έργο ανήκουν μεταξύ άλλων τα: *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, «Νουθεσία του αιδίμου αυθέντου Νικολάου βεβόδα προς τον υιόν αυτού Κωνσταντίνον βεβόδα αυθέντην», «Εγχειρίδιον εν ω γνώμαι και φροντίσματα περί ήθη και πολιτείαν» και «Ψόγος νικοτιανής», «Διάλογος κατά της μεμνηνίας αξίνης της παραχωρήσει Θεού εξαρχούσης εν τη βασιλευούση κηφώνων», ενώ είχε έχει αφήσει έναν αρκετά μεγάλο αριθμό επιστολών καθώς διατηρούσε επιστολική επικοινωνία με τους λόγιους της Ευρωπαϊκής Πολιτείας των Γραμμάτων. Ομολογουμένως, η εξαιρετικά γεμάτη αυτή πορεία του Νικόλαου δεν είναι τυχαίο ότι συνέπεσε με την «λαμπρή» άνοδο της οθωμανικής πολιτισμικής ιστορίας «την Εποχή των Τουλιπών» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 21-27).

Ο Νικόλαος είχε, με την σειρά του, δημιουργήσει και ο ίδιος την δική του οικογένεια, έχοντας παντρευτεί δύο φορές. Την πρώτη φορά με την Κασσάνδρα Καντακουζηνού, με την οποία και απέκτησε δύο παιδιά τον Σκαρλάτο και την Ροζάνδρα. Την δεύτερη, με την Πουλχερία Τζούκη την οποία και έχασε στον τοκετό του πέμπτου παιδιού τους, που έφυγε και αυτό από τη ζωή λίγο αργότερα. Μαζί είχαν επίσης την Μαρία, τον Αλέξανδρο, τον Κωνσταντίνο και τον Ιωάννη. Επεδίωκε να έχει, αντίστοιχα με τον πατέρα του, εξασφαλισμένη την διαδοχή του και για αυτό τον λόγο εστίασε στην παιδεία των διαδόχων του με αρκετά αξιόλογα ονόματα παιδαγωγών, όπως Αργείος Ιάκωβος Μάνος και ο Δημήτριος Προκοπίου Πάμπερης. Όμως, μετά τον θάνατο του πρωτότοκου γιου του Σκαρλάτου, εναποθέτει τις ελπίδες του στον Κωσταντίνο, δομώντας και ιδρύοντας αποκλειστικά για εκείνον «ένα έμβρυο ηγεμονικής βιβλιοθήκης» στο μοναστήρι του

Βουκουρεστίου, το 1716.¹³ Δεν τίθεται αμφιβολία πως και ο Κωσταντίνος θα επιλέξει αντίστοιχη πορεία ως φυσική συνέχεια του αξιοσημείωτου ονόματος που φέρει (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 19-29).

Η ξεχωριστή προσωπικότητα του Νικόλαου και το όνομα της οικογένειας που αντιπροσώπευε ήταν αδύνατον εκείνη την περίοδο να μην αποσπάσει την προσοχή και να μην δεχτεί κριτική. Πρώτη αναφορά θα γίνει στον ιδιαίτερο «επαινετικό λόγο» από τον συγγραφέα Ioann. Theodorus Hoelbius Themarensis¹⁴. Πρόκειται για ένα κείμενο, με την αρχική οπτική, εκδήλωσης επαίνου και θαυμασμού προς το πρόσωπο του Νικόλαου καθώς αποκαλείται εξαιρετη μορφή στην «σπουδή γραμμάτων» κυρίως εξαιτίας των σημαντικών συγγραφικά έργων που υποσημειώνονται, το *Φιλοθέου Πάρεργα* και το *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*. Στο γενικότερο αυτό ύφος εκθειασμού από τον συγγραφέα, περιλαμβάνεται και ο ειδικότερος παραλληλισμός του Νικόλαου με σπουδαία ονόματα συγγραφέων για να αναδειχθεί ως πρότυπο παιδείας, ήθους και φιλοσοφικής σκέψης. Επακόλουθα, αφιερώνεται και ένα μέρος του λόγου στην γλωσσομάθεια και θρησκευτική του γνώση, ως τα μεγαλύτερα προνόμια του ηγεμόνα. Ωστόσο, ο συγκεκριμένος λόγος προκαλεί και κάποια αναμφίβολα ερωτήματα για τον σκοπό της συγγραφής καθώς δεν δίνεται αποκλειστικότητα στον Νικόλαο αλλά υπάρχει αναφορά στις γεμάτες εμπάθεια απόψεις των Καντεμίρ και Μ. Σκένδου, από τις ισχυρότερες αντίπαλές του μορφές εκείνη την χρονική περίοδο (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2016-17, 87-90).

Ιδιάζουσα περίπτωση που συσχετίζεται με την προηγούμενη αναφορά αποτελεί ο Μ. Σκένδος, ο οποίος είχε πραγματοποιήσει απόπειρα δολοφονίας κατά του Νικόλαου, εκδιώχθηκε από το Βουκουρέστι και καταφεύγοντας στην Γερμανία συνέγραψε έναν λατινόγλωσσο λίβελλο με ψευδώνυμο εναντίον του ίδιου.¹⁵ Γενικότερα, στο κείμενο αυτό πρωτοστατεί η ειρωνεία, ο σαρκασμός και το ύφος γκροτέσκο που ενισχύει «το κραυγαλέο ύφος» συγγραφής και την αρνητική προδιάθεση του έργου (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2018, 238-240). Η τάση δυσφήμισης με σκοπό την

¹³Ο κατάλογος της συγκεκριμένης βιβλιοθήκης συντάχθηκε το 1725 και δημοσιεύτηκε από τον Ν. Iorga, και θα αποτελέσει βασική πηγή πληροφοριών για τίτλους έργων που είχαν υπό την κατοχή τους οι Μαυροκορδάτοι (IORGA, 1914).

¹⁴ Το όνομα του συγγραφέα αναφέρεται και επεξηγείται στον διεξοδικότερο σχολιασμό του έργου σε σχέση με την πρόσληψη του Νικόλαου (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2016-2017, 85-97).

¹⁵ Το κείμενο αυτό εντάσσεται ως πρόλογος σε ένα βιβλίο ιατρικών συνταγών του Σκένδου προβάλλοντας και εξηγώντας με έναν τρόπο την σχέση μεταξύ των δύο αυτών προσώπων (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2018, 237-238).

ανέλιξη σε υψηλά καθήκοντα και η προσπάθεια παραμόρφωσης του Νικόλαου δεν φάνηκε επιτυχημένη αλλά μάταιη, αποδεικνύοντας και την επικινδυνότητα της θέσης και της οικογένειας των Μαυροκορδάτων εκείνη την χρονική περίοδο (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2022, 70-71).

Η αντίθετη και επικριτική στάση που προσελάμβαναν η οικογένεια Μαυροκορδάτων δεν ήταν αδικαιολόγητη αν λάβουμε υπόψη την αισθητή εξέλιξη και πολιτισμική ταυτότητα που προσβέυαν ξεκινώντας από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.¹⁶ Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος εξ αρχής υποστήριξε περισσότερο την Ορθόδοξη Εκκλησία θεωρώντας πως λειτουργούσε ως βασικό μέσο αποτροπής επέμβασης των Δυτικών και πιθανόν με αυτό να βρίσκονταν σύμφωνες οι ελληνόφωνες περιοχές. Ο έξυπνος τρόπος σκέψης του αποτυπωνόταν εμπράκτως στις διπλωματικές κινήσεις που ακολούθησε έπειτα από την αποδοχή πολιτικών αξιωμάτων από τον Σουλτάνο καθώς «διεκδικούσε ελευθερίες» προς το όφελος και των ομόφυλων Ορθοδόξων και της ευημερίας της οικογένειας του. Οι όροι «ελευθερία» και «ευημερία» για τον ίδιο ήταν αλληλένδετα σημαντικοί και αυτό που πραγματικά επεδίωκε να επιτύχει με την παραμονή του στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, όπου μελλοντικά στόχευε να κυριαρχεί ηγετικά και ο γιος του (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2022, 56-60).

Η προετοιμασία του Νικόλαου -από τον πατέρα του- για τα διοικητικά αξιώματα και τις ευθύνες που θα αναλάμβανε φάνηκε από το γεγονός ότι τις έφερε εις πέρας επάξια στην πορεία της ζωής του. Κατόρθωσε να μεριμνήσει τόσο για το κοινό όφελος και την ελευθερία του λαού του όσο και για την πνευματική ανάπτυξη. Ανασύνταξε το διοικητικό σύστημα με στόχο την προστασία της Χώρας από κινδύνους, όπως για παράδειγμα οι Τάταροι και οι Αυστριακοί. Εξασφάλισε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την θρησκευτική αυτονομία και «ηρεμία» σε μία κοινωνία με ποικιλία θρησκευμάτων και δογμάτων, με την συνεχή εύνοια και συνεργασία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και των Ιεροσολύμων. Αφομοιώνοντας τις ιδέες του πατέρα του, επιχειρεί τροποποιήσεις και στην παιδεία και στηρίζει τις Πριγκιπική Ακαδημία του Βουκουρεστίου και του Ιάσιου ταυτόχρονα και το τυπογραφείο του Βουκουρεστίου, πηγή από όπου τυπώθηκαν έργα δικά του και του πατέρα του. Η

¹⁶ Οι Φαναριώτες δεν είχαν πάντα όσο αναμένεται ευνοϊκή θέση, γεγονός που φαίνεται αν απομονωθούν και οι επιθετικά οργανωμένες ενέργειες προς τον Νικόλαο. Πρώτον με την απόπειρα δολοφονίας και τον λίβελλο, αλλά και πριν από αυτό τις διάφορες δολοπλοκίες και έντονες δράσεις των Αυστριακών που οδήγησαν στην φυλάκιση του (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2022, 61).

φιλομάθεια που κληρονόμησε τον έστρεψε να μετατρέψει πρώτα την Ελληνική ως την «lingua franca των Βαλκανίων» και έπειτα να μεταφέρει τα οφέλη αυτού του κοινού κώδικα επικοινωνίας μέσω των έργων του και της Βιβλιοθήκης του αλλά και αποτελεσματικά, να συντηρήσει τον τίτλο του πιο μορφωμένου ηγεμόνα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Με εύστοχη παρατήρηση, η επιτυχία των κατορθωμάτων του Νικόλαου επιβεβαιώνει την αλυσιδωτή οικογενειακή παράδοση συμβολής των Μαυροκορδάτων και την επιτυχία διασφάλισης της αρμονίας στην Βλαχία και της πνευματικής πρωτοπορίας και νεωτερικότητας (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2022, 62-64).

6β. Jonathan Swift

Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης συγκριτικής μελέτης κρίνεται απαραίτητη μια παρουσίαση της ζωής και του έργου του συγγραφέα Τζόνναθαν Σουίφτ. Χρειάζεται βέβαια πρώτα, να προηγηθεί η αναφορά στις πηγές από τις οποίες μπορεί να αντληθεί το μεγαλύτερο μέρος πληροφοριών σχετικά με τον συγγραφέα. Όπως δηλώνεται στην συλλογική έκδοση για την ζωή του Σουίφτ από τον Christopher Fox, οι βιογράφοι αντιμετώπισαν δυσκολία εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού πηγών κατανόησης της παιδικής ηλικίας του συγγραφέα (CHRISTOPHER FOX, 2003). Πολλά, ακόμη, από τα αυτοβιογραφικά ποιήματα και μυθιστορήματα του Σουίφτ δεν έδιναν μία σαφή γραμμή πληροφοριών με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η ταύτιση ζωής και έργου του συγγραφέα. Για αυτό το λόγο, στηρίχθηκαν ειδικότερα στο αυτοβιογραφικό κείμενο του ίδιου του Σουίφτ με τίτλο *Οικογένεια Σουίφτ (Family of Swift)* (1728), το οποίο γράφει σε μία πολύ σημαντική και σοβαρή περίοδο αποτίμησης από τον ίδιο της ζωής του (JOSEPH MCMINN, 2003, 14-15).

Ωστόσο, υπήρξαν και μετά τον θάνατο του μερικές βιογραφικές αναφορές που στηρίχθηκαν στην ανάλυση της προσωπικότητας και της σύνδεσης με τον ψυχισμό του και αξίζει να επισημανθούν. Μεγάλη επιρροή φαίνεται να είχε πρώτα αυτή του λόρδου Orrery με τίτλο *Παρατηρήσεις στην Ζωή και στα Έργα του Τζόνναθαν Σουίφτ (Remarks on the Life and Writings of Jonathan Swift)*, μέσω της οποίας υποστήριζε την άποψη ότι τα *Ταξίδια του Γκιούλιβερ* (1726) αποτελούν το μοναδικό έργο που απεικονίζει ρεαλιστικά την ζωή του Swift καθώς και την νοητική ασθένεια από την οποία έπασχε και σχολιάστηκε για αυτό ποικιλοτρόπως. Ακολουθεί, το έργο του Sir William Wilde με τίτλο *The Closing Years of Dean Swift's Life*, σχολιάζοντας

αντίστοιχα την σοβαρή ψυχολογική κατάσταση του Swift και τον τρόπο που αυτό γινόταν πλέον αισθητό στα έργα του. Με διαφορά, η πιο αξιόπιστη και σύγχρονη βιογραφία αποτελεί αυτή του Irvin Ehrenpreis με τίτλο *Swift: The Man, his Works, and the Age*, με σχόλια στην αλληλογραφία, την πρόζα και την ποίηση του Σουίφτ (JOSEPH MCMINN, 2003, 14-15).

Με βασικό γνώμονα την βιογραφία, από τον ίδιο τον Σουίφτ, καθίσταται δυνατή η χρονολογική παρουσίαση των απαραίτητων στοιχείων για την γνωριμία με την ζωή του. Ο Σουίφτ γεννήθηκε στις 30 Νοεμβρίου το 1667 στο Hoey's Court στο Δουβλίνο. Η καταγωγή του θεωρείται 'καθαρά' αγγλική εφόσον η οικογένεια του εγκαταστάθηκε στην Αγγλία από την Ιρλανδία στην διάρκεια που ο Κάρολος Β' αποκαταστάθηκε στα βασίλεια του. Ο πατέρας του, εν ονόματι και αυτός Τζόνθαν, είχε υπηρετήσει ως επιστάτης στο δικαστήριο του Δουβλίνο και απεβίωσε πριν την γέννηση του γιου του. Με κάποιες σαφέστερες λεπτομέρειες¹⁷, γίνεται κατανοητό πως ο Σουίφτ βίωσε από πολύ μικρή ηλικία το συναίσθημα της απώλειας και της ανασφάλειας, μεγαλώνοντας χωρίς την φροντίδα της οικογένειάς του. Η μητέρα του εμπιστεύτηκε την ανατροφή του σε έναν από τους θείους του, στον Γκόντγουιν Σουίφτ, με αποτέλεσμα ο Σουίφτ να στηριχθεί σε εκείνον για αρκετά χρόνια μέχρι να ακολουθήσει την δική του ενήλικη πορεία ζωής (JOSEPH MCMINN, 2003, 16).

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην εκπαίδευση του Swift ήδη από νεαρή ηλικία, καθώς μόλις έξι ετών πραγματοποίησε την εγγραφή του σε ένα από τα καλύτερα σχολεία του είδους του στην Ιρλανδία, το Kilkenny Grammar School, στο οποίο παρέμεινε ως τα δεκατέσσερα του χρόνια αποκομίζοντας μια σημαντική εκπαιδευτική βάση. Αργότερα, το 1682 εισάγεται στο Trinity College του Δουβλίνο, στο οποίο το «φτωχό ιστορικό πειθαρχίας» αποτέλεσε τον βασικότερο λόγο απονομής «ειδικής απαλλαγής» («speciali gratia»), μία στιγμή ταπείνωσης για τον ίδιο που δεν δίστασε να αποκαλύψει στα αυτοβιογραφικά του αποσπάσματα. Τα τελικά επίπεδα εκπαίδευσης του Σουίφτ διακόπηκαν απότομα εξαιτίας της κορύφωσης του εμφυλίου, γνωστού ως «Ενδοξη Επανάσταση» του 1688¹⁸ με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει

¹⁷ Στο έργο που έγραψε ο ίδιος αναφέρει πως όταν ήταν σε ηλικία ενός έτους απήχθη από την νοσοκόμα του και είχε επιστραφεί στην μητέρα του σε ηλικία τριών ετών.

¹⁸ Η διαμάχη αυτή πραγματοποιήθηκε μεταξύ του καθολικού βασιλιά James του δεύτερου και του Προτεστάντη βασιλιά William του Orange.

ακόμα και την πόλη. Ο Σουίφτ κατευθύνθηκε προς το Leicester, όπου βρισκόταν η μητέρα του, έχοντας μια θετική εξέλιξη στη ζωή του, εφόσον ξεκίνησε να εργάζεται ως γραμματέας του Σερ Γουίλιαμ Τέμπλ, ενός από τους πιο διακεκριμένους Άγγλους διπλωμάτες της εποχής, στο Moor Park του Surrey (JOSEPH MCMINN, 2003, 17).

Σύμφωνα με την βιογραφία του Ehrenpreis, ο Temple αποτέλεσε για τον Σουίφτ τον πατέρα που δεν γνώρισε ποτέ. Αυτή η δεκαετία επαφής και διαμονής του στο Moor Park, αποδείχθηκε εξαιρετικά ωφέλιμη για την διαμόρφωση σημαντικών χαρακτηριστικών της μετέπειτα συγγραφικής του καριέρας. Το ασφαλές και νέο σπίτι, όπως δηλώνεται, για τον Swift, ήταν κυρίως ο χώρος της μεγάλης σε μέγεθος βιβλιοθήκης των κλασικών αναγνωσμάτων, που ταυτόχρονα ενέπνευσαν τις πρώιμες συγγραφικές του προσπάθειες. Έξι ποιήματα διασώθηκαν από εκείνη την χρονική περίοδο που δεν αντικατοπτρίζουν τόσο έντονα την ειρωνεία και την κωμικότητα, που υιοθέτησε αργότερα. Σε αυτό το σημείο της ζωής του ακόμη, γνώρισε την Ester Johnson, ένα κορίτσι οχτώ ετών με το οποίο παρέμεινε φίλος ως τον θάνατο του αλλά και ταυτόχρονα εκείνη υπήρξε συνοδοιπόρος στήριξης στην συγγραφή και στις μελλοντικές του εκδόσεις (JOSEPH MCMINN, 2003, 17).

Σε δύο αξιοσημείωτες περιστάσεις ο Σουίφτ ένιωσε υποχρεωμένος να φύγει από το Moor Park, υπογραμμίζοντας έτσι κάποια από τα πιο καίρια σημεία της ζωής του. Η πρώτη απόπειρα συνέβη την πρώτη χρονιά όταν άρχισε να υποφέρει από κρίσεις «ζαλάδας», όπως τις ονόμαζε, με την λανθασμένη αιτιολογία ότι βασίζονται στις καιρικές συνθήκες της Αγγλίας. Στην πορεία, βέβαια, αποδείχθηκε πως αποτελούσαν μία πρώτη μορφή των συμπτωμάτων της Νόσου Meniere, μία πάθηση του αυτιού, από την οποία έπασχε. Η δεύτερη απόπειρα αφορούσε την απόφαση του να ακολουθήσει την οικογενειακή παράδοση και να γίνει ιερέας, απολογούμενος στον Τέμπλ για την αποχώρηση του, χειροτονήθηκε στον Καθεδρικό ναό του Δουβλίνου, τον Ιανουάριο του 1695 ενώ την άνοιξη της ίδιας χρονιάς, τοποθετείται στην ενορία του Kilroot στο Belfast. Σε αυτό στάδιο της ζωής του εμφανίζεται η πρώτη σάτιρα του με τίτλο *Η Ιστορία ενός Βαρελιού (A Tale of a Tub)*. Το 1699, έχοντας ήδη επιστρέψει στο Moor Park, το γεγονός θανάτου του Τέμπλ οδηγεί τον Σουίφτ να αναλάβει να ολοκληρώσει εκδοτικά τα απομνημονεύματα και την αλληλογραφία του Τέμπλ. Αποφασίζει επακόλουθα, να ανελιχθεί περισσότερο στον κληρικό κόσμο και ταυτόχρονα να χρησιμοποιήσει σωστά το ανώνυμο συγγραφικό του ταλέντο (JOSEPH MCMINN, 2003, 18).

Η συγγραφική του καριέρα αρχίζει να σχηματίζεται χαρακτηριστικά κατά την διάρκεια των πρώτων χρόνων του 18ου αιώνα. Ο Σουίφτ επιλέγει να γράψει άμεσα για σημαντικά εθνικά ζητήματα ελπίζοντας να εξασφαλίσει την προσοχή και την πρόοδο του. Η πρώτη σοβαρή του παρέμβαση δημοσιεύτηκε ανώνυμα στο Λονδίνο το 1701, ένα αλληγορικό φυλλάδιο με τίτλο *Discourse of the Contest and Dissentions between the Nobles and the Commons in Athens and Rome*. Τρία χρόνια αργότερα, την άνοιξη του 1704, δημοσιεύει ένα ανώνυμο σύνολο από σάτιρες, που θα καθιερωθούν ως σταθμός στην συγγραφική του πορεία. Πρόκειται, βέβαια, για το έργο *Η Ιστορία ενός Βαρελιού (Tale of a Tub)*, στο οποίο προτίθεται *Η Μάχη των Βιβλίων (Battle of the Books)* και το *The Mechanical Operation of the Spirit*. Έγινε το πρώτο σε πωλήσεις έργο της εποχής δίνοντας αφορμή για την συγγραφή αλληπάλληλων κριτικών ως προς το περιεχόμενο και τον απώτερο σκοπό συγγραφής του από τον Σουίφτ.¹⁹ Ένα ακόμα αξιοσημείωτο έργο με το οποίο συνδέθηκε απόλυτα ο Σουίφτ είναι *Τα Ταξίδια του Γκιούλιβερ (Gulliver's Travels)*, του οποίου η συγγραφή ξεκίνησε το 1712 και κατέληξε να ολοκληρωθεί και να δημοσιευθεί τον Οκτώβριο του 1726 στο Δουβλίνο με μία ακόλουθη επιτυχημένη πορεία (JOSEPH MCMINN, 2003, 19-20).

Στην επόμενη δεκαετία επιλέγει να στραφεί στην δημιουργία έργων μέσω συνεργασίας με σημαντικά ονόματα όπως ο Alexander Pope, με τον οποίο είχε αναπτύξει μία εξαιρετικά φιλική σχέση, αλλά και ο Thomas Seridon. Μερικά έργα του Σουίφτ, όπως το δημοφιλές αυτοβιογραφικό γράμμα του στον Pope (1722) και το μακροσκελές ποίημα με τίτλο *Verse on the Death of Dr. Swift* (1739), επιβεβαιώνουν την αδιάκοπη τάση του ίδιου να διαφοροποιήσει τον συγγραφέα από το έργο και γεγονός το οποίο τον απασχόλησε αρκετά ακόμα και μετά τον θάνατο του ίδιου του Σουίφτ. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του αν και προσπαθούσε να παραμείνει στο αξίωμα του αρχιμανδρίτη, η ραγδαία επιδείνωση της ασθένειας του καθιστούσε αδύνατη την αυτοεξυπηρέτηση του, οδηγώντας τον Οκτώβριο του 1745 στον θάνατο του (JOSEPH MCMINN, 2003, 29).

¹⁹ Με το έργο αυτό ο Σουίφτ τάσσει ένα νέο επιχείρημα «για την ισορροπία των δυνάμεων στην κυβέρνηση και ειδικότερα μεταξύ βασιλιά, λόρδων, κοινών». Εκφράζεται ταυτόχρονα και ένας πολιτικός του προβληματισμός για να μην επαναληφθεί η κατοχή «υπερβολικής εξουσίας στα χέρια ενός» (JOSEPH MCMINN, 2003, 19-21).

Στα ονόματα συγγραφέων κλασικών έργων καταλογίζονται σημαντικά ονόματα όπως ο Όμηρος με την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*. Ακολουθούν εννέα τόμοι του Οράτιου και οι *Επιστολές* του Κικέρωνα. Εντοπίζεται ένας τόμος σημειώσεων για Στωικούς από τον Κλαύδιο Αιλιανό, το έργο *Σατυρικών* του Πετρόνιου και *Τα Μυστήρια των Αρχαίων της Μεσογείου* του Διόδωρου Σικελιώτη. Γίνονται αναφορές και σε αρκετά αντίγραφα έργων του Βιργίλιου και του Λουκρήτιου ενώ στις βασικές κλασικές αναγνωστικές επιλογές συγκαταλέγεται ο Ηρόδοτος, έργα του οποίου δεν διατήρησε ο Σουίφτ στην βιβλιοθήκη του. Υπάρχουν βέβαια και αναγνώσματα σύγχρονης ιστορίας, όπως τα δύο έργα του Σερ Γουίλιαμ Τεμπλ και οι δύο τόμοι του Τζέρεμι Κολιέρ με τίτλο *Δοκίμια για διάφορα Ηθικά θέματα* (*Essay's upon several Moral Subjects*). Στην κατοχή του εκείνη την περίοδο ήταν οι δύο μεταφρασμένοι τόμοι του έργου *Ιστορία Αναδιαμόρφωσης της Εκκλησίας της Αγγλίας* (*History of the Reformation of the Church of England*) του ιστορικού Γκίλμπερτ Μπερνέ, καθώς και *Η Ιστορία του Συμβουλίου του Τρεντ* (*History of the Council of Trent*) του βενετού ιστορικού Πάολο Σαρπι (BREAN HAMMOND, 2003, 90).

Άξια λόγου αποτελεί η οργάνωση, πάλι εκ του ιδίου του Σουίφτ, χειρόγραφων καταλόγων με έργα που είχαν εξέχουσα θέση στην βιβλιοθήκη του. Έχουν εξακριβωθεί τρεις σε αριθμό κατάλογοι με αναφορά σε διαφορετικές χρονολογίες. Στον πρώτο κατάλογο τοποθέτησε έργα που του ανήκαν έως τον Αύγουστο του 1715, στον επόμενο, όσα είχε αποκτήσει από τον Τζον Λυών το 1742 και ο τελευταίος -ο οποίος δημοπρατήθηκε μετά την πώληση της βιβλιοθήκης μετά τον θάνατό του- περιλάμβανε όλα τα έργα της ιδιόκτητης βιβλιοθήκης του έως το 1745. Σε αυτά τα έτη που αντικατοπτρίζεται η βιβλιοθήκη του Σουίφτ, παρατηρήθηκαν ελάχιστες αυξομειώσεις στον αριθμό βιβλίων εφόσον δήλωνε και ο ίδιος πως υπήρχαν πολλά που απλώς πέρασαν από τα χέρια του και δεν παρέμειναν στην τελική μορφή της βιβλιοθήκης του. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη έρευνα του Heinz J. Vinken για την ανάλυση των περιεχομένων της, αποδεικνύεται πως περιείχε σχεδόν δύο χιλιάδες έργα συγγραφέων διαφορετικών επιστημών όπως ιστορικοί, θεολόγοι, ιατροί, νομικοί και διπλωμάτες. Με αυτό το τρόπο διατυπώνεται το συμπέρασμα πως το αναγνωστικό του ενδιαφέρον δεν προσανατολίζεται αποκλειστικά στην λογοτεχνική φαντασία («He was not a literary man») (BREAN HAMMOND, 2003, 91).

7. Έργα προς Σύγκριση

7α. Φιλοθέου Πάρεργα

Ένα από τα έργα που προσεγγίζονται για παρατήρηση και σχολιασμό σε αυτή την διπλωματική εργασία είναι το *Φιλοθέου Πάρεργα* (1716-1717) του Νικόλαου Μαυροκορδάτου. Το έργο αυτό εκδόθηκε μόλις το 1800, στην Βιέννη, από τον Γρηγόριο Κωνσταντά και οι δώδεκα εκδοχές τής χειρόγραφης μορφής του διασώζονται σε βιβλιοθήκες της Νότιο-ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης. Νωρίτερα χρονικά, η χειρόγραφη μορφή του είχε φτάσει στα χέρια λογίων, γεγονός που έδωσε στους μελετητές την αφορμή να εικάζουν πως υπήρξε και στα χέρια του Μοντεσκιέ, ασκώντας επιρροή στις *Περσικές Επιστολές* του, το 1721 (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2021, 150). Είναι ημιτελές όπως μαρτυρείται από τον υπότιτλο «Τμήμα α^{ον}» και πιθανόν προοριζόταν να συνεχιστεί.²⁰ Είναι γραμμένο στο α' πρόσωπο και στην αρχαία ελληνική γλώσσα, αποσπώντας και για τον λόγο αυτό «την εκτίμηση των ξένων αναγνωστών του» (ΔΗΜΑΡΑΣ, 1998, 267).²¹ Αποτελεί αποσπασματικό έργο που ενσωματώνει διακριτικά τα ανατολικά μοτίβα και σύμβολα με τον φορέα κλασικών παραδόσεων που ενδιαφέρεται για το νέο, και απασχολεί τον δυτικό τρόπο σκέψης (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 46).

Το ενδιαφέρον των μελετητών του εστιάζει περισσότερο στον ιδιαίτερο τίτλο του έργου. Συγκεκριμένα, η λέξη «Πάρεργα», που αποτελεί τη δεύτερη λέξη του τίτλου, αφορά την έννοια της δευτερεύουσας απασχόλησης και όχι την σοβαρή ασχολία της συγγραφής αλλά τις καθημερινές απολαύσεις, όπως για παράδειγμα οι περίπατοι με συντροφιά φίλων, το καλό φαγητό, οι συζητήσεις αλλά κυρίως η ένθερμη αντιμετώπιση του ρυθμού της ζωής. Προσδιορίζει, επομένως, την βασική απασχόληση του αφηγητή «ως δρώντος προσώπου στην μυθιστορηματική ιστορία» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 54-55). Όσον αφορά τη πρώτη λέξη «Φιλοθέου», είναι το όνομα του ήρωα-πρωταγωνιστή το οποίο δημιουργεί ταυτόχρονα και κάποια ερωτήματα, καθώς σύμφωνα με τον Άλκη Αγγέλου το «Φιλόθεος» αποτελεί «τυπικό πρόσωπο διαλόγου για την εποχή». Δηλώνεται πως με την χρήση του δίνεται αφορμή

²⁰ Ο ίδιος ο Νικόλαος αναγνωρίζει πως το έργο είναι ατελές καθώς μέσω του Antoine Epis δηλώνεται στον Le Clerc τον Οκτώβριο του 1721, η επιθυμία του να «επιμηκύνει με ένα δεύτερο μέρος» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 50).

²¹ Ο Δημαράς βέβαια, δεν διστάζει να θέσει ερωτήματα και προβληματισμούς σχετικά με το αν η γλώσσα ενός έργου καθορίζει τον ρόλο του έργου στην διεύρυνση των ορίων του είδους στην νεοελληνική λογοτεχνία (ΔΗΜΑΡΑΣ, 1989, 267).

να αναρωτηθεί ο αναγνώστης αν ταυτίζεται με το κοινό όνομα που σημαίνει «ευσεβής» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 55). Στους ισχυρισμούς προστίθεται και η άποψη του Μαυρέλου, κατά την οποία η χρήση του ονόματος φανερώνει την αγάπη για τον Θεό ή γενικώς για την θρησκεία και αποκαλύπτεται σύνδεση με την παράδοση συμβόλων, για την οποία ο Νικόλαος φαίνεται να έχει μελετήσει (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2023, 254).²²

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο αφήγησης του έργου, εντοπίζονται μερικές αναδρομικές και αυτοβιογραφικές αφηγήσεις-ιστορίες μεταξύ των πρωταγωνιστών του έργου καθώς και αναγνώσεις κειμένων. Το κυριότερο μέρος περιέχει μακροσκελείς συζητήσεις με θέματα που αφορούν την πολιτική, τις ηθικές αξίες, την θρησκεία και την Διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων, γεγονός που ταυτόχρονα δικαιολογεί σε ένα αρχικό στάδιο το φιλοσοφικό υπόβαθρο του έργου (ΑΘΗΝΗ-ΞΟΥΡΙΑΣ, 2015, 224). Πρωτοστατεί φανερά ο εγκιβωτισμός ειδών που, σε συνδυασμό με την συνειδητή επιλογή ανάδειξης του μυθοπλαστικού χαρακτήρα των ηρώων, τονίζονται οι βάσεις που στηρίζεται η άποψη ότι το έργο αποτελεί το πρώτο νεοελληνικό μυθιστόρημα με ρεαλιστικό θέμα αλλά και το πρώτο μυθοπλαστικό έργο σε πεζό λόγο (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2021, 175).

Στο εύλογο ερώτημα που τίθεται από τους αναγνώστες κατά την επαφή τους με το εκάστοτε έργο, για το είδος στο οποίο ανήκει, στην περίπτωση του *Φιλοθέου Πάρεργα*, δεν είναι εύκολο να δοθεί μια απλή απάντηση. Έχει πρωτίστως οριστεί από τον Κ.Θ. Δημαρά ως «το πρώτο νεοελληνικό μυθιστόρημα» ή και ως «πρώτη νεοελληνική απόπειρα για σύνταξη μυθιστορήματος», αλλά κυρίως αποτελεί το πιο πρωτοποριακό και πειραματικό έργο της εποχής του πρώιμου Διαφωτισμού. Υπάρχουν ορισμένα στοιχεία που, υπό λεπτομερή μελέτη, συντελούν στον ακριβέστερο προσδιορισμό του είδους του έργου καθώς και της ιδιαιτερότητας της ταυτότητάς του. Πρώτα από όλα, το *Φιλοθέου Πάρεργα*, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα ‘αστυνομικό μυθιστόρημα’ παρά μόνο με την χρήση του όρου σε εισαγωγικά και μόνο αν προσεγγιστεί σε σχέση με την πλοκή του. Εντοπίζεται στην πλοκή, το αινιγματικό στοιχείο, το οποίο λειτουργεί για να προσελκύσει το ενδιαφέρον και να καλλιεργήσει την κριτική σκέψη των αναγνωστών. Συμπληρωματικά επέρχεται σε αυτό, ο ρεαλιστικός τρόπος αφήγησης και η αληθοφάνεια, με βασικό δείγμα την

²² Στον κατάλογο έργων της βιβλιοθήκης του, όπως παρουσιάζεται από τον Κωσταντίνο Μαυροκορδάτο, εντοπίζεται το έργο με τίτλο *Philothei Symbolia Christiana* (IORGA, 1914, 33).

γενικότερη απεικόνιση της πόλης -της Κωνσταντινούπολης- και ακολούθως την προσπάθεια εξήγησης των ενεργειών και της ψυχολογίας των ηρώων (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2015, 231-236). Για παράδειγμα, εντός της πλοκής, ο Νικόλαος χρησιμοποιεί ένα αφηγηματικό μοτίβο εναλλαγών με τις οποίες είτε μεταφέρεται από γενικές περιγραφικές εικόνες τοπίων σε ειδικές κινήσεις των ηρώων και αντίστροφα είτε από την απόκρυψη λεπτομερειών της πλοκής σε «στενά» συγκροτημένες στιγμές της ιστορίας.²³ Με αυτό τον τρόπο, καλλιεργείται περισσότερο ο «αστυνομικός χαρακτήρας» της πλοκής του έργου που εάν συνδυαστεί με τον συνεχή εγκιβωτισμό ειδών, έχουμε τότε την, κατά Hutcheon, «κρυφή μορφή ναρκισσιστικής αφήγησης» που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Αυτή η άποψη ακόμη μπορεί να εντοπιστεί και στην πράξη της γραφής μέσω της εμπλοκής και ιδιαίτερης χρήσης του όρου «πάρεργον» από τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2015, 584-586).

Από τον τίτλο του έργου, όπου εμπεριέχεται ο όρος, καθώς και από την εισαγωγή, ο Νικόλαος δηλώνει πως το «πάρεργον» αφορά στην έννοια της δευτερεύουσας απασχόλησης και όχι την σοβαρή ασχολία συγγραφής αλλά και ένα ελαφρύ ανάγνωσμα -μια 'ξεκούραστη' επιλογή- ενδιάμεσα άλλων σοβαρών επαφών και αναγνωσμάτων (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 74). Εκτός από το γεγονός ότι η επεξήγηση αυτή του όρου θέτει τις βάσεις για την καλλιέργεια ενός νέου είδους, αποτυπώνει παράλληλα την πρόθεση του συγγραφέα να 'μειώσει τις προσδοκίες' των αναγνωστών αλλά αναφέροντας έμμεσα τον σημαντικό ρόλο απόκτησης της δικής τους κρίσης για το έργο. Διαφαίνεται ακόμη, η μετριοπαθής στάση που διατηρεί από την εισαγωγή και σε όλο το έργο μεταβιβάζοντας υφολογικά τον σκοπό του να προσελκύσει ένα ευρύ κοινό αναγνωστών (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 74). Η επιστολική μορφή λόγου που εντοπίζεται ακόλουθα²⁴, μετατρέπεται σε ιδανικό μέσο εγκιβωτισμού διαφορετικών κειμένων καθρεφτίζοντας έναν ακόμη στόχο του συγγραφέα, να συνυπάρξουν πολλά είδη αρμονικά αλλά και να λειτουργήσει ο ίδιος ως πρότυπο στους αναγνώστες. Δίνεται λοιπόν με τα παραπάνω, ένα δείγμα ρητορικών τεχνικών του Νικόλαου, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικό που

²³ Οι εναλλαγές αυτές δηλώνονται από τις πρώτες σελίδες του έργου εφόσον ο Νικόλαος ξεκινάει με την «πανοραμική» εικόνα του Ιπποδρόμου και της αγοράς του Βυζαντίου και οδηγείται στους «περιπατητές» και κατόπιν στην αναλυτική περιγραφή του κήπου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 77-85).

²⁴ Στην αινιγματική επιστολή που λαμβάνει ο Ιάκωβος από τον Κορνήλιο (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 155-157).

εντοπίζεται και στις ναρκισσιστικές αφηγήσεις, όπως δηλώνεται από την Hutcheon, προσφέροντας και μία ακόμη εκδοχή της ταυτότητας του έργου (MAYPEΛΟΣ, 2015, 238-239).

Η υπόθεση ολόκληρου του έργου διαδραματίζεται στην Κωνσταντινούπολη και τοποθετείται χρονικά το θέρος του 1715 με διάρκεια ενός εικοσιτετράωρου. Ο αναγνώστης ακολουθεί τον Φιλόθεο με τους φίλους του, οι οποίοι πλησιάζουν τρεις ξένους στην πλατεία Ιπποδρόμου, παρατηρώντας ότι φορούν περσικές ενδυμασίες και μιλούν την ιταλική γλώσσα. Ένας κρυπτοχριστιανός με όνομα Ιάκωβος τούς προτείνει να συνεχίσουν την συζήτησή τους στον πανέμορφο κήπο. Στην επόμενη σκηνή, γίνεται η σύλληψη του ψευδοπέρση Κορνήλιου, από Οθωμανούς αστυνομικούς. Ακολούθως, ο Φιλόθεος και ο Ιάκωβος πηγαίνουν στον Γαλατά για να συναντήσουν έναν ευγενή από την Ιταλία, τον οποίο ανακαλύπτουν στο σπίτι ενός Γραϊκού, όπου πραγματοποιούνται συζητήσεις με διάφορα θέματα με φιλολογικό και φιλοσοφικό περιεχόμενο. Την επομένη ημέρα, επισκέπτονται τη φυλακή με σκοπό την συνάντηση και αποφυλάκιση του Κορνήλιου. Βρίσκεται, όμως, εκεί ένας Οθωμανός κρατούμενος, ο οποίος παρουσιάζει περιληπτικά τις βιογραφίες ενός αριθμού κρατουμένων. Η τελευταία συζήτηση διεξάγεται στον κήπο του Ιακώβου, όπου εξετάζονται κι άλλα διάφορα θέματα (MAYPOKOPΔATOS, 2017, 57).

Ειδικότερα από ολόκληρο το έργο έχει επιλεγεί να αναλυθεί συγκριτικά ένα συγκεκριμένο απόσπασμα κατά το οποίο οι πρωταγωνιστές Ιάκωβος και Φιλόθεος επιβιβάζονται σε μία λέμβο, με την οποία μεταφέρονται στο Γαλατά και στο σπίτι όπου αναζητούν έναν ευγενή από τη Ιταλία. Με την άφιξη τους, ωστόσο, πληροφορούνται την απουσία του ευγενή και επιλέγουν να τον αναζητήσουν στο σπίτι ενός λόγιου πλούσιου Έλληνα, όπου και παρευρισκόταν. Ο ευγενής τους υποδέχτηκε με εγκαρδιότητα και παρέμειναν να ακούσουν τον λόγο του Έλληνα. Συγκεκριμένα, ο λόγος του περιλάμβανε έναν γενικότερο σχολιασμό έργων αρχαίων και νεότερων σπουδαίων συγγραφέων, που αιτιολογούνταν πάντα από την προσωπική εμπειρία ανάγνωσης του ίδιου (MAYPOKOPΔATOS, 2017, 112-128).

7β. Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως

Ένα αξιόλογο -και χρήσιμο για την συγκεκριμένη συγκριτική μελέτη- έργο του Νικόλαου Μαυροκορδάτου αποτελεί το δοκίμιο με τίτλο *Περί γραμμάτων*

σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως. Είναι άγνωστο το πότε συντάχθηκε ωστόσο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά από τον αρχιμανδρίτη του πατριαρχείου Ιεροσολύμων Κύριλλο Αθανασιάδη (1862, νε΄-ξα΄) στην εισαγωγή του για την έκδοση της *Ερμηνείας εις τους αναβαθμούς της οκτώηχου* του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθόπουλου. Το έργο εμπεριέχεται σε ένα οργανωμένο χειρόγραφο μαζί με άλλα εννέα και βρίσκεται στη βιβλιοθήκη του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων. Θεωρείται ένα εξέχον τεκμήριο με αποκλειστικό περιεχόμενο την ανάγνωση σε ένα πέρασμα από τον παραδοσιακό τρόπο προς τα πρώιμα χρόνια της νεωτερικότητας. Όπως φανερώνεται και από τον τίτλο πρόκειται για ένα είδος «οδηγού» μελέτης με σκοπό την ατομική πρόοδο (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 205).

Το δοκίμιο χωρίζεται σε τρία διαφορετικά μέρη στα οποία αναπτύσσονται οι προσωπικές απόψεις του Νικόλαου για την γνώση, την ανάγνωση και την αρχαία ελληνική γλώσσα στο πλαίσιο ενός συμβουλευτικού και διδακτικού χαρακτήρα. Στο πρώτο μέρος -με φανερή την επιρροή του ωφελισμού του Φράνσις Μπέικον- ο Νικόλαος καταθέτει τις ωφέλειες που προκύπτουν από την αναγνωστική πρακτική τόσο για την πνευματική εξέλιξη του ατόμου όσο και για την βελτίωση του βίου του. Με πρωταρχικό στάδιο την ευχαρίστηση και την αίσθηση της ηδονής που παρουσιάζεται να απολαμβάνει ο ιδανικός αναγνώστης απομονωμένος, οδηγείται στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης και στην αποτελεσματική διαχείριση καταστάσεων. Από την διαρκή ενασχόληση με την ανάγνωση βιβλίων υποστηρίζεται ότι απορρέει η εξάσκηση του προφορικού λόγου και η αποφυγή εμπλοκής του νου σε αντιφάσεις και κατ' επέκταση του ατόμου σε διαφωνίες. Ένα ακόμη ωφέλιμο στάδιο αποτελεί η γραφή με την οποία καλλιεργείται η μνήμη κι εντυπώνεται εντονότερα η γνώση στην ψυχή. Ο Νικόλαος επεκτείνει την ωφέλεια στην ανάγνωση βιβλίων από κάθε επιστήμη όπως για παράδειγμα στην ιστορία, στην φυσική φιλοσοφία, στην ποίηση και την ρητορική, με τις οποίες ευεργετείται «η θεραπεία του νου». Στο δεύτερο μέρος, εκφράζει την δυσαρέσκεια του για την απουσία αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων -όπως ο Ξενοφώντας και ο Θουκυδίδης- ως κεντρικές πηγές διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Ακολουθεί η εξύμνηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ως προτύπου που πηγάζει κυρίως από την μελέτη έργων του Πλάτωνα, του Ξενοφώντα, του Θουκυδίδη και του Δημοσθένη. Το δοκίμιο ολοκληρώνεται με το τρίτο και τελευταίο μέρος, με έναν κατάλογο έργων -ως τα κυριότερα προτεινόμενα επιμορφωτικά εργαλεία σύμφωνα με την κρίση του Νικόλαου- του Λουκιανού, του

Αισώπου, του Πλούταρχου, του Λιβάνιου, του Φαλάριδος και του Ισοκράτη (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-8).

Η ιδιαιτερότητα του δοκιμίου έγκειται πρώτα στην τριπλή υπόσταση που πρεσβεύει μέσω αυτού ο Νικόλαος. Φανερώνεται ως μαθητευόμενος λόγιος συγγραφέας που παραθέτει με πρωτοποριακό τρόπο ένα έργο με θεματική τις αναγνωστικές πρακτικές. Ταυτοχρόνως, μετατρέπεται σε διδάσκαλο που προωθεί την εντατική ανάγνωση και την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας από έργα διακεκριμένων συγγραφέων. Τέλος, διακρίνεται και ως ηγεμόνας-φιλόσοφος που υπερασπίζεται την ιδέα της Δημοκρατίας των Γραμμάτων και της εξέλιξης σε μια περίοδο νεωτερικότητας αλλά προνοεί και για την εφαρμοστικότητα της γνώσης από τους απόγονους του σε αντίστοιχη μελλοντική θέση με τον ίδιο (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 215-216). Οι προτάσεις του στο τέλος του κειμένου, για επαφή με τα συγκεκριμένα ονόματα συγγραφέων που όμοια εντοπίζονται και στον κατάλογο έργων του γιου του, Κωσταντίνου²⁵, επιβεβαιώνουν την συνήθεια συλλογής βιβλίων και την δημιουργία της ποικιλόμορφης χρηστικής βιβλιοθήκης της οικογένειας Μαυροκορδάτων. Επισφραγίζεται ακόμη πως πορεύτηκαν στην ανάπτυξη μίας σπουδαίας πνευματικής κληρονομιάς με γνώμονα τις ωφέλειες, τα απαραίτητα ακούσματα και τις εμπειρίες που εξέλαβαν από τα αναγνώσματα.

7γ. Η Μάχη των Βιβλίων (Battle of the Books)

Το τρίτο έργο, που θα εξεταστεί στην παρούσα εργασία, είναι η *Μάχη των Βιβλίων (Battle of the Books)* του Τζόναθαν Σουίφτ. Η συγγραφή του πραγματοποιείται από τον Σουίφτ το 1697, την περίοδο που ήταν μαθητής και αργότερα εργαζόμενος γραμματέας του Sir William Temple και ζούσε στο Moor Park. Ολοκληρώνεται το 1698 και δημοσιεύτηκε ως επίμετρο κομμάτι του έργου με τίτλο *Η Ιστορία ενός Βαρελιού (Tale of a Tub)* το 1704 στο Λονδίνο. Η *Ιστορία ενός Βαρελιού (Tale of a Tub)* γράφεται στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1696 με 1699 και θεωρείται το πρώτο σατιρικό κείμενο του Σουίφτ που προκάλεσε το ενδιαφέρον των αναγνωστών και των κριτικών για τον τρόπο που επιλέγει να αναφερθεί σε πολλαπλά

²⁵ Η απόδειξη της ομοιότητας ονομάτων συγγραφέων στα τρία έργα προς σύγκριση και στην βιβλιοθήκη του Κωσταντίνου θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα σε επικείμενο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας.

θέματα ταυτοχρόνως με ένα συνδυασμό αλληγορίας και παρωδίας.²⁶ Σε αυτό επισυνάπτονται οι πραγματείες «Η Μάχη των Βιβλίων» (*Battle of the Books*) και «Η Ομιλία σχετικά με την μηχανική λειτουργία του πνεύματος» (*A Discourse Concerning the Mechanical Operation of the Spirit*). Οι περισσότεροι μελετητές βέβαια είχαν διαβάσει την πέμπτη έκδοση του έργου το 1710 αλλά ως το 1721 εντοπίζονται και μεταφράσεις του σε Γαλλία και Ολλανδία (M. WALSH, 2015, 101-102).

Ειδικότερα, *Η Μάχη των Βιβλίων* χωρίζεται από τον συγγραφέα σε τρεις ενότητες, η πρώτη με τίτλο «Ο βιβλιοπώλης προς τον αναγνώστη», ακολουθεί «Ο πρόλογος του συγγραφέως» και τελευταία «Μια πλήρης και αληθής περιγραφή της μάχης η οποία εδόθη την προηγούμενη εβδομάδα μεταξύ των αρχαίων και των σύγχρονων βιβλίων εις την βιβλιοθήκη του Αγίου Ιακώβου». Στην πρώτη ενότητα δηλώνεται η χρονική περίοδος συγγραφής του έργου και η συσχέτιση του θέματος και περιεχομένου με την διαφωνία που επικρατούσε ανάμεσα στον Sir William Temple και τους W. Wotton και R. Bentley, ανάλυση της οποίας έχει προηγηθεί σε εισαγωγικό κεφάλαιο. Αυτή η αντιπαράθεση αναφέρει πως θα αποτυπωθεί αργότερα όταν τα βιβλία της Βιβλιοθήκης του Αγίου Ιακώβου «εθεώρησαν τους εαυτούς των αμέσως ενδιαφερομένους» και μάχονται λεκτικά. Διασαφηνίζει ακόμη πως ότι πρόκειται να ειπωθεί σε αυτή την μάχη δεν αντιστοιχεί και δεν πρέπει να συνδεθεί με πρόσωπα και συγγραφείς παρά μόνο με «μερικά φύλλα χαρτιού με επένδυσίν δέρματος». Στην δεύτερη ενότητα, ο Σουίφτ αποδίδει ένα προσωπικό ορισμό της σάτιρας ως «ένα είδος καθρέπτη», παροτρύνοντας την αποδοχή των συνεπειών της επιλογής αυτού του είδους, ακόμη και με την επιρροή του θυμού και της οργής. Τέλος, συνδέει την σάτιρα με την ευφυΐα για την διατήρηση της οποίας τονίζει την συνεχόμενη γνώση, καθώς αυτή είναι που θα επιφέρει βάθος και ποιότητα στην σάτιρα (SWIFT, 1992, 15-19).

Στην τρίτη ενότητα, στην οποία θα αφιερωθεί η συγκριτική μελέτη, Σουίφτ ξεκινάει με μία ιστορική εισαγωγή για την «φιλονικία», που αφορά την ανωτερότητα μεταξύ της Αρχαίας και Σύγχρονης μάθησης, αλλά και με στοχασμούς που αφορούν

²⁶ Πρόκειται για μία πεζογραφική σάτιρα που προοριζόταν για την υπεράσπιση της Αγγλικανικής Εκκλησίας αλλά ερμηνεύτηκε ως επίθεση σε όλη την θρησκεία. Πραγματεύεται στο έργο τις αλλοιώσεις της θρησκείας, τον θρησκευτικό φανατισμό, τον σκοπό της μάθησης και την αξία των αναγνωσμάτων που την αντιπροσωπεύουν (M. WALSH, 2015, 102).

τα αίτια δημιουργίας της. Η διαμάχη αναπαρίσταται με τους Σύγχρονους να αμφισβητούν τα δικαιώματα των Αρχαίων στο πνευματικό έδαφος του Παρνασσού και με τους Αρχαίους να αρνούνται απόλυτα την οποιαδήποτε πρόταση μορφοποίησης των θέσεων τους. Η διαφωνία αυτή μεταβαίνει στην βιβλιοθήκη και στα λεγόμενα «βιβλία αντιπαραθέσεως» με βασικό όπλο πλέον την γραφή. Η συμπλοκή συνεχίζεται χωρίς την ανάδειξη νικητήριας πλευράς μέσα από την περιγραφή συγκεκριμένων περιστατικών, όπως για παράδειγμα, η επιτηδευμένη στροφή του Ιωάννου Σκότους με τον Αριστοτέλη εναντίον του Πλάτωνα, απόρροια της οποίας είναι η δέσμευση «με αλυσίδες» των αρχαίων, αλλά και η σύγκυση του επιστάτη της βιβλιοθήκης τοποθετώντας βιβλία Αρχαίων μαζί με Σύγχρονους (SWIFT, 1992, 21-37).

Η αφήγηση διακόπτεται με μία αλληγορία, κατά την οποία μια αράχνη που κατοικεί στο κάστρο δέχεται επίθεση από μία μέλισσα που επιθυμεί να καταστρέψει τον ιστό της. Από την λεκτική αντιπαραθεση των δύο ζώων, δίνεται αφορμή στον Αίσωπο να εκφέρει έναν λόγο για να συνδέσει την αλληγορία με την ευρύτερη διαμάχη. Μία δεύτερη διακοπή, οδηγεί στο επεισόδιο του Μώμου, θεού της Σάτιρας, και της «θεότητας Κριτικής» δημιουργώντας μία σειρά μαχών μεταξύ των συγγραφέων. Σε αυτές τις σκηνές, εντοπίζεται ο Αριστοτέλης να χτυπά τον Ντεκάρτ, ο Όμηρος ως δεινός πολεμιστής να σκοτώνει πολλούς και ο Πίνδαρος να κόβει στα δύο τον Σύγχρονο Αβραάμ Κάουλι. Η ολοκλήρωση του έργου επέρχεται με «Το Επεισόδιον των Μπέντλεν και Γουότον», στο οποίο οι δύο σύντροφοι αποχωρούν από τους Σύγχρονους για να επιτεθούν με δική τους πρωτοβουλία στους Αρχαίους. Προσπερνώντας τους Φάλαρι και Αίσωπο που κοιμούνται, συναντούν τον Sir William Temple, τον οποίο πρώτα ο Γουότον στόχευσε με αποτυχία να σκοτώσει. Ωστόσο, ο Μπουλ φέρνει το τελικό αποτέλεσμα της μάχης καρφώνοντας και πετυχαίνοντας με το δόρυ του και τους δύο, «ώστε ο Χάρος να νομίσει ότι πρόκειται περί ενός» (SWIFT, 1992, 47-69).

Κεφάλαιο 1: Σύγκριση Έργων στην προσέγγιση της διαμάχης Αρχαίων και Νεότερων

A) Προσέγγιση Διαμάχης από τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο

Η πρωτοτυπία των συγγραφικών επιτευγμάτων του Νικόλαου Μαυροκορδάτου, εκτός του ότι μπορεί να αποδοθεί στην αδιάκοπη μόρφωση και διανοητική εξέλιξη του ίδιου, όπως επισημάνθηκε σε εισαγωγικό κεφάλαιο, θεωρείται ότι στηρίζεται στην παράθεση -μέσω των ηρώων και των αφηγητών- μίας μεγάλης ποικιλίας θεμάτων για την προσδοκώμενη επιμόρφωση των αναγνωστών. Σε αυτά τα θέματα εμπεριέχονται αρχαίες φιλοσοφίες, σύγχρονες πολιτικές απόψεις, θεωρίες θετικών επιστημών, γνώμες στις εκδηλώσεις θρησκευτικότητας αλλά και ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που κυμαίνονταν και απασχόλησε τους λόγιους της Δυτικής Ευρώπης στην περίοδο του Πρώιμου Διαφωτισμού, την διαμάχη ανάμεσα σε Αρχαίους και Νεότερους (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 59-60). Για αυτό το λόγο προσεγγίζεται συγκεκριμένο απόσπασμα από το έργο *Φιλοθέου Πάρεργα*, στο οποίο ο Έλληνας λόγιος «βίβλους και βίους σοφῶν ἀνδρῶν ἀρχαίων τε και νεωτέρων ἀνακρίνει», αποδίδοντας με ακριβέστερο τρόπο την προσωπική θέση του Νικόλαου στο ζήτημα (BOUCHARD, 2021, 70).

Πριν από τον αναλυτικότερο σχολιασμό των συγγραφέων που αναφέρονται στο απόσπασμα, οφείλεται να δοθούν επισημάνσεις για την προσπάθεια του Νικόλαου να δημιουργήσει σχέσεις-γέφυρες ανάμεσα στην ήδη «πεφωτισμένη» Δύση και στην «αναπτυσσόμενη» Ανατολή που ο ίδιος εκπροσωπεί, γεγονός στο οποίο αποδίδονται οι εικασίες για την γνωριμία με την επικείμενη διαμάχη (TZIMAS, 2010, 92). Οι προσπάθειες κρίνονται επιτυχείς εφόσον διατήρησε μία γόνιμη αλληλογραφία και επαφή με τους Jean Le Clerc και William Wake. Από τον πρώτο προμηθεύτηκε πολλές εκδόσεις έργων σε λατινικά, γαλλικά, αγγλικά και πραγματείες συγγραφέων που αναμείχθηκαν στην διαμάχη και από τον δεύτερο προμηθεύτηκε έργα θεολογικού περιεχομένου και έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων (BOUCHARD, 2021, 71-73). Ο Νικόλαος και από τους δυο ταυτόχρονα επεδίωξε να προωθήσει τα δικά του έργα, το *Περί Καθηκόντων* και το *Φιλοθέου Πάρεργα* στο πλαίσιο ενός στόχου, να υπάρξει και να ευνοηθεί και η Ανατολή στον ίδιο «χάρτη του Διαφωτισμού» (TZIMAS, 2010, 92). Μεγαλύτερο κίνητρο στήριξης της υλοποίησης του στόχου αυτού από τον Wake και κατ' επέκταση από την Αγγλία, δίνεται από τον θαυμασμό του Νικόλαου για την

αγγλική φιλοσοφία, γεγονός που θα αποδειχθεί ακολούθως, αλλά και από την ανάπτυξη της αγγλικής τυπογραφικής αναπαραγωγής ελληνικών έργων²⁷.

Η σύνδεση του Νικόλαου με την Αγγλία δεν διαφαίνεται μόνο από αυτό αλλά και από την συγγραφή του έργου με τίτλο *Ιωάννου Νικολάου Αλεξάνδρου τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας ἐπιστολαί τινες κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Φαλάριδος*, ένα σημαντικό τεκμήριο με το οποίο δηλώνεται η πιθανή επίγνωση του για τις αντιρρήσεις του R. Bentley και του W. Wotton ως προς το εγκώμιο που πραγματοποιείται από τον Sir William Temple για τις πραγματικές επιστολές του Φάλαρι (BOUCHARD, 2021, 72-73). Επομένως σύμφωνα και με μελέτες, η τακτική επικοινωνία του Νικόλαου με τον Wake καταδεικνύει το ενδιαφέρον του και για την άντληση πληροφοριών των αλλαγών που συντελούνται στο πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον της χώρας, στο οποίο πρωτοστάτησε για το χρονικό διάστημα 1694-1697 η «Phalaris Controversy» με εμπλεκόμενους τους προαναφερθέντες Bentley, Wotton και Boyle (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2021, 182). Οι «κατὰ μίμησιν του Φαλάριδος» επιστολές του Νικόλαου και το *Φιλοθέου Πάρεργα* αποτελούν τα βασικά αποδεικτικά για την πλήρη ανάμειξή του στην διαμάχη και την επιθυμία του να παραθέσει με διακριτό τρόπο την άποψη του.

Όσον αφορά τον τρόπο παρουσίασης των συγγραφέων που επιλέχθηκαν από τον Νικόλαο στο απόσπασμα, από τα πρώτα παραδείγματα γίνεται εμφανής η στάση ισορροπίας που προσπαθεί να διατηρήσει. Πρωτίστως ο Έλληνας λόγιος ομιλητής επισημαίνει τον μικρό αριθμό βιβλίων που προτιμά να αφιερώσει προς ανάγνωση στον ελεύθερο του χρόνο, αλλά με τα οποία θα καταφέρει να ταυτιστεί και να διατηρήσει την αναζωογόνηση που προσφέρουν (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118). Σε αυτά τα βιβλία συμπεριλαμβάνει πρώτα τον Πλάτωνα μελετώντας το έργο του με τίτλο *Φαίδων*, αφήνοντας ωστόσο κάποιους υπαινιγμούς, σε συμφωνία με τον φιλόσοφο Φενελόν, για το γεγονός ότι ο Πλάτωνας οδηγεί τον Σωκράτη να επιχειρηματολογεί με ασθενικό τρόπο για την αθανασία της ψυχής (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118). Ακολούθως, ο λόγιος εξυμνεί την επιμέλεια του συγγραφικού ύφους του Πλάτωνα, έχοντας διαβάσει το *Περί Πολιτείας* αλλά και τους *Νόμους*, στους οποίους εντοπίζει

²⁷ Στην δεύτερη και τρίτη επιστολή ανάμεσα σε Wake και Μαυροκορδάτο, δηλώνεται πως τυπώθηκαν ελληνικά βιβλία στην Αγγλία γεγονός που δίνει και ένα έναυσμα στον Wake να «διεκδικεί μία πατρωνία, εφόσον οι Άγγλοι προσέφεραν την τυπογραφική προστασία των ελληνικών έργων» (ΤΖΙΜΑΣ, 2010, 92).

ως ψεγάδι μερικούς γεμάτους δεισιδαιμονίες και ασέβεια (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118). Παρά τις αρνητικές επισημάνσεις προς τον Πλάτωνα στο παρόν έργο, η επίδραση και η παρουσία του κυριαρχεί και σε άλλα έργα του Νικόλαου, όπως το *Περί Καθηκόντων* και το *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, στα οποία αντίστοιχα εκφράζονται όμοιες απόψεις για την αρετή και την δικαιοσύνη αλλά και προτείνεται ο λόγος του για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7).

Ο λόγιος μεταβαίνει στον σχολιασμό του Αριστοτέλη, ομολογώντας πως στην ηλικία που βρίσκεται κατά την παρούσα στιγμή προτιμά την ανάγνωση των έργων που αφορούν την ηθική, τα πάθη και τα ρητορικά έργα του αρχαίου φιλοσόφου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120). Στο σημείο αυτό εκθειάζονται συγκριτικά οι Νεότεροι για την σημαντική στροφή τους προς την φύση και την επιτυχία των ανακαλύψεών τους και επεκτείνοντας τον σχολιασμό παροτρύνεται ο Αριστοτέλης να παραδεχτεί την ήττα του και «μαθητήν γενέσθαι τηλικούτων ανδρών» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120).²⁸ Φυσικά στις αναγνώσεις του περιλαμβάνονται και τα *Πολιτικά*, με τα οποία δηλώνει πως «περιηγείται στα ερείπια παλαιών πολιτειών», ενώ του δίνεται βήμα να παραθέσει μια έντονη κριτική εναντίον του Μακιαβέλλι συγχέοντας την μοχθηρία της ψυχής που εντόπιζε στον Αριστοτέλη με την πολιτική που πρότεινε ως σωστή για εφαρμογή ο Μακιαβέλλι (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120). Επιπρόσθετα, η αναγνωστική επιλογή του Αρχαίου από τον Νικόλαο φαίνεται να απορρέει πρώτα από τον ίδιο τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ο οποίος στην διατριβή του με τίτλο *Αναπνευστικόν ὄργανον τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἤτοι περί κινήσεως και χρείας τῶν πνευμόνων* (1664) χρησιμοποιεί αποσπάσματα από τα έργα του και τα μεταφράζει στα λατινικά²⁹ ενώ ταυτόχρονα ο Αριστοτέλης παραμένει στις βασικές κατηγορίες βιβλίων στον ταξινομημένο κατάλογο του Κωσταντίνου Μαυροκορδάτου (IORGA, 1914, 14). Επομένως, δεν αμφισβητείται η εκτίμηση που τρέφει ο Νικόλαος για τον Αριστοτέλη απλώς διακρίνεται μία κριτική διάθεση προς την αξιολόγηση των έργων του καθώς όπως αναφέρεται και από τον Bouchard στην έκδοση αυτή του *Φιλοθέου Πάρεργα*, «η

²⁸ Όπως αναφέρεται και στις υποσημειώσεις του έργου, η άποψη αυτή του Νικόλαου για τον Αριστοτέλη χαρακτηρίζεται τολμηρή και προκάλεσε την προσοχή αρκετών μελετητών για το αν συμφωνούν ή διαφωνούν (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223).

²⁹ Στην συγκεκριμένη διατριβή αποτέλεσε θεματικό κέντρο η κριτική θεώρηση των απόψεων όχι μόνο του Αριστοτέλη αλλά και του Ιπποκράτη και του Πλάτωνα (ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ, 2021, 127-128).

ηθική και η λογική του είναι αριστοτελική ενώ η πολιτική του πλατωνική» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223).

Σε επακόλουθο σημείο στις ωφέλιμες αναγνωστικές επιλογές του ο Γραικός προσθέτει τον Δημοσθένη με τους υποδειγματικούς συγγραφικά λόγους του και παρομοιάζοντας τον με «πυρκαγιά» που αναζωπυρώνεται από την δύναμη των έργων του (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 122). Τίθεται, ωστόσο, σε σύγκριση με τον Κικέρωνα, τον οποίο ο Νικόλαος εκθειάζει για την ακρίβεια της επιχειρηματολογίας του, για την αφθονία των γνώσεων που συνδυάζονται με ποικίλους τρόπους, την ρεαλιστικότητα του περιεχομένου του και την γοητεία που εκπέμπουν οι χαρακτήρες που επιλέγει (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 122). Για τα έργα του Κικέρωνα, τα οποία διαβάσει με αφοσίωση, και αφορούν την ηθική κάνει λόγο για «θησαυρούς της αρχαιότητας» με ολοκληρωμένη σοφία και κρίση ενώ οι επιστολές του προσφέρουν ένα ακριβές πρότυπο της αξιοθαύμαστης παιδείας και δομής της ρωμαϊκής κοινωνίας, που πιθανότατα ακολουθούσε και ο Νικόλαος (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 122).³⁰ Ευδιάκριτη θεωρείται η απόλυτη εκτίμηση της οικογένειας για τον ρωμαϊκό πολιτισμό και έμπρακτα με την παρουσία έργων του Κικέρωνα στον κατάλογο των ηθικών συγγραμμάτων (IORGA, 1914, 44).³¹ Στο ίδιο πλαίσιο παράλληλης αναφοράς και των αρνητικών χαρακτηριστικών των συγγραφέων, η δυσανασχέτηση του Νικόλαου προκύπτει από το «πικρόχολον[...]μεμψίμοιρον[...]χαιρέκακον» της ψυχής του Κικέρωνα και από την δειλία που εμφανίζει σε απειλές και η υποταγή ακόμη και σε ταπεινές κολακείες, διαμορφώνοντας έναν «επίπλαστο» χαρακτήρα (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 122).

Στους σημαντικότερους συγγραφείς, με τους οποίους ο λόγιος Έλληνας διατυπώνει πως εκφράζεται απόλυτα, ανήκουν ο Όμηρος, ο Πίνδαρος, οι ιστορικοί Ηρόδοτος και Θουκυδίδης, ο Ευριπίδης και ο Ξενοφώντας. Όλοι μαζί, ακόμη και στο έργο *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, παρουσιάζονται από τον Νικόλαο ως οι πολυτιμότερες πηγές γνώσης και επιμόρφωσης αλλά και τα έργα τους ως τα μεγαλύτερα εφόδια για ατομική εξέλιξη σε ποικίλους τομείς της ζωής (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 2-7). Αξιόλογες προσθήκες στους εκπροσώπους του αρχαίου

³⁰ Στο μεγαλείο του Ρωμαϊκού κόσμου μνήθηκε ο Νικόλαος κυρίως εξαιτίας του πατέρα του, ο οποίος ασχολήθηκε εκτενέστερα όπως αυτό αποδεικνύεται στο έργο *Τα Ρωμαϊκά* του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (ΤΖΕΛΕΠΗΣ, 2020).

³¹ Η ανάγνωση των έργων του Κικέρωνα και η σύνδεση των απόψεων τους αποδεικνύεται στο επόμενο κεφάλαιο.

ιδεώδους που θαυμάζει ο Νικόλαος αποτελούν ο Διογένης Λαέρτιος και ο Κορνήλιος Νέποτας. Με εξαιρετική ευχαρίστηση δηλώνεται στο *Φιλοθέου Πάρεργα* πως μελετά τις πραγματείες που παρέδωσαν και αφορούν αρχαίους φιλοσόφους, βασιλείς και στρατηγούς, καθώς ενδιαφερόταν να ενημερωθεί για την καθημερινότητά τους, τον τρόπο σύλληψης των ιδεών τους και της αντιμετώπισης καταστάσεων στην ζωή τους. Ουσιαστικά τονίζεται πως πρόκειται για τίτλους έργων που χαρακτηρίζονται από διαχρονικότητα και η απουσία τους θα αποτελούσε «αιτία μεγάλης θλίψης» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 124). Από τους βιογράφους αυτούς ισχυρίζεται όμως πως απουσιάζει η στοιχειώδης οξύτητα και η κωμικότητα συγκριτικά με την ακριβέστερη εκδοχή Αράβων³² και Οθωμανών και πως ο Λαέρτιος όφειλε να αποτυπώνει την συνολική εικόνα των βίων με περισσότερη λεπτομέρεια (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 124). Παρατίθεται η ίδια αρνητική γνώμη για έναν ακόμη σπουδαίο βιογράφο, τον Πλούταρχο³³, διότι παρά τις αξιοθαύμαστες ολοκληρωμένες του διηγήσεις υστερεί στην εμβάθυνση της ανθρώπινης ψυχής (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 126).

Με αντικειμενικότητα ο Νικόλαος εξακολουθεί να παραθέτει -μέσω ενός χαρακτήρα- την άποψη του και για τους Νεότερους συγγραφείς που εκπροσωπούν μία νέα πορεία εξέλιξης της γνώσης. Πιο συγκεκριμένα, εκδηλώνει εξ αρχής τον θαυμασμό του για την επιλογή των Νεότερων να εμβαθύνουν στην μελέτη της φύσης με κύριο αρωγό την μέθοδο της παρατήρησης και της αλήθειας, έχοντας ως αποτέλεσμα την δυσκολία ακριβούς απαρίθμησης των ανακαλύψεων και των ερευνητικών επιτευγμάτων τους («εξαισίσαις τε επιστασίαις ανευρόντας») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120). Εκτός από την αναγνώριση της ευεργετικότητάς τους θεωρεί μη επιτρεπτό τον τρόπο που επεμβαίνουν στην φύση «προφάσει περιέργου ερεύνης των κινημάτων αυτής» αλλά και στην γενικότερη εναντίωση και υποτιμητική στάση προς τον άνθρωπο και στα δικαιώματά του είτε είναι γυναίκα είτε επιφανής άνδρας στο χώρο της πολιτικής (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120). Όπως σχολιάζεται και από τον Bouchard, γίνεται φανερός με αυτό τον τρόπο ο υπαινιγμός του Νικόλαου προς τους ηθολόγους La Bruyere και La Rocherfoucauld³⁴ που είχε μελετήσει

³² Όπως έχει σημειωθεί και στο εισαγωγικό κεφάλαιο, ο Νικόλαος γνώριζε την αραβική γλώσσα και χρησιμοποιούσε αραβικές παροιμίες και γνωμικά.

³³ Ανήκει στους συγγραφείς που επανειλημμένα αναφέρει ο Νικόλαος στις επιλογές του προς ανάγνωση όπως θα αποδειχθεί στο επόμενο κεφάλαιο για το έργο *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*.

³⁴ Ο συγκεκριμένος ηθικολόγος αναφέρεται και στο έργο που ανήκαν στην βιβλιοθήκη των Μαυροκορδάτων, όπως μαρτυρεί το γράμμα Σκαρλάτου (PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, 1990, 7).

(ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223). Σε επόμενο σημείο δεν διστάζει να εκφράσει την ελπίδα πως οι Νεότεροι θα κατορθώσουν, αφορμώμενοι από τα μη σωζόμενα έργα και την άμιλλα που τους χαρακτηρίζει, να συνεχίσουν στο μέλλον την πνευματική παραγωγή («εις φώς αγάγειν πολυτελεστάτας νοός γονάς») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 124).

Στο πλαίσιο επαίνου του σημαντικού χαρακτηριστικού των Νεότερων, την εφευρετικότητα, επιλέγεται να παρουσιαστεί και ο Φράνσις Μπέικον σε μια από τις τελικές αναγνωστικές επιλογές του Έλληνα λόγιου. Επικροτείται ένθερμα πρώτα για την διανοητική του ικανότητα, την πολυμάθεια και την σωστή κριτική του σκέψη στον χειρισμό θεμάτων των έργων του αλλά και την ακεραιότητα και ειλικρίνεια που συναντάται στα έργα ηθικής («επαινέσω του ανδρός την αγχίνουαν, την εύρεσιν, την φρόνησιν, το βάθος, την κρίσιν[...] έντιμον, ακέραιον και αληθή διάκρισης») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 126). Μοναδικό ελάττωμά του θεωρείται ο φθόνος και το υπερβολικό ενδιαφέρον του για αυτοπροβολή («διαπλέκειν εαυτώ τον πάγκαλον της δόξης στέφανον») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 126). Ο Νικόλαος, σε ό,τι αφορά τα μειονεκτήματα του Μπέικον, αναφέρεται στον τρόπο που οι περισσότεροι αρνητές του φιλοσόφου τον αντιμετώπιζαν και τον κατέκριναν για τον εξωραϊστικό τρόπο προβολής των έργων του και για τις ασάφειες σε πειράματά του (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 126). Η προτίμηση του Νικόλαου στον Μπέικον και γενικότερα σε επιστημονικούς τομείς που εκπροσωπούνται από τους Νεότερους αντικατοπτρίζεται ισχυρότερα από την κατοχή έργων τους στην βιβλιοθήκη του, όπως θα παρουσιαστεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό πως ο Νικόλαος προσπαθεί να μετριάσει την θέση του ανάμεσα στις δύο αντικρουόμενες πλευρές Αρχαίων και Νεότερων καθώς προβάλλει με υποστηρικτικό λόγο τα θετικά χαρακτηριστικά τους αλλά και με ελαφρώς κατακριτέο ύφος τα αρνητικά. Ειδικότερα, υποστηρίζει πως οι Νεότεροι οφείλουν να μελετήσουν και να σεβαστούν την πολύτιμη αξία των έργων των Αρχαίων χωρίς να ακολουθήσουν την απόλυτη μίμηση, χρειάζεται να θεωρούν τα έργα των Αρχαίων το βασικότερο εφόδιο για την πραγματική τους εξέλιξη (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2017, 110). Την εξισορρόπηση στην προώθηση ενός συγγραφέα την υιοθετεί ο Νικόλαος και στο *Περί Γραμμάτων* όπως αυτό φαίνεται στο παράδειγμα του Θουκυδίδη, ο οποίος αν και προτείνεται ως «σημαντικός καρπός» μπορεί να

εντοπιστούν δυσκολίες διότι το έργο του θεωρείται «γυμνόν και ακαλλώπιστον» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 6).

Οι επιλογές του Νικόλαου και η στάση του στο συγκεκριμένο θέμα της διαμάχης μπορεί να δημιουργήσει διαφορετικές απόψεις ως προς την ερμηνεία, όπως για παράδειγμα αυτή που διατυπώνει ο Bouchard που θεωρεί την στάση του αντιφατική με την σκέψη πως δεν καθίσταται λογικό να είναι υπέρ των επιτευγμάτων των Νεότερων σχετικά με τις επιστήμες και να ενημερώνεται συνεχώς για αυτήν την πορεία αλλά ταυτόχρονα στην συγγραφή των έργων του να χρησιμοποιεί την αρχαία ελληνική (BOUCHARD, 2021, 76-77). Ωστόσο, προσθέτει στον συλλογισμό του ότι η κυριότερη αιτία και πιθανή εξήγηση του ρόλου του Νικόλαου ως «γενικού διαιτητή» της διαμάχης αποτελεί η επιρροή που υφίσταται από τον Φενελόν (BOUCHARD, 2021, 76). Τέλος, αυτό που επιβεβαιώνεται περισσότερο είναι η διαρκής προσπάθεια του Νικόλαου για επαφή με συγγραφείς από τους οποίους θα αποκομίσει σημαντικά μαθήματα και πως μέσω των δικών του έργων καταδεικνύει τον όποιο δισταγμό στην δημιουργία επαφής με λόγιους, οι οποίοι προαναγγέλλουν κυρίως μία νέα εποχή πνευματικότητας (ΚΑΜΠΕΡΙΔΗΣ, 2021, 294-296).

B) Προσέγγιση Διαμάχης από τον Jonathan Swift

Ο Σουίφτ, αν και αναγνωρίζεται ως σατιρικός συγγραφέας με οξεία επιθετικότητα και έκφραση πεποιθήσεων με τρόπους που προκαλούν αμηχανία, προσδίδει στα έργα του τον σκεπτικισμό και ωθεί συνειδητά τους αναγνώστες να καλλιεργήσουν κριτική σκέψη και αμφισβήτηση (MUELLER, 2003, 218). Αυτό συμπεραίνεται ήδη από την δημοσιευμένη πραγματεία του με τίτλο *A Discourse of the Contests and Dissentions Between the Nobles and the Commons in Athens and Rome* (1701), με απόψεις που συνάδουν με τον μέντορά του Sir William Temple, καθώς δηλώνει ενάντια σε ένα κόσμο που βιώνει παρακμή και κρίνει την αδυναμία συντήρησης επαφών με το παρελθόν (MUELLER, 2003, 218). Η πίστη στο αρχαίο πρότυπο του παρελθόντος αποτελεί χαρακτηριστικό που καθόρισε το στρατόπεδο των Αρχαίων στην γνωστή διαμάχη Αρχαίων και Σύγχρονων της εποχής³⁵, η οποία

³⁵ Απασχόλησε πληθώρα συγγραφέων με πραγματείες και δοκίμια με τα οποία αποκτούσαν βήμα για την υπεράσπιση της εκάστοτε πλευράς και γνώμης τους. Σε αυτούς τους συγγραφείς εμπεριέχονται ο

απασχόλησε θεματικά και το έργο *Η Μάχη των Βιβλίων* (*Battle of the Books*) του Σουίφτ. Με τους όρους Αρχαίοι και Σύγχρονοι δεν γίνεται αναφορά μόνο σε παλιούς και νέους συγγραφείς αλλά σε δύο διαφορετικές έννοιες της γνώσης καθώς οι πρώτοι υποστηρίζουν ότι η ηθική ζωή και η ευημερία προέρχεται από την μελέτη αρχαίων κειμένων, ενώ οι δεύτεροι ότι η πρόοδος στην ζωή συνάδει με την επιστήμη. Η απαρχή της διαφωνίας και οι διαφορετικές απόψεις που την εντείνουν προσεγγίζονται από τον Σουίφτ με ένα μυθοπλαστικό τρόπο, διότι παρατηρούνται περιγραφές, εικόνες και προσωποποιήσεις των ίδιων των βιβλίων που πρωταγωνιστούν στην μάχη (SWIFT, 1992, 21-66).

Με μία πρώτη αναφορά στην διχόνοια και τον φθόνο που επικρατεί όταν κάποιος διεκδικεί ανώτερη θέση, εισάγει ο Σουίφτ το θέμα της «φιλονικίας» που ξεσπά και στον χώρο των γραμμάτων ανάμεσα σε Αρχαίους και Σύγχρονους. Στις βασικές αιτίες παρουσιάζονται πρώτα η οξύθυμη αντίδραση των εμπλεκόμενων («εξαιτίας των θερμοκέφαλων εκάστης φατριάς») και έπειτα το παράπονο των Σύγχρονων για «το ύψος» της θέσης στην οποία βρίσκονται οι Αρχαίοι στις δύο κορυφές του όρους Παρνασσού (SWIFT, 1992, 23-24). Οι Αρχαίοι δεν θεωρούν εύλογη αυτή τη διαμαρτυρία καθώς η θέση των Σύγχρονων παραχωρήθηκε από αυτούς με γενναιοδωρία, και τους προτρέπουν να αναλογιστούν και την προστασία που τους προσφέρεται («εκ της σκιάς και της προφυλάξεως τα οποίας τους παρείχε») (SWIFT, 1992, 24-25). Αντιδρούν ακόμη για «την ισοπέδωσιν ή το σκάψιμον» στο βραχώδες αυτό σημείο και συμβουλεύουν τους Σύγχρονους να μετατρέψουν την δική τους πλευρά σε ψηλότερο σημείο παρά να στοχεύουν «να χαμηλώσουν» των ίδιων (SWIFT, 1992, 26). Οι επίμονοι και αγανακτισμένοι Σύγχρονοι απορρίπτουν τα λεγόμενα των Αρχαίων με αποτέλεσμα την μεγάλη σε ένταση ένοπλη σύγκρουση μεταξύ τους με βασικό όπλο την «μελάνη», μία δηλητηριώδη ουσία που θρέφει την αντιπαλότητα (SWIFT, 1992, 27).

Από τις πρώτες σελίδες του επιμέρους αυτού σημείου του έργου γίνεται αντιληπτό πως ο Σουίφτ μεταφέρει μία πλασματική πρώτη απεικόνιση της εναντίωσης των δύο πλευρών. Οι Σύγχρονοι προβάλλονται να νιώθουν αδικημένοι

Sir William Temple, ο R. Bentley και ο W. Wotton, όπως αναλυτικά παρουσιάστηκε στο αντίστοιχο εισαγωγικό κεφάλαιο για την διαμάχη.

και δυσαρεστημένοι με επιμονή στην υποβάθμιση των Αρχαίων και με το πλεονέκτημα ότι παρά τις πρώτες ήττες τους συνεχίζουν «να στρατολογούν νεοσύλλεκτους» (SWIFT, 1992, 26-27). Όσον αφορά τους Αρχαίους με ιδιαίτερα ευφυή τρόπο ο Σουίφτ τους τοποθετεί στο πιο βραχώδες σημείο του όρους δηλώνοντας πως η θέση τους όσα περισσότερα χρόνια πριν είχε διαμορφωθεί τόσο δυσκολότερα κάμπτεται και δικαιολογημένα να είναι οι πιο αδιάλλακτοι (SWIFT, 1992, 26-27). Οι μεγάλες ποσότητες της «μελάνης», που αναφέρονται ότι εξαντλήθηκαν κατά την συμπλοκή τους, υπονοούν όσους πραγματικά ασχολήθηκαν γραπτώς με δοκίμια και πραγματείες που αφορούσαν την διαμάχη είτε για να εκφέρουν γνώμη είτε προς υπεράσπιση άλλων απόψεων (MUELLER, 2003, 220). Αυτή η δημοσιοποίηση της διαμάχης δηλώνεται επεξηγηματικά με τα βιβλία, τα οποία απομονώνονται στις βιβλιοθήκες και αποκαλούνται πλέον «βιβλία αντιπαραθέσεως» (SWIFT, 1992, 28).

Στην συνέχεια ο Σουίφτ επιλέγει να αναφερθεί στον έφορο της βασιλικής βιβλιοθήκης του παλατιού του Αγίου Ιακώβου, τον R. Bentley, κύριο υπερασπιστή των Σύγχρονων και βασικό εμπλεκόμενο της διαμάχης, που προσπαθεί ανεπιτυχώς να αναρριχηθεί και να επιτεθεί σε δύο αρχηγούς των Αρχαίων στον Παρνασσό. Ο Bentley αποδίδει την αποτυχία αυτής της απόπειρας στον επιπόλαιο τρόπο σκέψης των ίδιων των Σύγχρονων που θεωρούν πως είναι «τα πάντα αρκούντως χαμηλά ώστε να δύνανται να αναρριχηθούν» ενώ στην πραγματικότητα διαθέτουν αδράνεια από το ίδιο τους το βάρος («έχειν ιδιαίτεραν κλίσιν[...]ανακαλύπουν μίαν ισχυράν πίεσιν εις τα οπίσθια των και τας πτέρνας των») (SWIFT, 1992, 32). Ο Σουίφτ δεν φαίνεται να αμφισβητεί τις γνώσεις και την ακρίβεια σε ό,τι υποστηρίζει ο Bentley, ωστόσο διακρίνει την τάση των Σύγχρονων να βλέπουν το παρελθόν ως επιστήμονες και όχι ως ηθικολόγοι και το γεγονός ότι υπέθεταν πως μπορούσαν να γνωρίζουν περισσότερα από τους προκατόχους τους απλώς και μόνο επειδή είχαν το πλεονέκτημα να βασιστούν σε προηγούμενες έρευνες (MUELLER, 2003, 204-205). Στην πραγματική ζωή ο Bentley είχε «διαβόητη φήμη» για την αποτυχία στην διατήρηση και αποκατάσταση της ισορροπίας στην βασιλική συλλογή κατά την περίοδο της θητείας του ως έφορο, γεγονός που χρησιμοποιείται από τον Σουίφτ στην αναπαράσταση της διαμάχης καθώς ο Bentley προβάλλεται να οδηγεί με έντονο το συναίσθημα μίσους στην ανάμειξη βιβλίων των Αρχαίων και των Σύγχρονων

συγγραφέων³⁶ (BULLARD, 2015, 69). Οι εικόνες συνωστισμού των βιβλίων είναι μια διάσταση ενός ευρύτερου σχεδίου χωρικής φαντασίας που τροφοδοτεί τους σατιρικούς σκοπούς του Σουίφτ αλλά και η αρνητική αυτή έκθεση του ρόλου του Bentley δηλώνει την υπεράσπιση της πλευράς των Αρχαίων από τον Σουίφτ (BULLARD, 2015, 69). Αλληλένδετα, λίγο πριν την αφετηρία της πρώτης σύγκρουσης των δύο πλευρών ο Σουίφτ προσθέτει τον ρόλο του Sir William Temple σε αυτήν και τον παρουσιάζει με επαινετικό τρόπο. Κατά την διάρκεια κρυφής συνεδρίασης των Σύγχρονων ο Sir William Temple ακούει τυχαία τις κινήσεις τους και προβάλλεται ως ο βασικός πληροφοριοδότης, «ευνοούμενος» και πρώτος στην υπερασπιστική γραμμή των Αρχαίων (SWIFT, 1992, 37).

Η αφήγηση της διαμάχης διακόπτεται από τον Σουίφτ με μία αλληγορία κατά την οποία μία αράχνη που κατοικεί σε ένα παράθυρο στο υψηλότερο σημείο της βιβλιοθήκης δέχεται λεκτική επίθεση από μια μέλισσα που μπλέκεται στον ιστό της (SWIFT, 1992, 37-47). Η αράχνη διέμενε στο σημείο αυτό για αρκετό διάστημα «ειρηνικά και σε αφθονία» μέχρι την στιγμή που η περιέργεια της μέλισσας για ένα σπασμένο τζάμι την οδήγησε να σταθεί σε έναν εξωτερικό τοίχο, ο οποίος κατέρρευσε άμεσα προκαλώντας έντονες δονήσεις και κατολισθήσεις (SWIFT, 1992, 37-39). Στην εικόνα της κατάρρευσης, η αράχνη «εξωγκώθη» από τον θυμό της, κατηγορεί την μέλισσα για αδεξιότητα και της υποδεικνύει τον σεβασμό που οφείλει να έχει απέναντί της. Η μέλισσα με μεγαλύτερη προδιάθεση για συζήτηση ζητάει επιχειρήματα ενώ η αράχνη σε πλήρη επιθετικότητα μονολογεί και υποστηρίζει ότι ήθελε να της καταστρέψει την σπουδαία φήμη που την περιβάλλει (SWIFT, 1992, 39-41). Στην τελική απάντηση της μέλισσας πριν την λήξη της λογομαχίας, δηλώνεται πως η μέλισσα ακολουθεί την εντολή της φύσης με την λειτουργικότητά της, ενώ θεωρεί την αράχνη πηγή δηλητηρίου, γεμάτη αλαζονεία και με καταστροφική χρησιμότητα (SWIFT, 1992, 41-43).

Η εγκιβωτισμένη αυτή αφήγηση μίας ακόμη φιλονικίας, περισσότερο θορυβώδης και μεταξύ δύο ζώων, παρατηρείται ότι προκάλεσε την παύση της διαμάχης των βιβλίων και ο Αίσωπος, αφορμώμενος από αυτό, επεξηγεί την

³⁶ Πιο αναλυτικά αναφέρεται ότι, εξαιτίας δικού του λάθους, αναμειγνύονται και βρίσκονται ο Ντεκάρτ μαζί με τον Αριστοτέλη, ο Πλάτωνας με τον Hobbes κ.ά. (SWIFT, 1992, 34). Επίσης φέρεται με απόλυτη σκληρότητα στον Αίσωπο, εξαναγκάζοντας τον να μεταμφιεστεί σε γάιδαρο για να μοιάζει με τους Σύγχρονους και να τους ξεφύγει (SWIFT, 1992, 44).

λογομαχία και την συνδέει με Αρχαίους και Σύγχρονους αντίστοιχα. Το κάθε ζώο της αλληγορίας αντικατοπτρίζει τους δύο βασικούς αντιπάλους καθώς η μέλισσα αντιστοιχίζεται με τους Αρχαίους («μέλισσα ως συνήγορος προσληφθείς υπό των Αρχαίων») που θεωρούνται άξιοι σεβασμού για τον γνωστό τους πλούτο που αποκτήθηκε με πολυετή προσπάθεια («συνεχήν κόπον και έρευναν») ενώ η αράχνη σχετίζεται με τους Σύγχρονους («υπήρξε ποτέ πλάσμα περισσότερον σύγχρονον από την αράχνη») οι οποίοι δεν δέχονται το παρελθόν και επιβλητικά προσπαθούν να αναδείξουν την αυθεντία τους: «Καυχάται[...] δια τα φυσικά της αποθέματα και την σπουδαίαν μεγαλοφυΐαν» (SWIFT, 1992, 45-47). Η διαφοροποίηση των δύο ζώων και κατ' επέκταση των δύο ομάδων έγκειται στην απάντηση του ερωτήματος που θέτει ο Σουίφτ μέσω της αλληγορίας για το «Ποιο από τα δύο είναι ευγενέστερο πλάσμα, αυτό που γεννά [...] δηλητήριο, ή [...] μέλι και κερί;» (SWIFT, 1992, 47). Από τα λεγόμενα του Αισώπου, μέσω του Σουίφτ, υπερτερούν και υποστηρίζονται οι Αρχαίοι ως μέλισσες που συλλέγουν από όλα «τα άνθη της αρχαίας μάθησης και την ίδια την φύση», παράγουν και προσφέρουν στον άνθρωπο το έργο τους, σε αντίθεση με τους Σύγχρονους που, όμοια με την αράχνη, περιφέρονται αυτάρκειες προσφέροντας μόνο «δηλητήριο από έναν ιστό που σύντομα αποσυντίθεται» (MUELLER, 2003, 205). Ταυτόχρονα ο Σουίφτ μέσω αυτής της αλληγορίας προβάλλει τους Αρχαίους να διατηρούν ζωντανό το παρελθόν ενισχύοντας αξίες -όπως η «μακρόχρονη αναζήτηση και η αληθινή κρίση»- χωρίς να ασπάζονται αρνητικές συνήθειες, σε αντιδιαστολή με το ισχυρό αίσθημα ρίσκου των Σύγχρονων στην προσπάθεια τους να αποδείξουν την ανεξαρτησία τους, χωρίς καμία αίσθηση σεβασμού και ουμανισμού (PAUL GATENGO-STUBBLEFIELD, 2006, 37).

Ο λόγος του Αισώπου όξυνε την επιθετικότητα των δύο πλευρών και ακολουθούν οι συστάσεις των ονομάτων που περιλαμβάνονται στις πολεμικές παρατάξεις και των Αρχαίων και των Σύγχρονων. Η περιγραφή της μάχης από τον Σουίφτ ξεκινάει με τον Αριστοτέλη να ρίχνει βέλος προς τον Μπέικον αλλά να χτυπά και να σκοτώνει τον Ντεκάρτ. Στις επιτυχημένες νίκες των Αρχαίων μεγάλο μερίδιο παρουσιάζεται να έχει ο Όμηρος, ο οποίος σκοτώνει κατά σειρά τους Τζον Ντέναμ, του Σάμιουελ Γουέσλυ, τον Φοντενέλ και τον Σαρλ Περρώ με εξαιρετική μαχητικότητα και την βοήθεια του Απόλλωνα (SWIFT, 1992, 60). Έπεται μία στιγμή συνάντησης του Βιργίλιου με τον Ντράιντεν κατά την οποία σε ένα κλίμα

συμφιλίωσης πείθεται ο Βιργίλιος για την ανταλλαγή πανοπλιών και αλόγων³⁷ (SWIFT, 1992, 61-62). Αντίστοιχα σε μία επόμενη σκηνή συναντώνται ο Λουκιανός με τον Σερ Τζον Μπλάκμουντ και συμφωνούν να ανταλλάξουν δώρα και να σταματήσουν να μάχονται (SWIFT, 1992, 63). Σημαντική παρουσία στην μάχη κατέχει και ο Πίνδαρος καθώς σκοτώνει τον Τζον Όλντμαν και την Άφρα Μπέν αλλά έρχεται αντιμέτωπος και με τον Αβραάμ Κάουλι, τον οποίο με απόλυτη σκληρότητα και χωρίς έλεος τον κόβει σε δύο κομμάτια, αφήνοντας την θεά Αφροδίτη και προστάτιδά του να πάρει το καλύτερο μισό του σώματός του και να το μετατρέψει σε περιστέρι (SWIFT, 1992, 64-66).

Με έμφαση στις λεπτομέρειες της περιγραφής της κορύφωσης της μάχης δίνεται η δυνατότητα αξιολόγησης των ισχυρισμών του Σουίφτ. Συγκεκριμένα γίνεται κατανοητή η τάση υποστήριξης των Αρχαίων, ήδη από την χρήση της αλληγορίας, με την παράθεση ωφελειών της μέλισσας-με την οποία αντιστοιχίζονται-, αλλά και από τον τρόπο που απεικονίζονται να πολεμούν οι Αρχαίοι συγγραφείς στην τελική μάχη. Ο Όμηρος προβάλλεται απίστευτα δυνατός και ικανός μαχητής, υπονοώντας πως ο ίδιος ο Σουίφτ τον θεωρούσε έναν από τους καλύτερους Αρχαίους συγγραφείς σε ανώτερη θέση από πολλούς άλλους Σύγχρονους τούς οποίους νίκησε. Επιπρόσθετα, δηλώνεται η εκτίμηση του Σουίφτ για τον Αριστοτέλη, ο οποίος αστοχώντας πετυχαίνει τον Ντεκάρτ και όχι τον Μπέικον, υποδεικνύοντας πως είναι σε υψηλότερη θέση εκ του ενός από τους δύο Σύγχρονους. Σε μερικές σκηνές ακόμα διακρίνεται ότι ο Σουίφτ επιλέγει να σκοτώνονται Σύγχρονοι συγγραφείς που είχαν στην πραγματικότητα μεταφράσει έργα άλλων Αρχαίων συγγραφέων ή και των ίδιων των εχθρών τους στην μάχη, όπως για παράδειγμα ο Τζον Όλντμαν, η Άφρα Μπέν και ο Αβραάμ Κάουλι οι οποίοι είχαν μεταφράσει ωδές του Πίνδαρου (SWIFT, 1992, 84). Με τις αναφερόμενες περιπτώσεις τονίζεται η πιθανή δυσανασχέτηση του Σουίφτ σε σχέση με τα γραπτά των Σύγχρονων και η προσπάθεια του να δημιουργήσει ένα κλίμα αμφισβήτησης της αυθεντικότητας τους³⁸ (SWIFT, 1992, 36, 66).

Ένα ακόμη δείγμα για το πώς αντιμετωπίζει ο Σουίφτ τους Σύγχρονους σε αντίστιξη με τους Αρχαίους αποτελεί η επαναλαμβανόμενη χρήση παρομοιώσεων

³⁷ Η σύνδεση τους εξηγείται από τον Σουίφτ καθώς ο Ντράιντεν είχε μεταφράσει ποιήματα του Βιργίλιου (SWIFT, 1992, 83).

³⁸ Οι Σύγχρονοι προβάλλονται να επαινούν τους εαυτούς τους για το γεγονός ότι μόνοι τους στηρίζονται στις δυνάμεις τους και προετοιμάζονται καταλλήλως για την μάχη χωρίς την στήριξη σε άλλους («εμείς εκπαιδευόμαστε [...] εμείς σχεδιάζουμε[...] εμείς ράπτουμε[...].») (SWIFT, 1992, 36).

τους με ζώα όπως ο γάιδαρος, με τον Αίσωπο να δανείζεται την φωνή γαϊδάρου για να θεωρηθεί Σύγχρονος και να δραπετεύσει, αλλά και με «σκύλους»³⁹, όπως φαίνεται στον χαρακτηρισμό που εκφωνεί ο Πίνδαρος προς τον Κάουλι και στο σχόλιο του Σουίφτ για τον Hobbes και την ενασχόληση του με την πολιτική («δημοκρατία των σκύλων») (SWIFT, 1992, 22-46). Δεν θεωρείται τυχαίος και ο ρόλος της θεάς Κριτικής, η οποία παρουσιάζεται σταλμένη από τον θεό της Σάτιρας Μώμο για να εμψυχώσει τον γιο της Wotton για την μάχη και «με την Πλήξιν»⁴⁰ και την Κακοτροπίαν να τον ακολουθούν». Φαίνεται να υπονοείται ότι η κριτική, η νωθρότητα και η κακία χαρακτηρίζουν τους Σύγχρονους και τα έργα τους (SWIFT, 1992, 54-57). Η Πλήξις εμφανίζεται με την μορφή του Οράτιου και στον Τόμας Κρητς, ο οποίος έρχεται αντιμέτωπος με ένα είδωλο, μία επιλογή του Σουίφτ να προκαλέσει ερωτηματικά για την ικανότητα του Κρητς ως μεταφραστή (SWIFT, 1992, 64). Ωστόσο, εντοπίζεται στο έργο και μία θετική σημείωση για τα επιτεύγματα των Σύγχρονων στην αρχιτεκτονική, την πρόοδο τους στην μαθηματική επιστήμη και το σπουδαίο τους εγχείρημα στην ναυπηγική (SWIFT, 1992, 45, 81).

Αξίζει να σημειωθεί ότι διακρίνονται στην απεικόνιση της μάχης κάποια επανειλημμένα κενά σε διάφορα σημεία με λατινικές εκφράσεις, όπως για παράδειγμα «Desunt nonnulla» (χωρίς ελλείψεις), «Hic pauca desunt» (εδώ κάτι λείπει) και «Ingens hiatus hic ib MS» (χάσμα στο χειρόγραφο) κ.ά., να χρησιμοποιούνται από τον Σουίφτ με στόχο την παρωδία σημειώσεων των μελετητών σε αρχαία χειρόγραφα και με διάθεση υπονόμησης των Αρχαίων (SWIFT, 1992, 58-66). Η ατέλεια σε αυτά τα σημεία και η ανολοκλήρωτη έκβαση της μάχης μπορούν να θεωρηθούν ως ένδειξη της αθέτησης των λόγων του Σουίφτ από τον ίδιο τον τίτλο για «Μία πλήρη και αληθινή περιγραφή της μάχης[.]», αφήνοντας τους αναγνώστες σε απορία για το αν είναι άξια εμπιστοσύνης η πληρότητα της αρχαίας μάθησης (MUELLER, 2003, 206). Η ασάφεια που δημιουργείται για την θέση του Σουίφτ⁴¹ στη διαμάχη από αυτά τα παραδείγματα συμπληρώνεται με την δήλωση του Σουίφτ -ως

³⁹ Με τον ίδιο χαρακτηρισμό ως «αλαζόνες σκύλοι», αποκαλούνται και οι Αρχαίοι από τον Bentley στο επεισόδιο της διαμάχης τους με τον Wotton, εξαιτίας του κυνισμού που εντοπίζεται στην φιλοσοφία τους (SWIFT, 1992, 70).

⁴⁰ Η «Πλήξιν» αποτελούσε κοινό θέμα Άγγλων συγγραφέων, ανάμεσα στους οποίους ο Σουίφτ και ο Πόουπ, σε έργα εκστρατείας εναντίον της νωθρότητας, που είχε θεωρηθεί «μόλυνση που εξαπλώνεται» στην μάθηση (DEGATEGNO-STUBBLEFIELD, 2006, 34).

⁴¹ Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στο *Φιλοθέου Πάρεργα* από τον Νικόλαο ως προς την αποτύπωση της θέσης του για την διαμάχη.

προτεινόμενη λύση του Αίσωπου στο ζήτημα της μάχης- για ένωση των δύο πλευρών μεταξύ τους και την αντιμετώπιση του καθενός με βάση τα δικά του πλεονεκτήματα («να προσαρμοσθούν οι συλλογισμοί αμφοτέρων[...]να εναρμονισθούν οι κόποι και τα έργα έκαστου») (SWIFT, 1992, 45). Παρά το γεγονός ότι προκαλείται σύγχυση στην κατανόηση της άποψής του για την διαμάχη, η εφευρετικότητα στις διαβαθμίσεις των εχθροπραξιών των δύο πλευρών προδίδει ότι για τον Σουίφτ το θέμα της διαμάχης είναι «μία άσκηση ρουτίνας, μία ηρωο-κωμική παρωδία» (mock-heroic pastiche) (MUELLER, 2003, 206).

Μετά από την εσκεμμένη παύση στην μάχη των βιβλίων στην Βιβλιοθήκη ακολουθεί το τρίτο μέρος της αφήγησης εμπεριέχοντας το «Επεισόδιο των Μπέντλντ και Γουότον». Ο πρώτος προβάλλεται οξύθυμος, εριστικός, ανικανοποίητος με τις έως τώρα κινήσεις των Σύγχρονων και δηλώνει με αποφασιστικότητα πως θα επιτεθεί αιφνιδιαστικά στους εχθρούς με τον σύμμαχο και βοηθό του (SWIFT, 1992, 69-71). Στην πορεία τους, και καθώς ο Bentley προχωράει μόνος του, συναντά τον Αίσωπο και τον Φάλαρι να κοιμούνται, ενώ τον διακατέχει η επιθυμία να σκοτώσει ευθέως τον Φάλαρι, απομακρύνεται και τον προσπερνά μετά από παρέμβαση του θεού Φόβου (SWIFT, 1992, 72). Ο Wotton από την άλλη μεριά συναντά μία πηγή στο όρος Ελικώνα από την οποία προσπαθεί να πιει νερό αλλά εμποδίζεται από τον θεό Απόλλωνα δίνοντας του μόνο λάσπη, ενώ ταυτόχρονα στην πηγή αναγνωρίζει τον Sir William Temple και επιχειρεί να τον σκοτώσει αλλά αποτυγχάνει (SWIFT, 1992, 73-76). Εμφανίζεται στην συνέχεια ο Boyle, υποκινούμενος από τον θεό Απόλλωνα για να πάρει εκδίκηση, αντιστρέφει την πορεία του και κυνηγά με μεγάλη ορμή τον Bentley καθώς αναγνώρισε στα χέρια του αντικείμενα του φίλου του Φάλαρι, αν και οι δύο Σύγχρονοι στην αρχή είχαν τραπεί σε φυγή αποφάσισαν να πολεμήσουν, καταλήγοντας να σκοτώνονται ενωμένοι μεταξύ τους «ώστε ο Χάρος θα νομίσει ότι πρόκειται περί ενός» (SWIFT, 1992, 76-79).

Ο Σουίφτ προβάλλει στο τελικό επεισόδιο της μάχης τους δύο συμμάχους και φίλους Bentley και Wotton να διαθέτουν έντονη εχθρική διάθεση έναντι των Αρχαίων, γεγονός που συνάδει με την πραγματική αρνητική κριτική τους στον υπέρμαχο των Αρχαίων Sir William Temple και το δοκίμιο του. Στο δοκίμιο αυτό εξυμνούνται ο Αίσωπος και ο Φάλαρις για την σπουδαιότητα των ίδιων αλλά και των

έργων τους, λεγόμενα στα οποία διαφωνούν ο Bentley και ο Wotton⁴² και παραθέτουν τα αντίστοιχα επιχειρήματα. Για αυτό το λόγο ο Swift τοποθετεί τους δύο Αρχαίους ως πρώτους στο στόχαστρο των Σύγχρονων για την τελική αναμέτρηση (SWIFT, 1992, 16, 67). Παρόλη την ταύτιση απόψεων των Temple και Wotton καθώς υποστήριζαν ότι αν και οι Σύγχρονοι ρήτορες και ποιητές υπολείπονταν των Αρχαίων υπήρχαν προοπτικές εξέλιξης τους σε βάθος χρόνου, ο Wotton επέμενε στην άποψη πως τα εργαλεία της σύγχρονης επιστήμης απέδωσαν ακριβέστερη γνώση ολόκληρου του αρχαίου κόσμου από ό,τι θα μπορούσε ο οποιοσδήποτε συγγραφέας της Αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης (MUELLER, 2003, 204).

Η υπερηφάνεια που διακατέχει τους Σύγχρονους και η καταστροφική της επιρροή διαφαίνεται σε πολλά σημεία του έργου, όπως για παράδειγμα όταν ο Bentley, θεωρώντας τον εαυτό του ικανότερο από όλους, προβαίνει σε επιθετικές ενέργειες εναντίον των Αρχαίων, αλλά ο φόβος και ο δισταγμός τον καθιστούν αδύναμο και χωρίς κανένα αποτέλεσμα (SWIFT, 1992, 72). Την ίδια ακριβώς εικόνα αδυναμίας στις κινήσεις επιλέγει ο Σουίφτ να έχει και ο Wotton, καθώς στην προσπάθεια του να πει νερό γεύεται λάσπη ως αντίποινο της ασέβειας των λόγων του και αργότερα, όταν παρατηρεί τον Temple «με τρεμάμενας χείρας και γόνατα» και με φόβο πως ο αντίπαλος προστατεύεται από θεούς, αποτυγχάνει να τον σκοτώσει (SWIFT, 1992, 74-75). Η φήμη που θα τον κατέκλυζε αν κατόρθωνε να τον σκοτώσει είναι το μοναδικό αλλά μάταιο κίνητρο του Σύγχρονου, διότι ο ίδιος ο Temple δεν αισθάνεται καθόλου το χτύπημα από την λόγχη (SWIFT, 1992, 75). Επομένως, ο Σουίφτ τονίζει με αυτό τον τρόπο την ασημαντότητα των λόγων του Bentley και του Wotton έναντι των απόψεων και του έργου του William Temple, διακωμωδεί τις άστοχες προσπάθειές τους να αναδείξουν τις ικανότητές τους και απεικονίζει την κοινή επιμονή τους με τους ίδιους να πεθαίνουν ενωμένοι και δυσδιάκριτοι (SWIFT, 1992, 78-79). Οι Αρχαίοι από την άλλη πλευρά, ο Φάλαρις και ο Αίσωπος, αποτυπώνονται ακλόνητοι και ανεπηρέαστοι από την επίθεση του αντιπάλου διότι, ακόμη και όταν «ήσαν απασχολημένοι εις όνειρον» με την ταυτόχρονη αυθόρμητη κίνησή τους προκαλούν τον τρόπο και την φυγή του Bentley (SWIFT, 1992, 72-73).

⁴² Ο Wotton είχε συντάξει το έργο με τίτλο *Reflections upon Ancient and Modern Learning* (1694) και ακολούθησε ο Bentley με την διατριβή *Dissertation upon the Epistles of Fhalaris* (1697) εναντίον του έργου *Essay upon Ancient and Modern Learning* (1690) του William Temple (MUELLER, 2003, 203-204).

Οι αναφορές στον Φάλαρι στην τελική μάχη, δεν μπορούν να θεωρηθούν τυχαίες ειδικά με τους συγκεκριμένους εμπλεκόμενους υπερασπιστές των Σύγχρονων. Πρωταρχικά, το όνειρο του Φάλαρι που περιγράφεται, λειτουργεί ως ένδειξη της πραγματικής του εικόνας και προσωπικότητας, εφόσον αποτέλεσε ένα μυθικό πρότυπο σκληρού τύραννου στην εποχή του με διαβόητη φήμη για τις απάνθρωπες τιμωρίες που συνήθιζε να επιβάλλει. Με αυτές τις τιμωρίες σχετίζεται και ο ταύρος στον οποίο φυλάκιζε τον «αισχρό στιχοπλόκο που τον είχε σατιρίσει» στο όνειρο του (SWIFT, 1992, 73). Αυτό που μαρτυρεί περισσότερο την σύνδεση των προσώπων είναι το γεγονός ότι ο Bentley στο συγκεκριμένο σημείο αφήγησης έρχεται αντιμέτωπος με τον Φάλαρι, επειδή ήταν αυτός που οδήγησε στην αμφισβήτηση της γνησιότητας των επιστολών του Φαλάριδος και στην τοποθέτηση τους πρωιμότερη εποχή, όταν είχαν εκτενώς σχολιαστεί με εγκωμιαστικό τρόπο από τον Temple στο έργο *Ancient and Modern Learning*, στα πλαίσια της ευρύτερης διαμάχης σχετικά με την αρχαία και σύγχρονη μάθηση (PAUL GATENGO-STUBBLEFIELD, 2006, 38). Αυτή η εμπλοκή των επιστολών στη διαμάχη τις οδήγησαν από την μεγάλη αναγνώριση στην αφάνεια με αρνητικό πρόσημο (MARQUIS EMELINE, 2014, 1). Στον τρόπο παρουσίασης της συσχέτισής τους από τον Σουίφτ εντάσσεται βέβαια το ειρωνικό ύφος σε συνδυασμό με την δημιουργία πλασματικών λογοτεχνικών εικόνων.

Διακρίνεται αντίστοιχα να παρουσιάζεται με ενεργό ρόλο στην ολοκλήρωση της διαμάχης και ο Charles Boyle ως υποστηρικτής των Αρχαίων και απεσταλμένος του Temple να «εκδικηθή πάραυτα» (SWIFT, 1992, 76). Εμφανίζεται με πανοπλία σταλμένη από όλους τους θεούς, δηλώνοντας την προστασία που τους παρέχουν στην μάχη και παρομοιάζεται με νεαρό λιοντάρι που ελπίζει να συναντήσει αντάξιους εχθρούς στο πέρασμά του όμοια με τίγρη, αρκούδα ή ακόμα και εξαγριωμένο αγριογούρουνο και στην έσχατη περίπτωση αν ακούσει κάποιον άγριο γάιδαρο να ασχοληθεί με αυτόν (SWIFT, 1992, 76-77). Όπως και σε προαναφερθέντα παραδείγματα με την εικόνα του γάιδαρου να αφορά τους Σύγχρονους, στην περίπτωση αυτή τον Wotton, ο Σουίφτ προβάλλει μία υποτιμητική στάση προς τους Σύγχρονους αλλά κυρίως οι οπαδοί των Αρχαίων αναγνωρίζουν την αξία και δύναμη τους και υποδεικνύονται ως αξεπέραστοι και προορισμένοι να επικρατήσουν (MUELLER, 2003, 205-207). Συγχρόνως ο Boyle προορίζεται από τον Σουίφτ για την τέλεση της τελευταίας επίθεσης προς τον Bentley και Wotton μαζί, καθώς είχε παραθέσει σε δικό του δοκίμιο με τίτλο *Examination of the Dissertation* τις αντίθετες απόψεις

στους ισχυρισμούς τους και ειδικότερα για τις *Επιστολές του Φαλάριδος* εφόσον τις είχε μελετήσει και επανεκδώσει το 1695, για αυτό και στο επεισόδιο του έργου στην όψη του Bentley «παρατήρησε την ασπίδα του φίλου Φαλάριδος, λύσσα έλαμψε τους οφθαλμούς του[...] και όρμησεν εναντίον αυτού του νέου εχθρού» (SWIFT, 1992, 77-84).

Στον απολογισμό της γενικότερης εικόνας της διαμάχης ο Σουίφτ διατηρεί ένα κλίμα αβεβαιότητας όσον αφορά την δική του προτίμηση και στήριξη σε μία εκ των δύο πλευρών. Με σταθερή βάση την σάτιρα να κυριαρχεί σε όλο το έργο παρατηρείται να υπάρχει ακόμη ένα απείθαρχο μείγμα ειδών⁴³- έπος, μύθος, ιστορία και φιλοσοφική πραγματεία- που μερικώς επιβεβαιώνει την επάξια ανώτερη θέση των Αρχαίων (MUELLER, 2003, 206). Η βία και η υπεροχή της μίας πλευράς βιβλίων από την άλλη δεν θεωρείται βασικός σκοπός της σάτιρας. Αντίθετα μέσω αυτής της φιλονικίας επιδιώκει να αναφερθεί σε ένα ισχυρότερο ιδανικό της αρχαίας ειρηνικής ελευθερίας, ένα πρότυπο που επιθυμεί να πρεσβεύει και η δική του βιβλιοθήκη, κάτι που θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο (BULLARD, 2015, 69-70).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι σύμφωνα με κριτικές που αφορούν το έργο του Σουίφτ, γίνεται λόγος για τον «καλύτερο υπερασπιστή που θα μπορούσαν να έχουν οι Αρχαίοι» σε μία τέτοιου είδους διαμάχη, ενώ ο συγγραφέας επαινείται για το γεγονός ότι καταφέρνει να προσελκύσει με το μέρος του όσους επιθυμούν να γελάσουν αλλά και «να πολεμήσουν με τα δικά τους όπλα τους Σύγχρονους» (KATHLEEN WILLIAMS, 2002, 55-59). Σε γενικότερο πλαίσιο κριτικής ακόμη, το έργο επικροτείται για την πληθωρικότητα πνεύματος, το έξυπνο χιούμορ και «την πιο χαρούμενη εκδοχή ειρωνείας», αλλά συγχρόνως εντοπίζεται και δεν γίνεται αποδεκτή η αισχύροτητα και η ασάφεια (KATHLEEN WILLIAMS, 2002, 252-253). Μεταφέρεται η εστίαση των κριτικών και σχολιάζεται και το τελικό επεισόδιο μάχης με τον Bentley και Wotton, στο οποίο τα χάσματα στην αφήγηση δεν βοηθούν να τονιστεί περισσότερο η οποιαδήποτε μορφή σαρκασμού και κάποιοι χαρακτήρες αναφέρονται λιγότερο, αν και για αυτούς, όπως για παράδειγμα ο Οράτιος και ο Βιργίλιος, θα μπορούσε ο Σουίφτ να έχει επεκταθεί. Αδιαμφισβήτητα λοιπόν, η πραγματική διαμάχη και ο «παιγνιώδης» τρόπος παρουσίασής της από τον Σουίφτ «έκανε πολύ

⁴³ Χωρίς την σάτιρα, όμοια στο *Φιλοθέου Πάρεργα* ο Νικόλαος, μέσω της ομιλίας του Γραϊκού, εκθέτει μία μείξη της ιστορικής αφήγησης με τον πεζό λόγο, τον τρόπο αναπαράστασης των χαρακτήρων και την μυθοπλαστική αφήγηση (MAYPEΛΟΣ, 2021, 176-177).

θόρυβο επιστρατεύοντας πολλές πένες» εκείνη την εποχή (KATHLEEN WILLIAMS, 2002, 130).

Γ) Οι ομοιότητες και οι αποκλίσεις των συγγραφέων

Απόρροια της μεμονωμένης λεπτομερούς παρουσίασης του τρόπου που προσεγγίζεται θεματικά η διαμάχη μεταξύ Αρχαίων και Νεότερων στο *Φιλοθέου Πάρεργα* και στο *Η Μάχη των Βιβλίων (The Battle of the Books)*, αποτελεί η παράθεση συγκεκριμένων σημείων που οι δύο συγγραφείς διαχειρίζονται όμοια αλλά και με μεγάλη απόκλιση. Τα δύο έργα λειτούργησαν ως αντικείμενα μελέτης και σημαντικό τεκμήριο της συνειδητής συγγραφικής επιλογής του Νικόλαου και του Σουίφτ να τοποθετηθούν για την διαμάχη -εκπροσωπώντας ο καθένας την δική του ιδεολογία και το πολιτισμικό του υπόβαθρο- με παιγνιώδες τρόπο που τους ξεχωρίζει.

Η ολοκληρωμένη μόρφωση και η πραγματικά ποικιλόμορφη βιβλιοθήκη που έχουν προσωπικά διαμορφώσει ο καθένας, τους καθιστά ικανούς να εκφέρουν γνώμη και την προτίμησή τους στον εκάστοτε συγγραφέα της αρχαίας και σύγχρονης μάθησης. Εντοπίζονται κοινές αναγνωστικές επιλογές⁴⁴ σπουδαίων ονομάτων του αρχαίου και ρωμαϊκού κόσμου όπως ο Όμηρος, ο Ηρόδοτος και ο Κικέρωνας αλλά και της σύγχρονης φιλοσοφίας και επιστήμης όπως ο Φράνσις Μπέικον, ο Ρενέ Ντεκάρτ, ο Περρώ, ο Τορκουάτο Τάσσο και ο Μποκαλίνι (IORGA, 1914, 25-44). Ο τελευταίος ανήκει στους συνδετικούς κρίκους των δύο συγγραφέων καθώς το έργο του με τίτλο *Ragguagli di Parnaso*⁴⁵, σύμφωνα με το γράμμα του Σκαρλάτου έχει μελετηθεί και υπάρχει στην βιβλιοθήκη των Μαυροκορδάτων ενώ ταυτόχρονα ο Σουίφτ στην μυθοπλαστική απεικόνιση της διαμάχης επιλέγει ως βασικό χώρο αρχής της σύγκρουσης το όρος του Παρνασσού (SWIFT, 1992, 24). Αξιοσημείωτη σύνδεση αποτελεί και ο τύραννος Φάλαρις και οι *Επιστολές* του, καθώς κυριαρχούν ως «μήλο της Έριδος» για τις πραγματείες που συνέταξαν ο Sir William Temple και οι R. Bentley και W. Wotton, πρωταγωνιστές στο *Battle of the Books*, αλλά συγχρόνως οι ίδιες επιστολές πιθανότατα λειτούργησαν ως ενδιαφέρουσα πρόκληση

⁴⁴ Αυτή η διαπίστωση αναλύεται περισσότερο σε επόμενο κεφάλαιο καθώς όλοι αυτοί οι συγγραφείς αναφέρονται και στα δύο έργα.

⁴⁵ Το συγκεκριμένο έργο μαζί με το έργο *Pietra del Paragone Politico* εντοπίζονται στον κατάλογο του Κωσταντίνου (IORGA, 1914, 42).

για την συγγραφή παρόμοιων επιστολών ως «ρητορικά γυμνάσματα» από τον Νικόλαο (BOUCHARD, 2021, 73-74).

Ωστόσο, μπορεί να γίνει αντιληπτό πως οι διαφορές των συγγραφέων και κατ' επέκταση των έργων ως προς το θέμα της διαμάχης, έγκεινται πρώτα στο είδος και το συγγραφικό ύφος το οποίο εκπροσωπούν. Ειδικότερα, όπως έχει προαναφερθεί σε εισαγωγικό κεφάλαιο, το *Φιλοθέου Πάρεργα* διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά όπως ο ρεαλιστικός χώρος και χρόνος στον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα, ο παιγνιώδης χαρακτήρας και ο εγκιβωτισμός διαφορετικών κείμενων καθιστώντας το έργο ως το «πρώτο νεοελληνικό μυθιστόρημα» που θέτει τους παιδευτικούς σκοπούς του συγγραφέα του (ΜΑΥΡΕΛΟΣ, 2021, 175-177). Αντιθέτως, το *Battle of the Books* είναι ένα σατιρικό κείμενο όπου χρησιμοποιείται η μυθοπλασία, όπως και από τον Μαυροκορδάτο, επιπλέον η αλληγορία και η παρωδία των χαρακτήρων για να εκθέσει την αντίρρησή του ο συγγραφέας στις αλλεπάλληλες αλλοιώσεις των αναγνωστικών στόχων και να κατακριθούν οι τάσεις αυτοπροβολής των συγγραφέων (MICHAEL SUAREZ, 2003, 112). Η εξήγηση της επιλογής αυτών των ειδών και από τον Νικόλαο και από τον Σουίφτ πιθανότατα πηγάζει από τον τρόπο απόκτησης των πεποιθήσεων και ιδεών τους. Για παράδειγμα, ο Νικόλαος απέκτησε το αίσθημα της φιλαναγνωσίας και προώθησης των ωφελειών των βιβλίων ως κληρονομικό εφόδιο από τον πατέρα του και αυτό το πρότυπο επιθυμούσε να αποτελέσει και ο ίδιος για την καλύτερη διαπαιδαγώγηση των απογόνων του, γεγονός που διασαφηνίζει την προβολή των συγγραφέων στο έργο με διδακτικό ύφος και αντικειμενική οπτική. Από την άλλη πλευρά, ο Σουίφτ και η σημαντική σχέση του με τον Sir William Temple καθώς και η περίοδος ανέλιξης του σε ιερέα δημιούργησε τις βάσεις και το κίνητρο επαφής με την γνώση, την οποία σε συνδυασμό με την σατιρική γραφή χρησιμοποιεί για να προωθή την αμφισβήτηση και την κριτική στην θρησκεία και την ανάγνωση (MICHAEL SUAREZ, 2003, 126-128).

Επιπρόσθετα, παρατηρείται πως ο Νικόλαος έδειχνε συστηματικό ενδιαφέρον για τους βίους αρχαίων φιλοσόφων, λογίων, δημόσιων προσώπων ή και κληρικών της Ιταλικής Αναγέννησης αλλά και της γαλλικής και αγγλικής απολυταρχίας -όπως ο Καίσαρας, ο Μακιαβέλλι, ο Καρδηνάλιος Ρισελιέ-, είτε για να διαφωνήσει με επιχειρήματα επί ορισμένων απόψεων τους είτε για να ακολουθήσει την υποδειγματική συμπεριφορά και μόρφωση τους (ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΣ, 2021, 240). Εν αντιθέσει, ο Σουίφτ, όπως μαρτυρούν οι σημειώσεις περιθωρίου σε έργα,

κατηγορούσε την υποκρισία των μοναρχών και τόνιζε τα μειονεκτήματα των βασιλιάδων και των αρχόντων που εγκωμιάζονταν σε κάποια έργα και πραγματείες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την βίαιη γραπτή επίθεση στον βασιλιά Ερρίκο τον όγδοο⁴⁶ (PADDY BULLARD, 2015, 71). Με τον αντίστοιχο σχετικά τρόπο και οι δύο αντιμετωπίζουν τους συγγραφείς στα έργα τους, καθώς ο Νικόλαος παρουσιάζει μία πλήρη αξιολόγηση των ικανοτήτων και των έργων των Αρχαίων και των Νεότερων συγγραφέων («Αλλά μεταξύ θαυμάζω [...] εκείνο δε μόνο ουκ επαινώ») και ο Σουίφτ επισημαίνει μειονεκτικά κυρίως τους Νεότερους για την ανοησία και την άγνοια τους («είτε εξ ανοησίας, είτε εξ αγνοίας») (SWIFT, 1992, 28). Για τον Νικόλαο ακόμη, η αυτοδημιουργία των Νεότερων επαινείται ως εξαιρετο προσόν ενώ από τον Σουίφτ γίνεται αντικείμενο χλευασμού και χαρακτηρίζεται ως αλαζονεία (SWIFT, 1992, 26).

Εν κατακλείδι διαπιστώνεται πως η θέση υπεράσπισης των Αρχαίων από τον Σουίφτ είναι ξεκάθαρη με το κυριότερο επιχείρημα για αυτό να βρίσκεται στο τελευταίο επεισόδιο, όπου οι εμπλεκόμενοι της πραγματικής διαμάχης είναι οι ηττημένοι Wotton και Bentley έναντι των νικητών Temple και Φάλαρι (SWIFT, 1992, 77-79). Σε ολόκληρο το έργο κυριαρχεί η επιλογή του Σουίφτ να υπάρχει ένα συνεχόμενο αίσθημα σύγκρισης των πλευρών και παρωδίας της κατάστασης ενώ ο επιθετικός τόπος και τα πολλαπλά κενά φέρουν ως αποτέλεσμα την εικόνα του απείθαρχου μυαλού του Σουίφτ και την έλλειψη κατανόησης εκ μέρους των αναγνωστών (PADDY BULLARD, 2015, 60). Στο *Φιλοθέου Πάρεργα* ο Νικόλαος με -ως επί των πλείστων- κατανοητούς συλλογισμούς και παραδείγματα σε παραινετικό ύφος επιτυγχάνει την έμμεση σύσταση ανάγνωσης όλων των συγγραφέων και επιστημονικών κλάδων και την επιμονή στην ανθρώπινη φύση και προσπάθεια (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118-127).

Κεφάλαιο 2 : Σύγκριση Έργων ως προς τους Συγγραφείς και την προβολή Βιβλιοθήκης

Α) Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως - Φιλοθέου Πάρεργα :Ομοιότητες

Τα έργα του Νικόλαου Μαυροκορδάτου, *Φιλοθέου Πάρεργα* και *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως*, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο

⁴⁶ Ο Νικόλαος δεν θα μπορούσε να εναντιωθεί και να επιτεθεί ποτέ γραπτώς αντίστοιχα σε κάποιο βασιλιά ή μονάρχη διότι, όπως συνηθιζόταν τότε, θα είχε αποκεφαλιστεί από τον Σουλτάνο.

προσεγγίζονται για τις σημαντικές ομοιότητες τους στην προώθηση έργων ανάγνωσης και στην προτροπή διαμόρφωσης μιας πραγματικά επικερδούς βιβλιοθήκης. Πρόκειται για έργα που συντάχτηκαν από τον ίδιο συγγραφέα χωρίς να γνωστοποιείται ακριβώς ποιο προηγείται χρονικά ενώ δεν θεωρείται τυχαία η επιλογή κοινής γραμμής τους θεματικά. Στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα που θα μας απασχολήσει εδώ ο Νικόλαος, απεικονίζει ότι παρευρίσκεται στο σπίτι ενός Έλληνα λόγιου, κατά την διάρκεια εκφώνησης του λόγου του, επιλέγοντας κατά αυτό τον έμμεσο τρόπο να αποδώσει τις αναγνωστικές του προτιμήσεις και προτάσεις (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 112-128). Στο δεύτερο έργο, υιοθετεί μία αμεσότερη προβολή πρώτα των ωφελειών της αναγνωστικής συνήθειας και έπειτα τον συμβουλευτικό κατάλογο έργων (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-7). Παρά το διαφορετικό είδος που αντιπροσωπεύουν, το πρώτο μπορούμε να το προσδιορίσουμε ως εγκιβωτισμένο δοκίμιο σε μυθιστόρημα, ενώ το δεύτερο ως σύντομο αυτόνομο δοκίμιο, διαθέτουν έντονο διδακτικό χαρακτήρα και εξυμνούν την προσήλωση στα βιβλία αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, επισημαίνοντας και την διαφωνία του συγγραφέα ως προς την επίθεση των Αρχαίων από τους οπαδούς των Νεότερων.

Ολόκληρος ο μονόλογος του Έλληνα του αποσπάσματος στο *Φιλοθέου Πάρεργα* αφορά τις αναγνώσεις έργων που τον ευχαριστούν («οποίων βιβλίων τέρποιτο τη αναγνώσει»). Τα βιβλία που προτείνει είναι λίγα σε αριθμό («ολίγαις μεν εξαίρετοις βίβλοις αρκούμενος») και κατ' επέκταση τού προκαλούν ιδιαίτερη ηδονή («Αναγιγνώσκω δε' μεθ' ότι πλείστης ηδονής»), μια λέξη κλειδί η οποία εμφανίζεται από την αρχή του *Περί Γραμμάτων* καθώς ο ιδανικός ουμανιστής αναγνώστης απομονώνεται και αφιερώνεται στο αίσθημα αυτό της απόλαυσης-ηδονής της ανάγνωσης («προσέχοντες ηδονή τον μιγάδα βίον αποκλίνουσι») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118-120). Επομένως, στα έργα επισημαίνεται πως μία από τις μεγαλύτερες ωφέλειες της ανάγνωσης προέρχεται από την ηδονή. Το τριμερές σχήμα της ωφέλειας, «βλέπειν-παρατηρείν-εξετάζειν» εντοπίζεται και στον λόγο του ήρωα του μυθιστορήματος, αρχικά ως «αναγιγνώσκω-παρατηρώ» ενώ και στις δύο περιπτώσεις οδηγεί στην απόκτηση γνώσης, γνώμης και ακολούθως της κριτικής σκέψης (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118).⁴⁷ Αυτή η προσπάθεια αξιοποίησης των ωφελειών της

⁴⁷ Συγκεκριμένα αυτό φαίνεται στα σημεία : «εκείνοις υποθήκαις καλώς εφοδιασθέντες, βεβαιότερα κρίσει τοις φιλούσιν [...] και νουνεχέστερον αυτά διοικούμεν» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 3-4).

ανάγνωσης υποστηρίζεται ως υποδειγματική από τον Νικόλαο (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 307-309).

Στο πλαίσιο παράθεσης ωφελειών εντάσσεται και η επίμονη προσπάθεια του συγγραφέα να αντιστοιχίσει την ανάγνωση με την επιστήμη και την εξέλιξη του νου («ο νους την τροφήν ανιμώμενος αύξοιτο κατά σοφίαν και επιστήμην») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 3). Κάθε επιστήμη που παρατίθεται στο *Περί Γραμμάτων*, όπως η ιστορία, η φυσική φιλοσοφία, η ποίηση και η ρητορική, προσφέρει ξεχωριστά πολυσήμαντα οφέλη, όπως φρόνημα, βαθύτερη κρίση, σοβαρότητα και διανοητική εξάσκηση. Θεωρούνται μαθήματα που θα αξιοποιηθούν ως τα κατάλληλα εκπαιδευτικά εργαλεία για την βέλτιστη διάπλαση του ατόμου σε λόγιο και την «θεραπεία από κάθε αρρώστια του νου».⁴⁸ Αντιστοίχως, στο *Φιλοθέου Πάρεργα*, προωθούνται διάφοροι κλάδοι επιστημών μέσω των πολλαπλών αναφορών σε έργα ηθικής και ρητορικής σπουδαίων φιλοσόφων της αρχαιότητας αλλά και Νεότερων λογίων, για να εντυπωθεί πως η γνώση των διαφόρων επιστημών ευεργετεί την συγκρότηση ενός μορφωμένου αναγνώστη και κυρίως ανθρώπου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120-124). Αυτό το πρότυπο επιθυμούσε να αποτυπώσει στα έργα του ο Νικόλαος για τις επόμενες γενιές, για αυτό από εξαιρετός αναγνώστης-μαθητής ενσαρκώνει τον ρόλο του συγγραφέα- διδασκάλου (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 208-209).

Στην ανακεφαλαίωση των ωφελειών στο πρώτο μέρος του *Περί Γραμμάτων*, προστίθεται ως αξιόλογη η διαχρονική μέθοδος της αντιγραφής. Αποτελεί μία διαδικασία συνέχισης του αποτελεσματικού έργου της ανάγνωσης εφόσον εξασκεί την μνήμη και κυρίως εντυπώνει («ενιζάνει») νέα δεδομένα στην ψυχή (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 4). Προάγεται συγχρόνως και η τέχνη της μίμησης, κλασικό αρχαίο ελληνικό πρότυπο, το οποίο επικροτεί ο Νικόλαος -ήδη από νεαρή ηλικία⁴⁹-, αλλά και εξακολουθεί να προωθεί στα δύο έργα. Για την ακρίβεια, στα πρώτα λόγια του Γραϊκού λόγιου στο απόσπασμα, σχολιάζεται η πνευματική πρόοδος όσων διέφευγαν στην Ιταλία, χωρίς να αφήνει να υπονοηθεί η οποιαδήποτε έλλειψη πνευματικού μεγαλείου της Ελλάδας σε «βιβλία και σοφούς άνδρες» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 116). Η μεγαλύτερη στήριξη του συγγραφέα, ωστόσο, στην

⁴⁸ Εκτενώς αναφέρεται σε αυτό ο Νικόλαος : «και ιστορίαί μεν φρονήσεως, ποιήσεις δε αγχινοίας [...] μαθήματα λεπτύνει τον νουν, η δε φυσική φιλοσοφία βαθείαν την περί των πραγμάτων κρίσιν καθίστησι [...]» (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 5).

⁴⁹ Στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, για την βιογραφία του Νικόλαου Μαυροκορδάτου δίνονται αυτές οι πληροφορίες.

αμετάβλητη αξία του αρχαίου κόσμου επέρχεται με το εγκώμιο προς την αρχαία ελληνική γλώσσα και τις γραπτές της πηγές που συνιστούν τη δική του παράδοση, αφού είναι Έλληνας. Στο δεύτερο μέρος του *Περί Γραμμάτων*, εκφράζεται η δυσφορία του συγγραφέα για την απουσία χρήσης έργων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων ως σταθερές πηγές για την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 5-6). Αποτελεί για τον ίδιο, γλώσσα της σύγχρονης λογιούσνης, την οποία πιστεύει ότι δικαιωματικά έχει κληρονομήσει. Θεωρεί πως η κατάκτησή της θα επέλθει μόνο με την σοβαρή μελέτη έργων του Ξενοφώντα, του Θουκυδίδη, του Πλάτωνα και του Δημοσθένη, τα δημιουργήματα των οποίων προτείνει ως σημαντικά και στο *Φιλοθέου Πάρεργα* (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118-122).

Η «ιερή τετράδα» των προαναφερθέντων συγγραφέων, όπως αποκαλούνται στο *Περί Γραμμάτων*, επιλέγεται επίμονα να επευφημείται και να προτείνεται από τα δύο έργα για ξεχωριστούς λόγους. Όσον αφορά στον Πλάτωνα, θεωρείται επιλογή ανάγνωσης στο πλαίσιο της ηδονής που προσφέρει καθώς και για το σοβαρό ύφος γραφής που εντοπίζεται στους λόγους του (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 118). Στον εκτενή κατάλογο έργων τοποθετείται ως ο ιδανικότερος συγγραφέας για όποιον επιθυμεί να αφιερωθεί στην φιλοσοφία (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7). Ακολούθως στο *Φιλοθέου Πάρεργα*, επισημαίνεται η επανειλημμένη ανάγνωση -από τον Γραικό- του Δημοσθένη, ως σπουδαίο πρότυπο παράθεσης ιδεών με ακρίβεια (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120). Αντίστοιχα, υποδεικνύεται για την διδασκαλία της ρητορικής και της κατανόησης της αττικής γλώσσας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 6). Η επικύρωση των επαινετικών λόγων του Νικόλαου για τον Δημοσθένη και τον Πλάτωνα, επιβεβαιώνεται και από την κατοχυρωμένη θέση τους στην σύνθεση της βιβλιοθήκης των Μαυροκορδάτων, με τα έργα *Δημοσθένους τα άπαντα*, *Δημοσθένους περί στεφάνου λόγος*, *Δημοσθένους Γνωμολογία* και *Πλάτωνος τα άπαντα*, όπως αυτά εντοπίζονται στον διαμορφωμένο κατάλογο του Κωσταντίνου Μαυροκορδάτου (IORGA N., 1914, 22-27).⁵⁰

Ανώτερη θέση για τη σπουδαιότητα και χρησιμότητα των βιβλίων του, εμφανίζεται να κατέχει και ο Ξενοφώντας, καθώς πρώτα εντάσσεται με όσους

⁵⁰ Βασική πηγή για την σύσταση της βιβλιοθήκης της οικογένειας των Μαυροκορδάτων αποτελεί ο κατάλογος των έργων από τον Κωσταντίνο Μαυροκορδάτο, υιό του Νικόλαου, με την κατηγοριοποίηση τους σε ιστορικά, ρητορικής, φιλολογικά, πολιτικά, θεολογικά στα ελληνικά, τούρκικα, λατινικά, ιταλικά και γαλλικά (IORGA N., 1914, 10-44).

ταυτίζεται απόλυτα ο λόγιος στο *Φιλοθέου* και έπειτα εγκωμιάζεται για την ευγένεια, την γλαφυρότητα του λόγου και την σοφία που αξιόλογα μεταφέρει με το έργο *Κύρου παιδεία* (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 6). Ο συγγραφέας εντοπίζεται και στην κατηγορία των ιστορικών έργων στον κατάλογο του Κωσταντίνου, με τα έργα *Ξενοφώντος τα άπαντα*, *Ξενοφώντος περί Κύρου παιδείας* και *Ξενοφώντος τα σωζόμενα* (ΙΟΡΓΑ, 1914, 9-28). Συμπληρωματικά, εκφράζεται η κριτική γνώμη του Νικόλαου για τον «πολυμαθέστατο» Πλούταρχο⁵¹, από τον οποίο -στις αναφορές στο *Φιλοθέου*- προσφέρονται ολοκληρωμένες διηγήσεις ειδικότερα σε βίους αρχαίων φιλόσοφων ενώ ταυτόχρονα εμφανίζεται στους επιλεγμένους συγγραφείς του δοκιμίου ως πηγή διδασκαλίας, εκτός από τα *Άπαντα* αλλά και για τα *Ηθικά* του (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7).

Πριν την ολοκλήρωση του λόγου του λόγιου Έλληνα στο απόσπασμα, διευκρινίζεται πως στην υψηλότερη θέση βιβλίων μελέτης, τοποθετούνται αυτά του Φράνσις Μπέικον. Εγκωμιάζεται εκτενώς ο συγγραφέας-φιλόσοφος για την «εφευρετικότητα, την φρόνηση, το βάθος, την κρίση του» και για τα έργα του που αποδίδονται με διορατικότητα, ακρίβεια και ειλικρίνεια συνδυάζοντας αρχαίες και νεότερες γνώσεις (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 126). Ο Νικόλαος εμφανώς φέρνει στην επιφάνεια την γοητεία που ασκεί ο Μπέικον αλλά η επιρροή του συναντάται εντονότερα στο *Περί Γραμμάτων* διότι «υπό το πρίσμα του βακωνικού ωφελιμισμού» συγγράφει στην αρχή τις δικές του απόψεις για την επικερδή αναγνωστική διαδικασία και εισάγοντας προτάσεις έργων (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 305-307). Η γνωριμία με τον Μπέικον προέκυψε νωρίτερα, από την αποστολή μίας έκδοσης του έργου του από τον Le Clerc προς τον Νικόλαο, και την αντιγραφή της έκδοσης από τον ίδιο στα λατινικά και με σχόλια στα ελληνικά (BOUCHARD, 2021, 72). Ακόμη, η διατήρηση του θαυμασμού προς τον Μπέικον και η μετάδοσή της στις επόμενες γενιές Μαυροκορδάτων, διακρίνεται από την ύπαρξη έργου του στην ταξινόμηση βιβλίων από τον Κωσταντίνο Μαυροκορδάτο (ΙΟΡΓΑ, 1914, 36).⁵²

Συμπερασματικά, με τα δύο έργα του Νικόλαου συνειδητά φαίνεται να προωθείται μία εικόνα εξέλιξης του ατόμου σε πολλαπλά επίπεδα, όπως για

⁵¹ Ο Πλούταρχος θεωρείται γνώριμη πηγή για τον Νικόλαο επειδή υπάρχει η πληροφορία πως ο Le Clerc είχε αποστείλει μία έκδοση του Πλούταρχου δημοσιευμένη από τον Estienne σε 13 τόμους το 1572 (BOUCHARD, 2021, 74).

⁵² Εντοπίζεται στον κατηγορία των ηθικών έργων στα λατινικά με το λήμμα : Fr. Baconis de Verulamio sermones fideles, etc. 12°, Lugduni Batavorum, 1644. Comp. membr. Flay.

παράδειγμα στον γραπτό και προφορικό λόγο, στην σκέψη και στην ψυχή και από αναγνώστη σε λόγοιο. Επισημαίνεται από το *Περί γραμμάτων* πως η κατ' επανάληψη συγκροτημένη ανάγνωση και η μέθοδος της αντιγραφής επιδεικνύουν την συνύπαρξη και πρόοδο του χειρόγραφου και του έντυπου βιβλίου στην πρώιμη αυτή περίοδο της νεωτερικότητας (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 210). Προστίθεται ακόμη, η φράση «σπουδαίαις συνουσίαις», στην οποία αν αποδοθεί η ερμηνεία σημαντικές συγκεντρώσεις, αντιστοιχίζεται ακριβώς με την συζήτηση λογίων, που εξελίσσεται στο απόσπασμα του *Φιλοθέου Πάρεργα* και εκπροσωπείται η επικύρωση γνώσεων του ατόμου και η προσαρμογή του στην λογιότητα της εποχής. Ο ίδιος ο Νικόλαος μέσα από μελέτες των έργων του και των σημειώσεών του σε άλλα⁵³, αναδεικνύει το χρονικό διάστημα μετάβασης του στο «διανοητικό προφίλ αναγνώστη» (ΠΙΣΣΗΣ, 2021, 250). Επομένως τα δύο κείμενα αλληλοεπιδρούν σε ένα βαθμό και μαρτυρούν τον λειτουργικό ρόλο των βιβλίων για τον λόγοιο ουμανιστή εαυτό που πρεσβεύει ο Νικόλαος.

Β) Κατάλογοι έργων και Βιβλιοθήκη Μαυροκορδάτων

Με ακριβή παραδείγματα παρουσιάστηκε προηγουμένως ότι στα δύο έργα του Νικόλαου προκύπτει μία όμοια προβολή συγγραφέων που συνάδουν και με τον κατάλογο έργων που έχει καταγράψει ο Κωσταντίνος, υιός του Νικόλαου, αποδίδοντας μία ιδιαίτερα σαφή εικόνα της βιβλιοθήκης τους. Ωστόσο, δεν περιορίζεται σε αυτά τα ονόματα η λίστα των συγγραφέων από τα έργα που ταυτοχρόνως αντιστοιχίζονται με την πραγματική βιβλιοθήκη. Συγκεκριμένα, στο τρίτο μέρος του *Περί Γραμμάτων* παρατίθενται πολυάριθμοι τίτλοι έργων του Λουκιανού, τα οποία θεωρούνται απαραίτητα αναγνώσματα εξαιτίας του εξαιρετικού, σύμφωνα με τον Νικόλαο, χειρισμού του λόγου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 6). Υπάρχουν στην κατηγορία των φιλολογικών οι δύο πρώτοι τόμοι του *Λουκιανού Σαμοσατέως τα άπαντα* και το *Λουκιανού Σαμοσατέως διάλογοι ουράνιοι, ενάλιοι και νεκρικοί* αλλά και στα ηθικά το *Λουκιανού Σαμοσατέως περί του μή ραδίως πιστεύειν την διαβολήν* (ΙΟΡΓΑ, 1914, 26-29). Στις κυριότερες προτάσεις του καταλόγου του *Περί*

⁵³ Τα ίχνη παρασελίδων σημειώσεων ή σχολίων του Νικόλαου και παρατηρούνται σε διάφορα βιβλία, ένα από αυτά είναι ο τόμος *Bibliothèque ancienne et moderne* του Le Clerc (ΠΙΣΣΗΣ, 2021, 249).

γραμμάτων εμφανίζεται και ο Αίσωπος, ανήκοντας και στην θέση των μυθολογικών έργων με το *Αισώπου και ετέρων μύθοι, και έτερα διάφορα* (IORGA, 1914, 26).

Στο πλαίσιο διδακτικού χαρακτήρα του δοκιμίου και του τελικού καταλόγου του Νικόλαου, επικαλείται συγγραφείς με αξιόλογα επιστολικά έργα, ανάμεσα στα οποία βρίσκονται οι επιστολές του Ισοκράτη, τις οποίες τοποθετεί και ο Κωσταντίνος από τις πρώτες στην κατηγορία των ρητορικών με τα *Ισοκράτους λόγοι και επιστολαί* και *Ισοκράτους Αθηναίου σοφιστού λόγοι και επιστολαί* (IORGA, 1914, 9-29). Ακολουθούν ο Λιβάνιος και ο Πολυδεύκης, που σημειώνονται από τον Κωσταντίνο με τα έργα *Λιβανίου σοφιστού επιστολαί* και *Ιουλίου Πολυδεύκου Ονομαστικών* (IORGA, 1914, 10-26). Αξιοσημείωτη για την μεταπτυχιακή αυτή μελέτη αποτελεί η προσθήκη του Φαλάριδος και των επιστολών του στο δοκίμιο ως μορφωτικό εργαλείο, που αποδεικνύεται ότι κατείχε η οικογένεια Μαυροκορδάτων στα φιλολογικά τους έργα με το *Φαλάριδος Ακραγαντίνου τυράνου επιστολαί* (IORGA, 1914, 29).

Μεταβαίνοντας στο απόσπασμα του *Φιλοθέου Πάρεργα*, γίνονται αντιληπτά ακόμα περισσότερα ονόματα συγγραφέων στις αναγνωστικές προτιμήσεις του Μαυροκορδάτου. Το ενδιαφέρον για βιογραφίες αποκαλύπτεται από την αναφορά στον Διογένη Λαέρτιο και τον Κορνήλιο Νέποτα με τα αντίστοιχα έργα, *Διογένους Λαέρτιου περί βίων, δογμάτων και αποφθεγμάτων των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων βιβλία* και το *Cornelius Nepos Minelli* (IORGA, 1914, 18-37). Στην προσεγμένη γραφή των λεγόμενων του λόγιου ομιλητή παρατηρούνται και άλλοι επιστημονικοί κλάδοι, όπως η ιατρική με εκπρόσωπο τον Διοσκουρίδη⁵⁴ και η ιστορία με τον Ηρόδοτο, τα έργα των οποίων έχουν συμπεριληφθεί σε αντίστοιχες ομαδοποιήσεις με τους τίτλους *Διοσκουρίδου τα σωζόμενα* και *Ηροδότου Αλικαρνασέως ιστοριών λόγοι* (IORGA, 1914, 10-12). Η μεγαλύτερη ποικιλία έργων, στα οποία έμπρακτα αφιερώνεται ο συγγραφέας, είτε αφορούν το έπος με τον Όμηρο και τα *Ομήρου Ιλιάς και Οδύσσεια, Ομήρου τα άπαντα μετά σχολίων*, είτε το δραματικό είδος ποίησης με τον Ευριπίδη και το *Ευριπίδου τραγωδία ευρισκομέναί άπασαι*, αλλά δεν παραλείπεται η λυρική ποίηση του Πίνδαρου με τα έργα *Πινδάρου Ολύμπια, Νέμεα, Πύθια, Ίσθμια* και *Πινδάρου Ολυμπιακά* και η φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη με το *Αριστοτέλους τα*

⁵⁴ Όπως αναφέρεται σε υποσημείωση, πρόκειται για γιατρό και συγγραφέα με τον οποίο φαίνεται να συμφωνούν οι απόψεις του Νικόλαου για την αποφυγή προλήψεων και δεισιδαιμονιών (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 224).

ευρισκόμενα άπαντα (IORGA, 1914, 11-119). Τέλος, στην διαμόρφωση κριτικής και σταθερής γνώμης του Νικόλαου για όλους τους συγγραφείς, συνέβαλε ο «σοφός» Λογγίνος με το έργο *Περί Ύψους*⁵⁵ όπως δηλώνεται εμμέσως από τον Νικόλαο στο *Φιλοθέου Πάρεργα* και στον κατάλογο με το *Διονυσίου Λογγίνου περί ύψους, και τα άλλα ευρισκόμενα μετά παρασημειώσεων* (IORGA, 1914, 17).

Ανεξαρτήτως της συσχέτισης των δύο έργων και της κατοχής των όσων έργων επισημαίνονται συνεχώς σε αυτά, η «ιδεατή βιβλιοθήκη» των Μαυροκορδάτων που προβάλλεται θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας πνευματικός «θησαυρός» και διετέλεσε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του συγγραφικού χαρακτήρα του Νικόλαου και των ακόλουθων γενιών που είχαν το προνόμιο πρόσβασης σε αυτήν. Αποτελούσε ένα αξιοθαύμαστο εργαλείο, υπό συνεχή εμπλουτισμό, στην προσπάθεια να στηριχθεί η άποψη πως η σφαιρική μόρφωση είναι το πρωταρχικό προσόν ενός μελλοντικού πολιτικού ηγεμόνα (ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, 2021, 216-217). Ο πολιτικός αυτός ρόλος του Νικόλαου, του έδινε την δυνατότητα να βρίσκεται σε σημαντικές στιγμές γνωριμίας της ανατολικής με την δυτική πλευρά λειτουργώντας ως μάρτυρας, διερμηνέας στις ανταλλαγές ιδεών και νοοτροπιών, αποκτώντας μία ανωτερότητα ήθους σε μία πολιτισμική πραγματικότητα (ΚΑΜΠΕΡΙΔΗΣ, 2021, 299-304). Αυτό αποτυπώνεται στα έργα του και στην «βιβλιοθήκη», η οποία εκφέρεται ως «μήτρα γνώσης» και «κόμβος επικοινωνιακών ροών» (ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΣ, 2021, 230-231).

Αυτός ο προσδιορισμός «της βιβλιοθήκης» ευσταθεί καθώς υπάρχουν και άλλα ευρήματα και έργα που διευρύνουν τον ορίζοντα γνώσης, θαυμασμού και επαφών του Νικόλαου. Αναλυτικότερα, οι καταβολές από την οικογένεια Μαυροκορδάτων σε εκπαιδευτικό και πολιτισμικό επίπεδο είναι η πρώτη και κυρίαρχη εξήγηση για την επιρροή και την εκτίμηση που τρέφει προς τους Ρωμαίους. Ο πατέρας του Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ασχολήθηκε εκτενέστερα αφιερώνοντας χρόνο στην συγγραφή της ιστορίας και του μεγαλείου του ρωμαϊκού κόσμου όπως αυτό αποδεικνύεται στο έργο *Τα Ρωμαϊκά* του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (ΤΖΕΛΕΠΗΣ, 2020)· η ασχολία αυτή βέβαια μπορεί να εξηγηθεί καθώς ο ίδιος είχε φοιτήσει στο Κολέγιο του Αγ. Αθανασίου της Ρώμης και στα πανεπιστήμια της

⁵⁵ Σε τρεις κατά σειρά υποσημειώσεις της έκδοσης του, ο Bouchard εντοπίζει την επιρροή που δέχτηκε ο Νικόλαος από το έργο του Λογγίνου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223).

Μπολώνιας και της Πάδοβας⁵⁶ (ΤΖΕΛΕΠΗΣ, 2021, 225-226). Με προσεκτικότερη παρατήρηση ακόμη, στο *Φιλοθέου Πάρεργα* γίνεται ευδιάκριτο ότι στην αρχή του λόγου του Έλληνα, επισημαίνεται η ευρεία μόρφωση που προσέφερε η Ιταλία ως αμοιβαία ανταπόδοση για την πνευματική σοφία που μετέδωσαν όσοι κατέφυγαν σε αυτήν μετά την άλωση της Πόλης, αλλά και προς το τέλος με ένα είδος εγκωμίου «τη Ρωμαίων πολιτεία» ως την καρποφόρα γη ηρώων, γνώσης, λογιουσύνης και πολιτισμού (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 116, 123). Για την στήριξη των ισχυρισμών του αναφέρεται στην ποιότητα των έργων του Κικέρωνα και την μεγάλη απόλαυση που του προσφέρουν (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 122). Τα συγγράμματα και οι λόγοι του Κικέρωνα αποδίδουν ένα ακριβές δείγμα της θαυμαστής παιδείας της ρωμαϊκής κοινωνίας, που ακολουθούσε ως βασικό πρότυπο ο Νικόλαος διότι είχε στην κατοχή του έργο με τίτλο *Ciceronis de officiis* (ΙΟΡΓΑ, 1914, 44). Σύμφωνα με φιλολογικές έρευνες, έχει υποστηριχθεί η ομοιότητα των απόψεων τους σε αυτό το έργο του Κικέρωνα με το *Περί Καθηκόντων* του Νικόλαου καθώς αναφέρονται στην ανωτερότητα της ανθρώπινης φύσης έναντι των ζώων και στην δίκαιη συμπεριφορά του ατόμου προς τον συνάνθρωπο του (ΡΑΠΤΗΣ, 2010, 39-41). Εκτός από τον Κικέρωνα φαίνεται πως αξιολογούσε θετικά έργα που αφορούσαν την ιστορική ηγετική μορφή του Ιούλιου Καίσαρα και του Μάρκου Αντώνιου, εφόσον συναντάται στα ελληνικά και στα λατινικά το *Ιούλιου Καίσαρος τα σωζόμενα άπαντα* και το *Μάρκου Αντωνίου αυτοκράτορος των εις εαυτόν βιβλία* (ΙΟΡΓΑ, 1914, 18,33).

Ο έπαινος του ρωμαϊκού πολιτισμού συνεχίζεται και στο *Περί Γραμμάτων* όπου ο Νικόλαος τοποθετεί στην αναγκαία λίστα ονομάτων συγγραφέων και αυτό του «Ιουλιανού βασιλέως»⁵⁷, έχοντας εντάξει και το *Ιουλιανού αυτοκράτορος τα σωζόμενα* στα σημαντικά ρητορικά σε ελληνικά και λατινικά (ΙΟΡΓΑ, 1914, 15). Στο γράμμα του Σκαρλατάκη⁵⁸, μία από τις κυριότερες πηγές για την πληθώρα έργων που αντιστοιχίζονται με την πραγματική βιβλιοθήκη των Μαυροκορδάτων, δηλώνεται ακόμη ότι κατέχουν «ταις μεταμορφώσαις του Οβίδιου μεταγλωττισμένον», το

⁵⁶ Η πληροφορία αυτή δηλώνεται από τον Bouchard στην υποσημείωση 73 (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 222).

⁵⁷ Συμπεριλαμβάνεται στην τελικά ποικιλία ονομάτων στο τρίτο μέρος του *Περί Γραμμάτων* (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7).

⁵⁸ Αποτελεί έναν σύμμεκτο κώδικα που εκδόθηκε από την Cornelia Papacostea-Danielopoulou και περιέχει δύο επιστολές, μία αχρονολόγητη του Σκαρλάτου προς τον ιατρό Θωμά Τεσταμπούζα και την χρονολογημένη απάντησή του τελευταίου. Σε αυτή την επιστολή εμπεριέχονται αρκετοί τίτλοι έργων και συγγραφέων που φαίνεται να ανήκουν στην πραγματική Βιβλιοθήκη της οικογένειας (ΤΑΜΠΑΚΗ, 2017, 8-9).

μεταφρασμένο έργο του Οράτιου από την Madame Dacier και έργο πολιτικού σχολιασμού για τον Κορνήλιο Τάκιτο από τον σατιρικό συγγραφέα Trajano Boccalini (PAPACOSTEA-DANIELOPOULOU, 1990, 7). Ο Σκαρλάτος αποκαλύπτει αρκετά ακόμα ονόματα συγγραφέων των οποίων τα έργα διαβάζονταν από τον κύκλο των Μαυροκορδάτων και συμπληρώνουν την εικόνα της «ιδεατής βιβλιοθήκης». Ο Νικόλαος εντρύφησε αρκετά σε τραγωδίες και κωμωδίες του Ρουσσώ, σε κωμωδίες του Μολιέρου στα ιταλικά, σε σάτιρες του Νικολά Μπουαλώ, μύθους του La Fontaine και σε δοκίμια του Montaigne⁵⁹, έργα των τελευταίων επιβεβαιωμένα υπάρχουν ταξινομημένα στα φιλοσοφικά και στα γαλλικά (IORGA, 1914, 39).

Ισχυρότερη παρουσία στην επιστολή του γιου του Νικόλαου αλλά και στο *Φιλοθέου Πάρεργα* αποτελεί ο Φενελόν με το υψηλό ποιοτικό επίπεδο των έργων του (PAPACOSTEA-DANIELOPOULOU, 1990, 8). Ο Φενελόν είχε κατορθώσει «να απορροφήσει το ελληνικό μεταφραστικό και αναγνωστικό ενδιαφέρον» με τα έργα του, τα οποία είχε συνθέσει με διδακτικό σκοπό κατά το διάστημα που ασκούσε το επάγγελμα του παιδαγωγού στους εγγονούς του Λουδοβίκου ΙΔ΄ (ΣΤΕΣΗ, 2025, 110). Στο *Φιλοθέου Πάρεργα* δίνεται έμφαση στην ανάγνωση του έργου «Οδοιπορίας του Τηλέμαχου» (*Les Aventures de Telemaque*), η πρώτη έντυπη μετάφραση του οποίου με τον τίτλο «Τύχαι Τηλεμάχου» έγινε «κατ' επιταγήν» του Νικόλαου (ΤΑΜΠΑΚΗ, 2017, 13). Με το παιδαγωγικό και μυθοπλαστικό αυτό αφήγημα, ο Φενελόν στόχευε στην μετάδοση θεολογικών και πολιτικών θέσεων, πνευματικών ιδεών και νεωτερικών ιδεών αγωγής, οι οποίες παρακίνησαν την πρώτη μεταφραστική απόπειρα από τον Νικόλαο (ΣΤΕΣΗ, 2015, 113). Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Bouchard, η τάση του Νικόλαου για ανάμειξη στην μακροχρόνια διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων αποδίδεται στην επιρροή που δέχτηκε από τον Φενελόν, καθώς ο Νικόλαος συμφωνεί με τα λεγόμενα του στο έργο *Lettre à l' Academie* (Επιστολή στην Ακαδημία) (BOUCHARD, 2021, 76-77). Κοινό τους σημείο παραμένει η ευρύτατη κλασική τους παιδεία και η αγάπη τους για την μελέτη έργων που την προάγουν, γεγονός που δηλώνονται από τον Νικόλαο και σε πολλά σημεία στο *Φιλοθέου Πάρεργα* (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223-225). Διακριτή γίνεται στο *Φιλοθέου Πάρεργα* η μελέτη έργων και του Μακιαβέλλι διότι είναι εξ αρχής βέβαιο πως ο συγγραφέας και το έργο του ήταν ήδη γνωστά για την οικογένεια Μαυροκορδάτων, αφού στο έργο

⁵⁹ Δεν γίνονται επιγραμματικές αναφορές αλλά υπάρχουν επαινετικοί χαρακτηρισμοί από τον Σκαρλάτο (PAPACOSTEA-DANIELOPOULOU, 1990, 6-7).

Φροντίσματα του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου εντοπίζονται κάποια σημεία με αποφθέγματα από τα έργα του Μακιαβέλλι (ΔΗΜΑΡΑΣ, 1992, 140). Ο Νικόλαος φαίνεται να είχε διαβάσει τους τόμους των έργων του, στα περιθώρια των οποίων εντοπίζονται σημειώσεις με διάφορες τυπολογικές μορφές και κυρίως αρνητικά σχόλια του ίδιου⁶⁰ θεωρώντας γενικότερα τις εκτιμήσεις για την διοίκηση και τις θεωρίες περί ηγεσίας που διατυπώθηκαν από τον Μακιαβέλλι εντελώς επιφανειακές, ενώ δεν είναι λίγα όσα τους διαφοροποιούν⁶¹ και εντείνουν το χάσμα απόψεων μεταξύ τους (ΠΙΣΣΗΣ, 2021, 251-252).

Γ) Συγγραφείς στο *Battle of the Books* και η «Βιβλιοθήκη» του Jonathan Swift

Σε μία απατηλά απλή εικονική-ηρωική αφήγηση της φιλονικίας που εξελίσσεται ανάμεσα στα βιβλία Αρχαίων και Σύγχρονων στην Βασιλική Βιβλιοθήκη του παλατιού του Αγίου Ιακώβου, με γενικότερο στόχο την επικράτησή τους στο όρος του Παρνασσού⁶², γίνεται διακριτό ότι ο Σουίφτ παραθέτει μία ποικιλία συγγραφέων υπερασπιστών είτε του αρχαίου και ρωμαϊκού προτύπου γνώσης είτε της σύγχρονης εξελισσόμενης δύναμης (SWIFT, 1992, 25-66). Με βάση την δική του κριτική σκέψη και με μόνιμα συμπεριλαμβανομένη «την δύναμη της ειρωνείας του», κάθε συγγραφέας έχει έναν συγκεκριμένο ρόλο υποδηλώνοντας σε μεγάλο βαθμό την πραγματική του εικόνα (KATHREEN WILLIAMS, 2002, 59). Ακριβώς μετά το σημείο της εγκιβωτισμένης αλληγορίας με την μέλισσα και την αράχνη και τον λόγο του Αισώπου όπου είχε επέλθει μεγαλύτερη ένταση και εχθρότητα ανάμεσα στις δύο ομάδες, σημειώνεται στην ομάδα των Σύγχρονων ένας ακριβής κατάλογος σπουδαίων ονομάτων που συγκροτούν το «πεζικό και ιππικό» δυναμικό τους για την επικείμενη σύγκρουση (SWIFT, 1992, 48-49).

⁶⁰ Δηλώνεται σε υποσημείωση από τον Bouchard ότι οι συγκεκριμένοι τόμοι βρίσκονται σήμερα στην Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 223).

⁶¹ Μία από τις διαφορές είναι ότι ο Μακιαβέλλι στο βιβλίο του *Discorsi* επιχειρηματολογεί πως η ιδέα της αρετής αποτελεί επίκτητη ιδιότητα, σε αντίθεση με τον Νικόλαο που επιχειρηματολογεί και εξηγεί στο έργο *Περί Καθηκόντων* πως η αρετή θεωρείται έμφυτη (ΠΙΣΣΗΣ, 2021, 256-259).

⁶² Όπως έχει δηλωθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο στο γράμμα του Σκαρλάτου επαινείται ο Boccallini για τα υψηλά νοήματα που εντοπίζονται στα έργα και σε αντίστοιχη υποσημείωση αναφέρεται ο τίτλος του έργου *Ragguagli di Parnaso* (PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, 1990, 8).

Στις σημαντικές αναφορές για την διεκδίκηση της αρχηγίας και καθοδήγησης του ιππικού σε έντονο κλίμα διαφωνίας, περιλαμβάνονται ο Τζον Μίλτον⁶³, ο Τζόρτζ Γουίδερ, ο Τορκουάτο Τάσσο⁶⁴ και ο Ντράιντεν, ωστόσο σε ανώτερες θέσεις από αυτούς παρουσιάζονται ο Κουόλυ -το τέλος του οποίου στην μάχη επιφέρει ο Πίνδαρος- και ο Ντεπρώ⁶⁵ (SWIFT, 1992,48). Στους δυνατότερους ηγέτες των Σύγχρονων συγκαταλέγονται ο Γάλλος φιλόσοφος και θεολόγος Pierre Gassendi, ο Ρενέ Ντεκάρτ και ο Τόμας Χομπς, αντιπροσωπεύοντας την αστείρευτη πρόοδο της σύγχρονης φιλοσοφίας και επιστήμης η οποία παρουσιάζεται από τον Σουίφτ με την εικόνα των τριών να στοχεύουν με τα βέλη τους εκτός της γης και φτάνοντας «εις μετεωρίτας ή [...] εις άστρα» (SWIFT, 1992, 48). Στην συνέχεια εμφανίζονται ο Θεόφραστος Παράκελσος και ο Γουίλιαμ Χάρβυ να ηγούνται κι άλλων πολεμιστών, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από τον Σουίφτ αντιπαθείς, άσχημοι, ογκώδεις με δηλητηριασμένα όπλα (SWIFT, 1992, 48). Ακολουθεί η παρουσίαση του πεζικού στην οποία ανήκουν συγγραφείς ιστορίας, όπως για παράδειγμα οι Ιταλοί Ενρίκο Ντάβιλα και Πόλυντορ Βίρτζιλ, ο φλωρεντιανός Φρανσίσκο Γκουιττάρντινι και ο Άγγλος Γουίλιαμ Κάμτεν καθώς και αξιόλογοι μαθηματικοί όπως ο Γιόχαν Μίλερ και ο Τζων Γουίλκινς (SWIFT, 1992, 49, 82). Με αρκετά επικριτικό σχολιασμό, συστήνονται από τον Σουίφτ και οι υπόλοιποι που κατατάσσονται υπέρ του στρατεύματος των Σύγχρονων, διότι εμφανίζονται για να αγωνιστούν «χωρίς όπλα, θάρρος ή πειθαρχία» υπό τις υποδείξεις του Ακινάτη και του Ρομπέρτο Μπελαρμίνο, ενώ κάποιοι ακόμα ακολουθούν τον Σερ Ρότζερ Λ' Εστρέινζ με απώτερο σκοπό να προκαλέσουν κακό και να λεηλατήσουν (SWIFT, 1992, 49, 83).⁶⁶

Σε ανάλογες θέσεις αλλά με λιγότερο αριθμό συγγραφέων συγκριτικά παρουσιάζεται από τον Σουίφτ και το στράτευμα των Αρχαίων. Στο ιππικό αναλαμβάνει ο Όμηρος και σε ελαφρώς κατώτερη θέση ο Πίνδαρος, ενώ το πεζικό

⁶³ Βρετανός ποιητής που συγγράφει στην περίοδο ακμής της Αναγέννησης με αναπτυγμένο ουμανιστικό πνεύμα καθώς ακολουθεί συνδυαστικά και τα διδάγματα του Πλάτωνα με την χριστιανική διδασκαλία (ΛΥΣΣΑΡΗ, 2016, 1433).

⁶⁴ Σημαντικός ποιητής και συγγραφέας του επικού ποιήματος με τίτλο *Η ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ (La Gerusalemme liberata)* (1581) το οποίο αναφέρεται στην μάχη μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων στο τέλος της Πρώτης Σταυροφορίας στο διάστημα της πολιορκίας της Ιερουσαλήμ το 1099 (ΖΗΡΑΣ, 2016, 2150).

⁶⁵ Αν και στο έργο είναι σαν ένας αρχηγός των Σύγχρονων, αποτέλεσε από τους κυριότερους υπερασπιστές των Αρχαίων μεταφράζοντας πολλά έργα τους (SWIFT, 1992, 82).

⁶⁶ Όπως έχει προαναφερθεί σε κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, η παρουσίαση των Σύγχρονων συγγραφέων από τον Σουίφτ προβάλλει εντονότερα την τάση του υπέρ των Αρχαίων, αλλά δημιουργεί και ένα αμφιλεγόμενο κλίμα όταν παραλλήλως τονίζονται τα προτερήματα των ενεργειών τους.

διευθύνουν ο Ηρόδοτος και ο Λίβιος (SWIFT, 1992, 49). Τους τοξότες έχουν ανατεθεί να οργανώσουν ο Πλάτωνας με τον Αριστοτέλη, ως «αρχιμηχανικός» δηλώνεται ο Ευκλείδης και στην γενικότερη σύσταση του στρατεύματος περιλαμβάνονται ο Ιπποκράτης, ο Ισσαάκ Βόσιους και ο Sir William Temple (SWIFT, 1992, 49). Στην αρχική μορφή της ομάδας των Αρχαίων ο Σουίφτ έχει επιλέξει να ενσωματώσει από τις σημαντικότερες παρουσίες της αρχαιότητας με μερικές ακόμη προσθήκες -τον Βιργίλιο, τον Αίσωπο και τον Λουκανό- με τους οποίους εκπροσωπείται η σταθερότητα της αρχαίας γνώσης και αρετής (MUELLER, 2003, 204). Ο ενεργός ρόλος για μερικούς από αυτούς στην τελική έκβαση των επιθέσεων έναντι των Σύγχρονων δίνει την δυνατότητα να παρατηρηθεί διεξοδικότερα και να συγκριθεί ο τρόπος που αναφέρονται πρώτα οι ίδιοι οι Αρχαίοι αλλά και κάποιοι Σύγχρονοι στα δύο έργα *Φιλοθέου Πάρεργα* και *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* του Νικόλαου Μαυροκορδάτου.

Διακεκριμένη θέση κατέχει ο Πλάτωνας στο *Battle of the Books*, όπου εμφανίζεται σε αξιοζήλευτα ανώτερη θέση υπέρ των Αρχαίων καθώς δηλώνεται ότι δέχτηκε επίθεση εκδίωξης του από τον Τζων Ντανς Σκότους, υπέρμαχο της Αριστοτελικής θεωρίας της Δύσης (SWIFT, 1992, 30). Στο σημείο αφήγησης όπου οι Σύγχρονοι προσπαθούν να αναδείξουν την αυθεντικότητά τους στην προετοιμασία του στρατεύματός, ο Σουίφτ τοποθετεί τον Πλάτωνα σε ρόλο κριτή να ειρωνεύεται την «αστεϊάν κατάστασιν» των αντιπάλων καθώς έχουν στην κατοχή τους «ψωράλογα» και «εκ σαπισμένου ξύλου» πανοπλίες και με χλευαστικό ύφος να ορκίζεται ότι πιστεύει την ικανότητα τους (SWIFT, 1992, 36). Σε μία πρώτη ανάγνωση της δράσης, στην οποία παρουσιάζεται ο Πλάτωνας, θα μπορούσε να στηριχθεί ο ισχυρισμός πως ο Σουίφτ χρησιμοποιεί τον αρχαίο συγγραφέα και φιλόσοφο προς όφελος της πλευράς των Αρχαίων, ωστόσο υπολογίζεται η εικασία πως ο Σουίφτ αξιολογεί τον Πλάτωνα για την δική του κριτική σκέψη, γεγονός που εμπεριέχεται σε προβληματισμούς και σχόλια του Σουίφτ σε χειρόγραφες σημειώσεις έργων του⁶⁷. Αναφορά στον Πλάτωνα πραγματοποιείται και στο *Φιλοθέου Πάρεργα* αλλά σε επαινετικό ύφος από τον Νικόλαο, εφόσον επισημαίνει την ευχαρίστηση της ανάγνωσης των έργων του *Περί Πολιτείας* και *Νόμοι* (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 119). Σε

⁶⁷ Κατά την δεκαετία του 1720, ο Σουίφτ αποτυπώνει τις κριτικές του σκέψεις σε χειρόγραφες σημειώσεις σε έργα με ένα ερευνητικό και επικριτικό ύφος. Τα βασικά του θέματα αποτελούν ο προβληματισμός για την κριτική ικανότητα όλων των συγγραφέων, αλλά και η επιρροή που δέχεται η κρίση των συγγραφέων με βάση κάποιο φιλομοναρχικό αίσθημα (PADDY BULLARD, 2015, 72-73).

ανάλογο πλαίσιο στο *Περί γραμμάτων*, ο Πλάτωνας ανήκει στους αρχαίους συγγραφείς που θεωρούνται απαραίτητη επιλογή για την εκμάθηση και εμπέδωση της ελληνικής γλώσσας (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7).

Μετά την εκτενή αλληγορία στο έργο φαίνεται να διαθέτει ενεργότερο ρόλο ο Αίσωπος, ο οποίος εμφανίζεται να δράττεται της ευκαιρίας και να εκφωνεί έναν λόγο με σημαντικότερο το επιχείρημα κατανόησης και σύγκρισης των προτερημάτων και ελαττωμάτων και των δύο πλευρών (SWIFT, 1992, 44-45). Έχοντας την εικόνα του παρατηρητή και του ειρηνοποιού, παρά το γεγονός ότι -όπως δηλώνεται πρωτύτερα στο έργο- αδικήθηκε όταν ο τότε έφορος της βιβλιοθήκης Bentley «με υπέρμετρον σκληρότητα είχε ξεσκίσει το εξώφυλλό του [...] τον είχε δέσει εις μίαν προθήκην Σύγχρονων», αναγκάζοντάς τον να μεταμφιεστεί σε γάιδαρο ώστε να διαφύγει (SWIFT, 1992, 44). Ο Σουίφτ επομένως προωθεί την συμπεριφορά του Αισώπου, τον σεβασμό και την εκτίμηση «των κόπων» ακόμα και του αντιπάλου, δείγμα της αρχαίας ηθικής και ευπρέπειας που ο ίδιος υποστηρίζει (SWIFT, 1992, 45). Εκτίμηση προς το πρόσωπο του Αισώπου αποδίδει και ο Νικόλαος στο *Περί γραμμάτων* με τους Μύθους να προτείνονται στον κατάλογο των έργων προς ανάγνωση (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 6).

Στις ισχυρότερες παρουσίες του έργου συγκαταλέγεται ο Όμηρος, ως ο γενναιότερος πολεμιστής των Αρχαίων με πολλαπλές επιτυχημένες επιθέσεις εναντίον των Σύγχρονων, πρώτα των Άγγλων ποιητών Σερ Τζων Ντέναμ και Σάμιουελ Γουέσλυ αλλά με υψηλότερης σημασίας των Σαρλ Περρώ⁶⁸ και Σιερ ντε Φοντενέλ (SWIFT, 1992, 60). Οι δύο τελευταίοι είναι βασικοί υπερασπιστές των σύγχρονων επιστημών, υποστηρίζοντας την πεποίθηση πως οι Σύγχρονοι μπορούν να ξεπεράσουν τους Αρχαίους στις τέχνες και τα γράμματα, τους κυριότερους τομείς μάθησης που θέσπισαν οι Αρχαίοι σύμφωνα με τα αντεπιχειρήματα του Sir William Temple (MUELLER, 2003, 204).⁶⁹ Επιπρόσθετα, σε μερικά σημεία στην διαμάχη μπορεί να γίνει αισθητή η επιρροή των έργων του Ομήρου. Πιο συγκεκριμένα, κατά την διάρκεια των συγκρούσεων οι βοηθητικές επεμβάσεις των θεών, της Αθηνάς

⁶⁸ Ο Σαρλ Περρώ και τα έργα του *Le siècle de Louis le Grand* (1687) και *Parallèle des Anciens et des Modernes* (1688) αποτέλεσαν κύρια πηγή πληροφόρησης του Νικόλαου για την διαμάχη Αρχαίων και Νεοτέρων (BOUCHARD, 2021, 72-73).

⁶⁹ Το 1690 ο Temple επιλέγει να απαντήσει στον Φοντενέλ, ενισχύοντας την δική του κρίση για τους Σύγχρονους, θεωρώντας πως δεν μπορούν να προσθέσουν και να επιφέρουν ένα μεγαλύτερο αποτέλεσμα στην μάθηση και γνώση (MUELLER, 2003, 204).

(Παλλάδας), της Αφροδίτης και του Απόλλωνα, παραπέμπουν στην επέμβαση των θεών στα κατορθώματα των ηρώων που περιγράφονται στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* (SWIFT, 1992, 60, 65, 75). Παρατηρείται ακόμη να επαναλαμβάνεται η χρήση του αριθμού τρία στην στιγμή της επίθεσης προς τον Κάουλι («τρεις φορές ετράπηεις φυγήν και τρεις φορές δεν ηδυνήθη να δραπετεύσει»), στην σκηνή που ο Γούτοτον βρίσκει την πηγή νερού («τρεις φορές προσεπάθησε[...]τρεις φορές εγλύστηρσεν μεταξύ των δακτύλων του») και όταν ο Wotton επιτίθεται στον Temple («τρεις φορές υπεράνω της κεφαλής του»), εντοπίζουμε επίσης ένα πολυσήμαντο χαρακτηριστικό του Ομήρου που εντοπίζεται σε αναρίθμητα παραδείγματα και στα δύο έπη (SWIFT, 1992, 65-75). Τέλος, δεν μπορεί να παραλειφθεί η ομοιότητα της σκηνής που ο Ντράιντεν⁷⁰ προτείνει στον Βιργίλιο σε κλίμα ειρήνης και παύσης της μάχης να ανταλλάξουν πανοπλίες, με την σκηνή στην Ραψωδία Π της *Ιλιάδας* κατά την οποία ο Πάτροκλος ανταλλάσσει την δική του πανοπλία με αυτή του Αχιλλέα πριν επιτεθεί στον Έκτορα (SWIFT, 1992, 62). Με βεβαιότητα και όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο Όμηρος πρωτοστατεί στα αναγνώσματα και στην πραγματική βιβλιοθήκη του Νικόλαου (IORGA, 1914, 12).

Επόμενη υπολογίσιμη δύναμη των Αρχαίων στην φιλονικία αποτέλεσε ο Πίνδαρος, ο οποίος κατόρθωσε να έχει πρώτα θύματα του τον Τζων Όλντμαν και την Άφρα Μπεν, δηλαδή τους όχι και τόσο ικανούς μιμητές των ωδών του (SWIFT, 1992, 64, 84). Δεν θεωρείται τυχαίος ο εγκωμιαστικός λόγος της δύναμης του Πίνδαρου, αλλά ούτε και η σκληρότητά του απέναντι στον Κάουλι, καθώς ο ίδιος ο Σουίφτ γνωρίζει την συγγραφική σπουδαιότητα του Πίνδαρου αφού προσπάθησε να τον μεταφράσει αλλά και την επικείμενη αυστηρή κριτική που οφείλει να έχει ο οποιοσδήποτε Αρχαίος συγγραφέας απέναντι στους ανερχόμενους Σύγχρονους αντιγραφείς του (SWIFT, 1992, 65, 84). Επομένως, όμοιο αίσθημα θαυμασμού έχουν ο Σουίφτ με τον Νικόλαο, εφόσον στο *Φιλοθέου Πάρεργα* και στα «δημιουργήματα» που αφιερώθηκε ο πρωταγωνιστής Έλληνας λόγιος και αποδεικτικά ο Νικόλαος⁷¹, ανήκουν τα έργα του Πίνδαρου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 123).

⁷⁰ Συγκαταλεγόταν στην κατηγορία συγγραφέων που ο Σουίφτ, αγαπούσε να μισεί (BEAN HAMMOND, 2003, 80).

⁷¹ Έχουν προαναφερθεί σε υποκεφάλαιο της εργασίας, συγκεκριμένα έργα του Πίνδαρου που ανήκουν στον κατάλογο των βιβλίων της οικογένειας Μαυροκορδάτων (IORGA, 1914, 119).

Στις αξιοσημείωτες αναφορές αρχαίων συγγραφέων από τον Σουίφτ, σε αντιστοιχία με τα έργα του Νικόλαου, ανήκουν ο Ηρόδοτος και ο Αριστοτέλης. Όσον αφορά στον Ηρόδοτο, αν και δεν εμφανίζεται έντονα στην διάρκεια της φιλονικίας, δεν θα παραλειπόταν να συμπεριληφθεί στο στράτευμα των Αρχαίων από τον Σουίφτ καθώς ο ίδιος τον έχει μελετήσει⁷² και τον θαύμαζε για την ισότιμη αντιμετώπιση των Ελλήνων και των βαρβάρων στα έργα του αλλά και για την διακριτικότητα με την οποία αφήνει τους αναγνώστες να αντλήσουν την λανθάνουσα γνώση από την αφήγηση (PADDY BULLARD, 2015, 72-73). Στην περίπτωση της εμφάνισης του Αριστοτέλη στις πρώτες σκηνές της μάχης, ενώ ο στόχος ήταν ο Φράνσις Μπέικον - γεγονός που συνδέεται με την πραγματική εναντίωσή του προς την Αριστοτελική σκέψη και τον σχολαστικισμό-, τυχάνει να σκοτώνεται ο Καρτέσιος, ο οποίος ασπαζόταν τις φιλοσοφικές πεποιθήσεις του Αριστοτέλη (SWIFT, 1992, 58-59). Σύμφωνα με γενικές κριτικές για τον Σουίφτ είχε δηλωθεί πως οι γνώσεις και η ικανότητά του πλησίαζαν περισσότερο αυτή του Ομήρου και του Σαίξπηρ παρά του Αριστοτέλη, αλλά από την μεριά του ο Σουίφτ απεδείκνυε τον θαυμασμό του καθώς αποκαλούσε τον Αριστοτέλη «ένα πρόσωπο με την πιο ολοκληρωμένη ιδιοφυία που έζησε ποτέ» (DEGATEGNO-STUBBLEFIELD, 2006, 32). Ο Αριστοτέλης εμπεριέχονταν και στην βιβλιοθήκη του Νικόλαου, με τα *Πολιτικά* και τα *Περί Ηθικής* να μονοπωλούν τον αναγνωστικό του χρόνο (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 121).

Η γενικότερη θεματική προσέγγιση της διαμάχης Αρχαίων και Σύγχρονων στα έργα προς σύγκριση ώθησαν τον Νικόλαο και τον Σουίφτ στην αναπόφευκτη αναφορά στον Φάλαρι. Ο Σουίφτ αποδίδει μέσω της πλασματικής αφήγησης την εικόνα του τύραννου και συγγραφέα τονίζοντας μόνο την σχέση του με τους υπόλοιπους Σύγχρονους και την εμπλοκή στην διαφωνία τους (SWIFT, 1992, 72-73). Από την άλλη μεριά ο Νικόλαος στο *Περί Γραμμάτων* εμπεριέχει στα χρησιμότερα αναγνώσματα για την ελληνική γλώσσα τις επιστολές του τυράννου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7). Την μορφή αυτών των επιστολών επεδίωξε και ο ίδιος να μιμηθεί με διαφορετικό τρόπο και κίνητρο, σε απολογητικό ύφος για την εφαρμογή της απολυταρχικής του σκέψης κατά την διάρκεια τη ηγεμονίας του (BOUCHARD, 1975, 207). Η σφαιρική γνώση του Νικόλαου για την κρίσιμη περίοδο της διαμάχης

⁷² Είχε στην κατοχή του ένα αντίγραφο της έκδοσης της Ιστορίας του στην Γενεύη του 1618 και σε χειρόγραφες σημειώσεις αυτής της έκδοσης αναφέρεται σε αυτόν ως «Πατέρα της Ιστορίας» και πως του αξίζει ο υψηλότερος έπαινος (DEGATEGNO-STUBBLEFIELD, 2006, 35).

στην Ευρώπη προκύπτει από την επιστολική επικοινωνία με τους William Wake⁷³ και Le Clerc και των εκδόσεων με Νεότερους συγγραφείς που προμηθεύονταν και οι οποίοι σχετίζονταν με την φιλοσοφία και τις επιστήμες στο σύνολο τους (BOUCHARD, 2021, 69-73). Πρόκειται για τους Φράνσις Μπέικον, Τόμας Χομπς⁷⁴, τον κριτικό Μπουαλώ, τον Περρώ και τον Καρτέσιο, που μελετήθηκαν και ενσωματώθηκαν στην βιβλιοθήκη των Μαυροκορδάτων και ταυτοχρόνως κυριαρχούν στις συγκρούσεις που διεξήχθησαν στο *Battle of the Books* (BOUCHARD, 2021, 71-76).

Εκτός από την σύνδεση των έργων των δύο συγγραφέων ως προς την προσέγγιση των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και τις κοινές προτιμήσεις σε συγκεκριμένους συγγραφείς, γίνονται διακριτές οι απόψεις τους σχετικά με την διαμόρφωση και τον ρόλο της βιβλιοθήκης. Ο Σουίφτ δηλώνεται πως ενδιαφερόταν περισσότερο για την ανθεκτικότητα ενός βιβλίου και για την διατήρηση της διάρκειας ζωής του, όπως αναφέρεται και στο *A Tale of a Tub* «τα βιβλία όπως και οι άνθρωποι γεννιούνται με έναν τρόπο όμως μπορούν να χαθούν με άλλους χιλιάδες» (PADDY BULLARD, 2015, 65). Τον διακατείχε ακόμη η ελπίδα πως μέσα από τα έργα του θα μπορέσει να ιδρυθεί μία ακαδημία για την ανάδειξη της αγγλικής γλώσσας ώστε παλιά βιβλία να έχουν την δυνατότητα να διατηρήσουν την αξία τους και να μην παραμεληθούν εξαιτίας «ακατανόητων λέξεων και φράσεων» (PADDY BULLARD, 2015, 65). Η κακή μεταχείριση των έργων των Αρχαίων, τα οποία αποτελούσαν τα μεγαλύτερα σύμβολα αντοχής και φήμης, μνημεία για τους συγγραφείς, δεν γινόταν να συνεχιστεί από τις σύγχρονες βιβλιοθήκες (PADDY BULLARD, 2015, 65). Αυτή η ανησυχία που συμμαρμύζεται ο Σουίφτ, ότι τα έργα πρόκειται να απαξιωθούν γλωσσικά και να απομονωθούν συνάδει με την παρομοίωση που χρησιμοποιείται στο έργο για τις βιβλιοθήκες, ως «νεκροταφεία» όπου τα βιβλία θα εξαφανιστούν αφού πρώτα το εσωτερικό τους μετατραπεί «σε κόνις ή σκόληξ» (SWIFT, 1992, 28- 29).

Για αυτό τον λόγο ο Σουίφτ επέλεγε στα γραπτά του συνήθως να αντιμετωπίζει τις βιβλιοθήκες ως χώρους λογοτεχνικών συγκρούσεων, επίδειξης δύναμης πολιτισμικής υποταγής, παραμέλησης και παρακμής. Οι Σύγχρονες

⁷³ Στις επιστολές αυτές παρουσιάζεται αναλυτικά πως ο Wake προμηθεύει τον Νικόλαο με βιβλία Αρχαίων συγγραφέων και με έργα θεολογικού περιεχομένου δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι δεν εμποδίζεται η προσπάθεια ένωσης της Ανατολής με την Δύση, από την μεγάλη γεωγραφική απόσταση (TZIMAS, 2010, 90-94).

⁷⁴ Οι φιλόσοφοι αυτοί κατάφεραν να τονώσουν την δημιουργικότητα του Σουίφτ με σατιρική κατεύθυνση (BREAN HAMMOND, 2003, 80).

βιβλιοθήκες τίθενται στο προσκήνιο της σάτιράς του καθώς δεν συμφωνεί με την μεγέθυνση τους και την επακόλουθη ραγδαία ανάπτυξη έργων με υποβαθμισμένη λογοτεχνική ποιότητα, άποψη που εντοπίζεται και στα έργα του Sir William Temple (PADDY BULLARD, 2015, 66). Η αντίδραση του Σουίφτ βασίζεται σε ηθικούς λόγους, διότι θεωρεί ανέντιμη την συνήθεια απόκτησης βιβλίων χωρίς προσωπική επιδίωξη την γνώση αλλά αποκλειστικά και μόνο τον εντυπωσιασμό, ενώ συμπεριλαμβάνει και τις συνέπειες που επέρχονται με τον «κατακερματισμό της γνώσης από το βάρος της έκδοσης πλήθους βιβλίων» στην ελευθερία του ατόμου (PADDY BULLARD, 2015, 66). Υποστηρίζει την ευρυχωρία στις βιβλιοθήκες και στο μυαλό όσων τις επισκέπτονται επομένως η ελευθερία πρόσβασης, η απλότητα στην παρουσίαση και άρα η ουσιαστική επαφή με τα βιβλία, βασικές ιδέες τις οποίες συμμερίστηκαν κάποιες από τις μεγαλοπρεπείς βιβλιοθήκες που χτίστηκαν την χρονική περίοδο 1700-1717 στην Οξφόρδη και στο Κέμπριτζ⁷⁵ (PADDY BULLARD, 2015, 67).

Οι έντονοι ισχυρισμοί του Σουίφτ για τις Σύγχρονες Βιβλιοθήκες αποδεικνύονται από διακριτικές λεπτομέρειες και στο ίδιο το έργο. Εκτός της προφανούς επιλογής αναπαράστασης των γεγονότων σε μία βιβλιοθήκη, ειδικότερα την βασιλική βιβλιοθήκη του παλατιού του Αγίου Ιακώβου, επισημαίνεται η δυσαρέσκεια και η σύγχυση που προκαλείται από τον «συνωστισμό πολλών βιβλίων», τοποθετημένων με ανεξέλεγκτο τρόπο στα ράφια, γεγονός που συνδέεται με την απόλυτη πίστη του Σουίφτ στην ευρυχωρία των βιβλιοθηκών (SWIFT, 1992, 33-34). Επιπλέον, ο τρόπος προβολής των Σύγχρονων στο έργο αντικατοπτρίζει τις βιβλιοθήκες που δεν εγκρίνονται από τον Σουίφτ λόγω αναποτελεσματικής επίδειξης μεγέθους. Πιο αναλυτικά, σε όλο το έργο οι Σύγχρονοι είτε δεν εξελίσσονται από το βάρος τους («δυσκόλευε σκληρώς το δικόν του βάρος»), είτε λειτουργούν ως «σημαντικού μεγέθους» αράχνη, είτε υπερτερούν αριθμητικά στην οργάνωση πολεμιστών τους, με βασικό όμως αποτέλεσμα να είναι αδύναμοι, υπεροπτικοί και ηττημένοι (SWIFT, 1992, 32-48). Ακόμη και στο τελικό επεισόδιο με τους Bentley και Wotton, όπου ως κίνητρο εμφανίζεται η υπέρμετρη επιθυμία για λάφυρα και φήμη καταδεικνύεται η παραγωγή έργου από συγγραφείς με τον σκοπό να προκληθεί η προσοχή (SWIFT, 1992, 70-77).

⁷⁵ Στην επικοινωνία του με τον Pope και τον Μπόλινγκμπροκ είχε σχολιάσει : «Μία μεγάλη βιβλιοθήκη με μελαγχολεί, όπου ο καλύτερος συγγραφέας είναι τόσο στριμωγμένος και σκοτεινός όσο ένας αχθοφόρος σε μία στέψη» (PADDY BULLARD, 2015, 67).

Ο Σουίφτ επομένως, με το σατιρικό του ύφος και την θεματική του χώρου της βιβλιοθήκης αλλά και των βιβλίων, θίγει τις αντιρρήσεις του και τονίζει την επιθυμία του να διαφοροποιηθεί και με την δική του βιβλιοθήκη (PADDY BULLARD, 2015, 68). Ξεκίνησε με 600 τίτλους έργων και με σταδιακή επαφή με πρόσωπα όπως ο Pope, ο W. Congreve, John Stearne, ο Edward Harley, οι οποίοι κατείχαν αξιοσημείωτες συλλογές, καταφέρνει να οργανώσει σπουδαίους καταλόγους έργων με μία πληθώρα διαφορετικών ειδών και επιστημών (PADDY BULLARD, 2015, 71). Σε προσωπικές επαφές είχε στηριχθεί και ένα μεγάλο μέρος οργάνωσης των καταλόγων ανάγνωσης και του Νικόλαου Μαυροκορδάτου για την ιδιαίτερη ποικιλομορφία που προσδοκούσε να προβάλει η βιβλιοθήκη του, ωστόσο η βασική τους διαφορά έγκειται στα κίνητρα δημιουργίας και στην ιδεολογία που πρεσβεύουν και εντός των ίδιων των έργων. Στο *Φιλοθέου Πάρεργα* και στο *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* του Νικόλαου δεν χρησιμοποιείται η κριτική, η σάτιρα και ο αντίλογος αλλά η συμβουλή, η επιμόρφωση και η πνευματική εξέλιξη ως απόρροια της επαφής με την γνώση και τα βιβλία («η δε κατά τον βίον διαγωγή εκ της των βιβλίων αναγνώσεως πολλήν τίνα αρύεται την ωφέλειαν») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1). Τα βιβλία δεν παρουσιάζονται να διαθέτουν αυτή την ισχυρή δύναμη ωφέλειας προς τον άνθρωπο σε όλο το έργο του Σουίφτ αλλά πρωταγωνιστούν σε μία διαδικασία με την λογοτεχνική μορφή της φιλονικίας για να διακωμωδηθεί η συνεχής προσπάθεια σύγκρισης και απόδειξης ανωτερότητας των συγγραφέων: «να αποδείξη [...] ότι η προτεραιότης ανήκεν εις αυτούς», «Ποιο από τα δύο είναι ευγενέστερο πλάσμα;», «αι γνώσεις σε μετέτρεψαν εις βάρβαρον, αι ανθρωπιστικάί σπουδαί σου εις απάνθρωπον» (SWIFT, 1992, 35, 43, 70). «Οι βιβλιοθήκες» τους μοιράζονται αρκετά κοινά αλλά το αποτέλεσμα προώθησης τους ο Νικόλαος με το επαινετικό και ελαφρώς παιγνιώδες ύφος και ο Σουίφτ με την σάτιρα, την λογοτεχνική υπερβολή και επιθετικότητα, καθρεφτίζουν τις δικές τους προσωπικότητες και προσελκύουν και διαφορετικό αναγνωστικό κοινό.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε η σύγκριση του αποσπάσματος του έργου *Φιλοθέου Πάρεργα* και του δοκιμίου *Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως* του Νικόλαου Μαυροκορδάτου με το έργο του Jonathan Swift *Η Μάχη των Βιβλίων (The Battle of the Books)*,

αναδεικνύοντας ομοιότητες αλλά και σημαντικές διαφορές ως προς την προσέγγιση τη διαμάχης Αρχαίων και Νεότερων αλλά και για την υπόσταση της «βιβλιοθήκης» που επιλέγει ο καθένας να αποδώσει στο έργο του. Πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια σύγκρισης (καθότι τα έργα αυτά δεν έχουν εξ όσων γνωρίζω συσχετιστεί ως τώρα) και μελέτη που αφορά πηγές από την ελληνόγλωσση παραγωγή σε οθωμανοκρατούμενες περιοχές και την αγγλική λογοτεχνική παραγωγή έργων, εκπροσωπώντας ο κάθε συγγραφέας το αντίστοιχο διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον και δηλώνοντας το ενδιαφέρον για αρχαίους και νεότερους συγγραφείς και για την ανάγνωση των έργων τους. Πριν από την διεξαγωγή συμπερασμάτων κατέστη δυνατή η γνωριμία με την πορεία ζωής των συγγραφέων αλλά κυρίως των γραπτών χαρακτηριστικών και της ιδεολογίας τους.

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, με εξέχουσα μόρφωση ως προς τα πνευματικά και πολιτικά ρεύματα της εποχής του, προαναγγέλλει με τα έργα του μία νέα περίοδο πνευματικότητας και με τεράστια συμβολή στην *Δημοκρατία των Γραμμάτων* (BOUCHARD, 2021, 69). Με κυριότερα βιώματα σε μία «αυλή μίας αυτοκρατορίας στο σταυροδρόμι ανατολής και δύσης», μέσω των σπουδών, της ουσιαστικής τριβής με τα βιβλία και των σημαντικών επαφών (William Wake, Jean Le Clerc) που επιτυχημένα διατήρησε, κατάφερε να κατανοήσει με σωστή κρίση τον δυτικό πολιτισμό, τον οποίο παρακολουθούσε, εκθείαζε για τα σπουδαία κατορθώματά του και επιθυμούσε να συνδεθεί (ΚΑΜΠΕΡΙΔΗΣ, 2021, 295). Αυτή η σύνδεση συναντάται και στο έργο *Επιστολές κατά μίμησιν των του Φαλάριδος*, εφόσον μιμείται συγγραφικά τον τύραννο Φάλαρι, κύριο πρόσωπο στο επίκεντρο της διαμάχης που επικρατεί μεταξύ των λογίων της Αγγλίας (Sir William Temple, R. Bentley, W. Wotton, C. Boyle) και την οποία αναπαριστά μυθοπλαστικά στο έργο του ο Σουίφτ (SWIFT, 1992, 21-79). Ο Τζόνναθαν Σουίφτ ως αναγνωρισμένος σατιρικός συγγραφέας που συνήθιζε να προκαλεί και να παραθέτει την γνώμη του, οικειοποιείται αυτή την συνθήκη της διένεξης, η οποία είχε προκαλέσει την παραγωγή ποικιλίας πραγματειών, για να χλευάσει, να εκθέσει και να κατακρίνει αυτό στο οποίο γινόταν μάρτυρας (SUAREZ, 2003, 128-130).

Τα δύο έργα *Φιλοθέου Πάρεργα* και *Η Μάχη των Βιβλίων* πραγματεύονται θεματικά την διαμάχη για την ανάδειξη είτε της αρχαίας είτε της σύγχρονης μάθησης και γνώσης με ειδοποιό διαφορά το ύφος και τον σκοπό που εξυπηρετεί ο καθένας από τους δύο συγγραφείς. Πιο συγκεκριμένα, ο Νικόλαος μέσω μίας ομιλίας ενός

λόγιου Έλληνα, χαρακτήρα της μυθιστορηματικής αφήγησης, σταδιακά και με βασικό σκοπό την ανάγνωση έργων παρουσιάζει τα προτερήματα και τα ελαττώματα των Αρχαίων και των Νεότερων συγγραφέων (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 116-128). Στις αναφορές των Αρχαίων ως σπουδαίες αναγνώσεις κειμένων συμπεριλαμβάνονται έργα από τους Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Όμηρο, Πλούταρχο, Δημοσθένη, Κικέρωνα, Ηρόδοτο και Πίνδαρο ενώ στους Νεότερους κύριος εκπρόσωπος είναι ο Φράνσις Μπέικον (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 119-126). Μέσω του ήρωα γίνονται αντιληπτοί οι λόγοι για τους οποίους ο Νικόλαος θαυμάζει όλους τους αναφερόμενους συγγραφείς αλλά και τα παραδείγματα με τα χαρακτηριστικά τους που δεν υποστηρίζει («Αναγιγνώσκω δε [...] Απαρέσκει δε μου») (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 120-122). Με συμβουλευτικό και επαινετικό ύφος προωθείται η στήριξη και ο απαραίτητος σεβασμός προς το μεγαλείο της αρχαιογνωσίας από τους Νεότερους, οι οποίοι επισημαίνεται πως δύνανται να το χρησιμοποιήσουν ως βάση για μεγαλύτερα επιστημονικά επιτεύγματα και μια γενικότερη πρόοδο (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 2017, 123-124). Άλλωστε για τον Νικόλαο οι αναγνώσεις και τα βιβλία λειτουργούν ως πολύτιμα εφόδια για την εξέλιξη του ανθρώπου γεγονός που αποδεικνύεται και στο *Περί γραμμάτων*, ένα σοβαρό δοκίμιο περί αναγνώσεως με επιμορφωτικό χαρακτήρα χωρίς επιθετικότητα και σάτιρα (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-7).

Στο *Battle of the Books* ο Σουίφτ επιλέγει να αναπαραστήσει την διαμάχη με μυθοπλαστικό τρόπο, κατά τον οποίο οι δύο αντικρουόμενες πλευρές εμφανίζονται με την μορφή βιβλίων σε μία συνεχόμενη διαφωνία για την επικράτηση της ανώτερης πλευράς (SWIFT, 1992, 26-37). Οι Αρχαίοι προβάλλονται ως ακλόνητοι, δυνατότερη και με λεπτότητα κινήσεων στις επιθέσεις τους χωρίς παρορμητισμό καθώς δεν χρειάζεται να αποδείξουν την αξία τους και να κερδίσουν προσοχή («εντελώς βραχώδης [...] χωρίς να πάθη την παραμικράν φθοράν», «η προτεραιότης ανήκεν εις αυτούς [...] λόγω της φρονήσεως των [...] υπεράνω όλων») (SWIFT, 1992, 26, 35). Αντιθέτως, οι Σύγχρονοι στο μεγαλύτερο μέρος του έργου παρουσιάζονται οξύθυμοι, αλαζονικοί, αδέξιοι χωρίς τον έλεγχο του βάρους τους και με έντονη επιθυμία να υπερασπιστούν την αυτοδημιουργία τους με βασικότερο στόχο την απόκτηση δόξας («εδυσκόλευε σκληρώς το ιδικόν του βάρους», «εκτοξεύοντο δε ύβρεις», «να επιστρέψω[...] θριαμβευτής με τα λάφυρα του») (SWIFT, 1992, 26, 70, 75). Η σκόπιμη υποτιμητική στάση προς τους Σύγχρονους φαινόταν και από τις γλαφυρές εικόνες και παρομοιώσεις τους με ζώα, όπως για παράδειγμα με «κοπρόσκυλα [...] με

κατεβασμένες ουράς» και με αράχνες που «μετατρέπουν τα πάντα σε απεκρίμματα και δηλητήριο, παράγοντας μόνο καταστροφήν» (SWIFT, 1992, 43, 69). Επομένως, δηλώνεται η προτίμηση του Σουίφτ προς την πειθαρχία και αξία των Αρχαίων συγγραφέων και φιλοσόφων, υπονώντας ως βασική του επιδίωξη την προβολή του προτύπου αρχαίας ελευθερίας που και ο ίδιος υποστήριζε (BULLARD, 2015, 69-70). Η γελοιοποίηση των Σύγχρονων ανήκει στις τεχνικές σάτιρας που επέλεγε ο Σουίφτ για να εκθέσει τα ελαττώματα αντιπάλων, να δημιουργήσει δυσπιστία και επαναλαμβανόμενη κριτική σκέψη, γεγονός που δεν εντοπίζονται σε κανένα από τα προς σύγκριση έργα του Νικόλαου (SUAREZ, 2003, 128-132).

Επιπρόσθετα, στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκε λεπτομερώς η συσχέτιση των έργων και των ονομάτων Αρχαίων και Νεότερων συγγραφέων που αναφέρονται στα δύο έργα του Νικόλαου, με την εικόνα των καταλόγων της πραγματικής βιβλιοθήκης των Μαυροκορδάτων από το γράμμα του Σκαρλάτου και από την ταξινόμηση του Κωσταντίνου (IORGA, 1914, 9-40). Για όποιον μελετά τόσο τα *Φιλοθέου Πάρεργα* όσο και το *Περί γραμμάτων*, δημιουργείται μια σαφέστερη εικόνα της πολυμάθειας του Νικόλαου και της ισχυρής πεποίθησης για τις ωφέλειες από τις αναγνώσεις (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-7). Με διδακτικό χαρακτήρα προτείνονται τίτλοι έργων ως τα πιο αξιόλογα εφόδια για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, τον εμπλουτισμό γνώσεων και την επικείμενη πνευματική εξέλιξη του ατόμου (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 1-5). Αυτό τον σκοπό επιμόρφωσης και παρουσίασης της «βιβλιοθήκης» του Νικόλαου επιτελούν εύλογα πολλά ονόματα συγγραφέων που επισημαίνονται στο *Φιλοθέου* και στο *Περί Γραμμάτων* και με βεβαιότητα έχουν μελετηθεί από τον ίδιο. Συγκεκριμένα, ο Λουκιανός, ο Ισοκράτης, ο Ηρόδοτος, ο Όμηρος και ο Κικέρωνας είναι μερικοί από αυτούς αυτομάτως εντάσσονται στις στοιχειώδεις αναγνωστικές επιλογές που οφείλει να διαθέτει κάθε άνθρωπος (ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, 1862, 7-8). Η κληρονομική συνήθεια του Νικόλαου για απόκτηση σφαιρικής γνώσης και συνεχόμενης μελέτης δικαιολογεί τις αναφορές και την μελέτη Νεότερων συγγραφέων όπως ο Φράνσις Μπέικον, ο Boccallini, ο Ντεκάρτ, ο Χομπς και ο Περρώ, οι οποίοι ομοίως εμφανίζονται και στο *Battle of the Books* από τον Σουίφτ (BOUCHARD, 2021, 71-76).

Εκτός από την θεματική σύνδεση των δύο έργων και κάποιες κοινές προτιμήσεις σε συγγραφείς με τον Νικόλαο, όπως αποδείχθηκε σε υποκεφάλαιο της εργασίας, ο Σουίφτ διαφοροποιείται στον τρόπο που χρησιμοποιεί στο έργο του την

βιβλιοθήκη. Στο *Battle of the Books* προβάλλεται απαξιωτικά καθώς παρομοιάζεται με «νεκροταφείο» των βιβλίων και σε άλλα έργα ως χώρος σύγκρουσης, επίδειξης δύναμης και παρακμής (SWIFT, 1992, 28-29). Ο λόγος που επιλέγει αυτή την εικόνα της βιβλιοθήκης, σε συνδυασμό με το σατιρικό ύφος του έργου, αποτυπώνει την διαφωνία του ίδιου με την μεγέθυνση των σύγχρονων βιβλιοθηκών και την αύξηση της παραγωγής βιβλίων που θα ενσωματώνονται σε αυτές, καθώς το αποτέλεσμα είναι ο εντυπωσιασμός και η σταδιακή μείωση της αξίας των βιβλίων και της γνώσης (PADDY BULLARD, 2015, 66-67). Επομένως, η διαχείριση των Σύγχρονων στο έργο φανερώνει την επικριτική στάση έναντι των πραγματικών σύγχρονων βιβλιοθηκών της εποχής του και την πρόκληση αντίδρασης και από τους αναγνώστες σε αυτό (SWIFT, 1992, 33-75). Στην προσωπική του βιβλιοθήκη, ο Σουίφτ είχε καταφέρει να συγκεντρώσει ένα σημαντικό αριθμό έργων και είχε επίγνωση της αξίας της κατοχής αξιόλογων βιβλίων, δεν προσπάθησε να μεταφέρει όμως κάτι τέτοιο στα έργα του αλλά με υπερβολή προβάλλει πως οι γνώσεις έχουν την δύναμη να σε μετατρέψουν και «εις βάρβαρον [...] εις απάνθρωπον[...] εις χαμερπήν [...] εις αγενή και ανυπόφορον» (SWIFT, 1992, 70-71).

Εν κατακλείδι, με την λεπτομερή μελέτη και σύγκριση που πραγματοποιείται στην συγκεκριμένη διπλωματική εργασία γίνεται κατανοητό πως υπάρχουν συνδετικοί κρίκοι ανάμεσα στα δύο έργα αλλά και τα σημεία στα οποία διαφοροποιούνται. Ο κάθε συγγραφέας αντιλαμβάνεται τον ρόλο της «βιβλιοθήκης» και εκφράζει την άποψη του για την υφιστάμενη διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων διαφορετικά με βασική απόδειξη το είδος και το ύφος που έχει επιλέξει. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος με το *Φιλοθέου Πάρεργα*, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται εγκιβωτισμένο ένα εύρος ειδών και καινοτόμων τεχνικών που αναδεικνύουν την πρόωμη νεωτερικότητα, επικεντρώνεται στην μόρφωση και πρόοδο του ανθρώπου με γνώμονα τις ωφέλειες της ανάγνωσης και κυρίως στην «δυνάμει απαραίτητη βιβλιοθήκη» με την μορφή προτάσεων ενσωματωμένων σε μυθοπλαστική αφήγηση ή σε καταλόγους με έργα (MAYPEΛΟΣ, 2017, 153-154). Από την άλλη πλευρά ο Τζόνναθαν Σουίφτ στο *Battle of the Books*, με την σάτιρα να συμπορεύεται με την μυθοπλασία, με τον εγκιβωτισμό της αλληγορίας και των παραστατικών απεικονίσεων επιτίθεται στην επιτηδευμένη ανάγνωση και μάθηση για αυτοπροβολή και μετατρέποντας ένα καίριο και επίκαιρο ζήτημα ανωτερότητας των εκπροσώπων της γνώσης σε μία ηρωο-κωμική παρωδία (PADDY BULLARD, 2015, 65-67).

Βιβλιογραφία

Πηγές

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν. 2017, Φιλοθέου Πάρεργα, εισ./σχολ. J. Bouchard, προλ. Κ. Θ. Δημαράς, μτφ. εισ. από γαλλικά/μετγλ. ελληνικού κειμένου Δ. Χατζόπουλος, εκδ. Δήμος Φιλοθέης Ψυχικού και Ενορία Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Νέου Ψυχικού, Αθήνα.

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Νικόλαος, 1862, «Περί γραμμάτων Σπουδής και Βιβλίων Αναγνώσεως», στον τόμο *Ερμηνεία εις τους αναβαθμούς της Οκτώηχου παρά Νικηφόρου Καλλίστου του Ξανθοπούλου, ήδη πρώτον εκδοθείσα κελεύσει του Μακαριωτάτου Πατριάρχου των Ιεροσολύμων Κυρίου Κυρίου Κυρίλλου του Β΄*, εν Ιεροσολύμοις εκ του τυπογραφείου του Παναγίου Τάφου αωξβ΄ [=1862], νε΄-ξα΄.

SWIFT Jonathan, 1992, *The Battle of the Books*, μτφρ. Χριστίνα Μπάμπου-Παγκουρέλλη, Καστανιώτη, Αθήνα.

SWIFT Jonathan, 2007, *The Battle of the Books and other short pieces*, επιμ. Henry Morley, The Project Gutenberg (ebook).

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ Δημήτρης, 1997, *Η φωνή» της μνήμης*, Λιβάνης-Νέα Σύνορα, Αθήνα.

ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ Δημήτρης, 2017, «*Η σάτιρα: ένας ειδολογικός χαμαιλέων*», Σύγκριση, 14, 20-46.

ΑΘΗΝΗ Στέση - ΞΟΥΡΙΑΣ Ιωάννης, 2015, *Νεοελληνική γραμματεία 1670-1830*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα.

ΑΘΗΝΗ Στέση, 2015, «*Η παρουσία του François de Salignac de la Motte Fénelon στη νεοελληνική παιδεία (18ος-19ος αιώνας)*», στον τόμο *Λόγος και Χρόνος στην Νεοελληνική Γραμματεία (18ος -19ος αιώνας)*. Πρακτικά Συνεδρίου προς τιμήν του Αλέξη Πολίτη. Ρέθυμνο, 12-14 Απριλίου 2013, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης, Αλέξης

Καλοκαιρινός, Δημήτρης Πολυχρονάκης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 109-142.

ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ Εύη, 2016, *Τα αισθητικά ρεύματα στην ευρωπαϊκή και τη νεοελληνική λογοτεχνία του 19ου και του 20ού αιώνα. Από τον Νεοκλασικισμό έως και τον Μοντερνισμό*, Gutenberg, Αθήνα.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Ηλίας, 2021, «Η Αριστοτελική σκέψη στο Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis (Μπολονια 1664) του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων», στον τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017)*, επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 127-142.

ΔΗΜΑΡΑΣ Κωσταντίνος Θ., 1989⁵, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα.

ΖΗΡΑΣ Αλέξης, «Τορκουάτο Τάσσο», στο *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σ.2150.

ΚΑΜΠΕΡΙΔΗΣ Λάμπρος, 2021, «Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος και η σχέση του με Καθολικούς και διαμαρτυρόμενους λόγιους», στον τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017)*, επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 292-309.

ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ Αλέξανδρος, 2021, «Ο Πρίγκιπας των βιβλίων για το “Περί Γραμμάτων Σπουδής και Βιβλίων Αναγνώσεως” του Νικόλαου Μαυροκορδάτου», στον τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από*

εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017), επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 204-228.

ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ Γ., 1999, «Η πρώτη, και ουσιαστικότερη, συνοπτική παρουσίαση των Φίλοθέου Παρέργων του Ν. Μαυροκορδάτου (2.8.1719)», *Ελληνικά* 49, 305-316.

ΚΙΤΡΟΜΙΛΗΔΗΣ Μ. Πασχάλης, 2009, *ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, μτφρ. Στέλλα Γ. Νικολούδη, Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

ΚΩΣΤΙΟΥ Κ., 2005², *Εισαγωγή στην πολιτική της ανατροπής. Ειρωνεία, σάτιρα, παραδία, χιούμορ*, Νεφέλη, Αθήνα.

ΛΥΣΣΑΡΗ Χριστίνα, «Τζόν Μίλτον», *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σ.1433.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νικόλαος, 2016-2017, «Ένας περιέργος έπαινος για τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο: κάποιες πρώτες σκέψεις», *Φιλολογική Χίος*, 12ος, Χίος, 85-98.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νικόλαος, 2018, «Μιχαήλ Σκένδος – Νικόλαος Μαυροκορδάτος: οί αντίπαλοι και ή διακίνηση κειμένων, λογίων και ιδεών στις άρχές του 18ου αιώνα», *Καθέδρα 3* (No 1-2), 237-249

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νικόλαος, «Έλληνες Ιατροφιλόσοφοι στα Βαλκάνια και την Ευρώπη: η απαρχή της Νεοτερικότητας (1664-1727)», στον τόμο Βαρβούνης Μ.-Κούγκουλος Θ., *Ελληνισμός και Βαλκάνια - αμφίδρομες σχέσεις: γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός (1453-2019. Πρακτικά του 4^{ου} Συνέδριου Νεοελληνιστών των Βαλκανικών Χωρών (Κομοτηνή: 22-24 Νοεμβρίου 2019)*, τόμ. Α', Παρατηρητής της Θράκης, Κομοτηνή 2022, 72-86.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νικόλαος, 2021, «Οι Μαυροκορδάτοι και η συμβολή τους στον Νεοελληνικό πεζό λόγο: ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας για τη φιλολογία και τις μεθόδους της», στο τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της*

νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017), επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, , 168-188.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νικόλαος, 2022, «Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ Άπορρήτων και ο γιός του Νικόλαος μεταξύ Άνατολῆς καὶ Δύσεως: ἡ πολιτισμικὴ ταυτότητα καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας στὴν ἐποχὴ καὶ τὸ ἔργο τους», Θεολογία, Τόμος 93ος, Τεύχος 1ο, 51-75.

BOUCHARD Jacques, 2017, «Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος και η Διαμάχη των Αρχαίων και Νεωτέρων», στον τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017)*, επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 68-83.

ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΣ Μίλτος, 2021, «Τα ηγεμονικά πάρεργα και η οικονομία της γνώσης», στο τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017)*, επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 229-247.

ΠΙΣΣΗΣ Νικόλαος, 2021, «Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος ως αναγνώστης του Μακιαβέλλι», στον τόμο *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Εποχή των Πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων και ο Νικόλαος) Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και από εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο*

Εξ απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017), επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, 248-265.

ΠΟΛΙΤΟΥ-ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ Ε., 2015, *Συγκριτική Φιλολογία. Από την θεωρία στην πράξη*, Gutenberg, Αθήνα.

ΡΑΠΤΗΣ Ξενοφών, 2010, *Οι απόψεις του Πλάτωνα και του Κικέρωνα για τη δικαιοσύνη και η επίδραση τους στο έργο του Νικόλαου Μαυροκορδάτου*, δημοσιευμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Φιλοσοφική Σχολή- Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.

ΤΑΜΠΑΚΗ Α., 2017, «Χειρόγραφες μεταφράσεις του διαφωτισμού; η πρόσληψη των δυτικοευρωπαϊκών λογοτεχνικών ειδών», *Σύγκριση*, 12, 7-28.

ΤΖΕΛΕΠΗΣ Δημήτριος, 2020, *Τα Ρωμαϊκά του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου: Κριτική Έκδοση*, διατριβή, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή.

ΤΖΕΛΕΠΗΣ Δημήτριος, 2021, «Ιστορικά πορτρέτα στη ρωμαϊκή ιστορία («Τὰ Ρωμαϊκά») του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του «ἐξ Ἀπορρήτων» (1641-1709)», *Καθέδρα*, 9, 225-240.

ΤΖΙΜΑΣ Π., 2011, «Εξι επιστολές ανάμεσα στο Νικόλαο Μαυροκορδάτο και τον Αρχιεπίσκοπο του Καντερμπούρι William Wake», στα *Πρακτικά του ΑΑ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ (28-30 Μαΐου 2010)*, Θεσσαλονίκη, 85-101.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

ATKINS G. Douglas, 2013, *Swift's Satires on Modernism: Battlegrounds of Reading and Writing*, Palgrave Macmillan, New York.

BENEDICT M. Barbara, 2009, «Reading Collections: The Literary Discourse of Eighteenth-Century libraries», στον τόμο *Bookish Histories. Books Literature, and Commercial Modernity, 1700-1900*, επιμ. Ina Ferris and Paul Keen, Palgrave Studies in the Enlightenment, Romanticism and Cultures of Print, Great Britain, 169-195.

BASSNETT Susan, 1993, *Comparative Literature. A Critical Introduction*, Blackwell Publishers, Oxford.

BULLARD PADDY, 2015, «What Swift did in libraries», στον τόμο *Jonathan Swift and the Eighteenth-Century Book*, επιμ. Paddy Bullard, James McLaverty, Cambridge University Press, Cambridge, 65-84.

BOUCHARD Jacques, 1974, «Les relations épistolaires de Nicolas Mavrocordatos avec Jean Le Clerc et William Wake», *Ο Ερασιστής* 11 (1974), 67-92.

CHRISTOFER Fox, 2003, *The Cambridge Companion to Jonathan Swift*, University of Notre Dame, Indiana.

DEGATENGO J. Paul και STUBBLEFIELD R. Jay, 2006, «Battle of the Books, The», *Critical Companion to Jonathan Swift. A Literary Reference to his Life and Work*, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, United States of America, 29-39.

HAMMOND Brean, 2003, «Swift's Reading», *The Cambridge Companion to Jonathan Swift*, επιμ. Christofer Fox, University of Notre Dame, Indiana, 73-86.

ISRAEL Jonathan, 2006, *Enlightenment Contested Philosoph, Modernity, and the Enticipation of Man (1670-1752)*, Oxford University Press.

IORGA N., 1914, *Pilda bunilor domni din trecut față de școala românească*, Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, Bucuresti.

FISHER Steven Roger, 2003, *A History of Reading*, Beakton Books, Great Britain.

KLANCHER John, 2009, «Wild Bibliography: The Rise and Full of Book History in the Nineteenth Century Britain», στο τόμο *Bookish Histories. Books Literature, and Commercial Modernity, 1700-1900*, επιμ. Ina Ferris and Paul Keen, Palgrave Studies in the Enlightenment, Romanticism and Cultures of Print, Great Britain, 19-40.

MARQUIS Emeline, 2014, «The Tyrant's Network: Appearances of Characters in the Letters of Phalaris», *CHS Research Bulletin* 2, no. 2., [15/07/2024], από τον ιστότοπο <https://researchbullet.wpengine.com/2014/09/19/the-tyrants-network/>

MCMINN Joseph, 2003, «Swift's Life», *The Cambridge Companion to Jonathan Swift*, επιμ. Christofer Fox, University of Notre Dame, Indiana, 14-30.

MUELLER C. Judith, 2003, «A Tale of a Tub and early prose», *The Cambridge Companion to Jonathan Swift*, επιμ. Christofer Fox, University of Notre Dame, Indiana, 202-215.

PAPACOSTEA-DANIELOPOLU Cornelia, 1990, «Préoccupations livresques de Scarlat Mavrocordat dans un manuscrit de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine», *Revue des Études Sud-Est Européennes* 28 (1990), 29-37.

ROSEN Stanley, 1989, *The Ancients and the Moderns. Rethinking Modernity*, Yale University Press, London.

SUAREZ F. Michael, 2003, «Swift's satire and parody», *The Cambridge Companion to Jonathan Swift*, επιμ. Christofer Fox, University of Notre Dame, Indiana, 112-127.

WALSH Marcus, 2015, «Swift's tale of a Tub and the mock book», στον τόμο *Jonathan Swift and the Eighteenth Century Book*, Cambridge University Press, Cambridge, 101-118.

WILLIAMS Kathleen, 2002, «A Swiss view of A Tale of a Tub and The Battle of the Books 1721», στον τόμο *Jonathan Swift. The Critical Heritage*, επιμ. Kathleen Williams, Taylor & Francis e-Library, London and New York, 59-60.